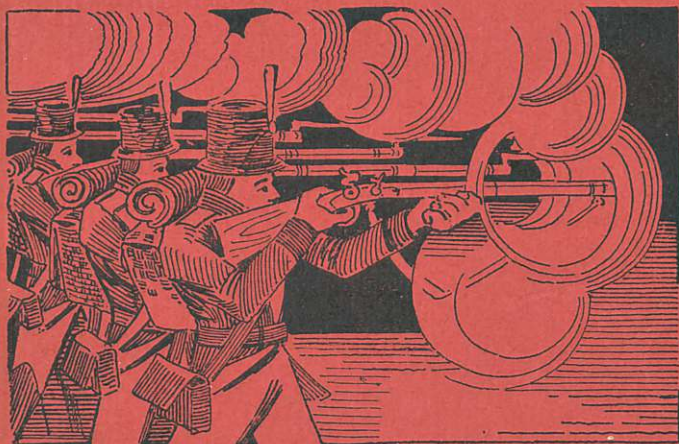

KATAJAN NUORISONKIRJOJA. I

J. O. ÅBERG

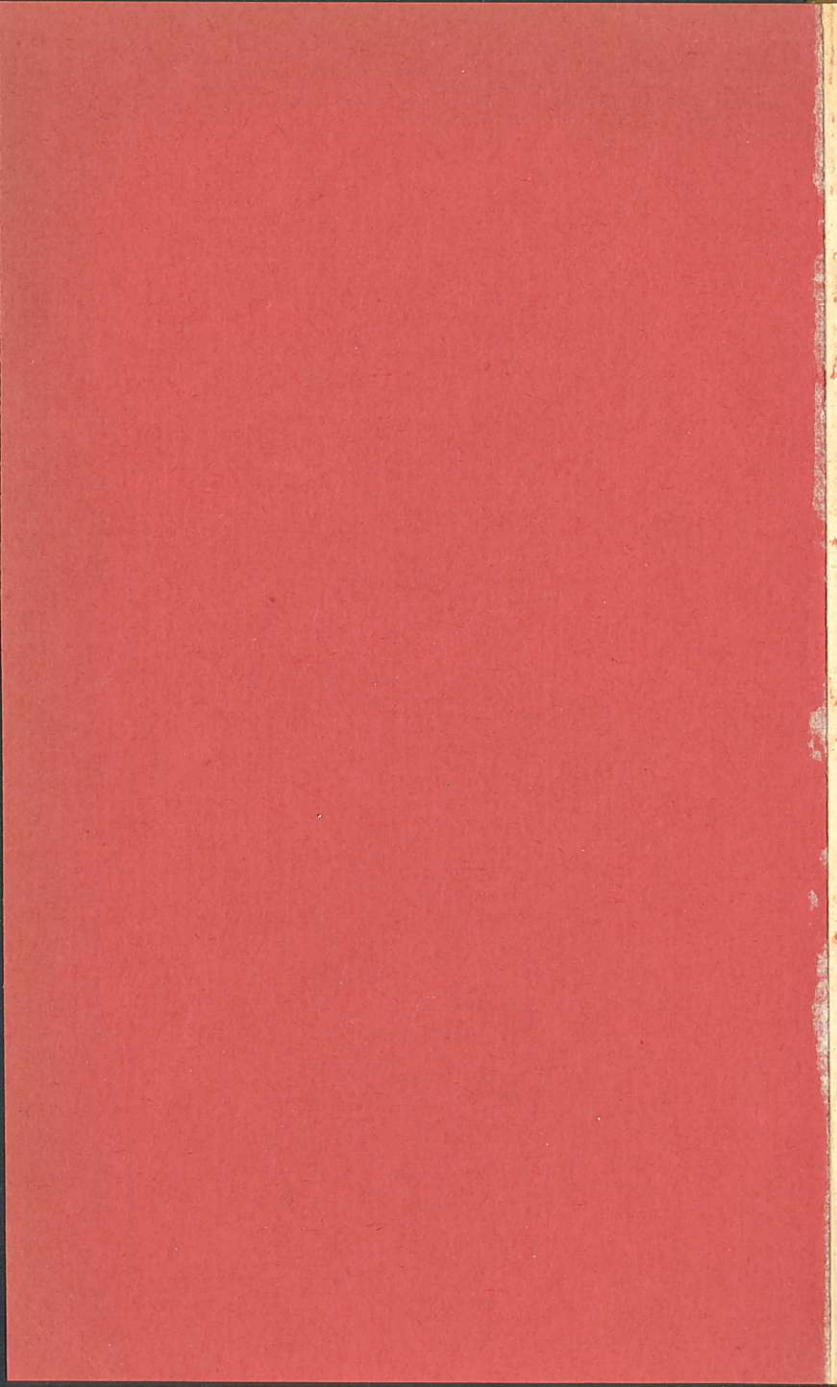
SANDELSIN SANKARIT

KERTOMUS SUOMEN SODAN AJOILTA

HELSINKI 1907

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ KATAJA

SANDELSIN URHEA JOUKKO

KERTOMUS SUOMEN SODASTA vv. 1808—1809

KIRJOITTANUT

J. O. ÅBERG

SUOMENNOS

HELSINKI 1907
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ KATAJA.

HELSINKI 1907
OSAKEYHTIÖ KAUPPAKIRJAPAINO.

I.

Ensimmäinen peräytymisretki.

1.

Eräänä päivänä maaliskuun alkupuolella v. 1808 nähtiin yksinäinen hiihtäjä lipuvan aukean lumitasangon poikki, joka erotti Jynkän kylän alastomasta ja kallioisesta Lehtoniemen kärestä, joka on noin neljänneksen ruotsinpeninkulman päässä Kuopion kaupungista etelään. Tältä niemikkeeltä mainittuun kylään tulee suorimmiten puolen peninkulmaa.

Vaikka hiihtäjä oli pakoitettu käyttämään tätä oikotietä Jynkän kautta, ei hän kuitenkaan olisi ehtinyt suorittaa matkaansa alle kahden tunnin. Syitä tähän viipymiseen oli useampia, mutta seuraavat kaksi olivat vaikuttavimmat. Lumi kantoi huonosti, sillä hangen pinta oli pehmennyt muutamia päiviä ennen kohdanneesta nuoskasta. Sitä paitsi oli nyt raju lumi-pyry, joka lakkaamatta tuiskutti miestä vasten kasvoja. Usein hänen täytyi pysähtyä puhdistamaan tukkansa, kasvonsa ja partansa tahmeasta lumesta, jolla välin sai hieman puhalttaa ja lepuuttaa jäseniään uusien ponnistusten varalle.

Jo aikaiseen aamulla hiihtäjä oli lähtenyt Jynkästä taipaleelle. Hän oli ensin aikonut hiihtää pohjoiseen päin Särkilahteen tervehtimään erästä siellä asuvaa sukulaistaan, mutta puolituntisen matkan taivallettuaan hän luopui tästä aikeestaan kääntyen takaisin Jynkän valkamaan. Täällä lumi oli tasaisempaa. Siinä hiihtäminen sujuili sukkelaan ja kepeästi. Jos tämmöistä jatkuisi pitkin matkaa, hän olisi kohta päässyt kotiinsa ja tämä ajatus ilahdutti tuota vanhaa hiihtäjää, Hiukkaa, seudun sukkelinta suksimiestä, vaikkakin oli jo nähnyt 70 ikävuottansa.

Mutta Hiukan ilo oli aikaista. Hän oli tuskin ehtinyt Lehtoniemen kären jyrkkärantaiselle rinteelle, kun kaksi hallipartaista takkukarvaa pistihe näkyviin rantapensaista. Hiukka häpsähti, sillä hän näki, mitä laatua nuo viholliset olivat, jotka näin äkkiä ilmestyivät hänen tielleen.

— Ahaa, -- murahti vanha Hiukka itsekseen ja päästi olaltaan pitkän luodikkonsa, joka oli hänen alituinen seuralaisensa, — luulette kai minusta saavanne makupalan aamutuimaanne, mutta siihen olen liian laiha ja luiseva, senkin syöttiläät. Teistähän se taisi toinen pistellä poskeensa sen Torppa-Antin kuusivuotiaan tytön Mustallalahella. Tietäisin vain kumpi teistä — —.

Hiukka ei saanut lausettaan loppuun. Nälkä kurni susien suolia ja odotus kävi niistä liian pitkäksi. Samassa ne läksivät hölkkimään hiihtäjää kohti, josta mielivät saalista suihin. Mutta tarkkaan tähdätty luoti silmänräpäyksessä keperyytti toisen tulijoista kuoliijaaksi. Toinen ja kaatunutta suurempi oli vielä järeällä ja näytti ensi hämmästyksen mentyä ohi kaikista elkeis-

tään päättäen tahtovan hyökätä kostamaan kaa-
tuneen toverinsa puolesta.

— Tulimmaista, — urahti vanha hiihtäjä,
— olen unhottanut puukkoni Jynkkään! Tulim-
maista! Vai niin, vai tahdot sinäkin kintuil-
lesi tulee, lempo, kun tuleekin. Pitäisi-
köhän — — —

Kun luodikko ei ollut ladattu, teki Hiukka
käännöksen ja painaltui pakoon. Hän hiihti
polveillen Lehtoniemen poikki ja sitte jälle.
Susi seurasi kintereillä, mutta kun hanki huo-
nosti kannatti, hidastutti se paljon suden juok-
sua, vaan samalla joudutti hiihtäjää hyvän tai-
paleen edelle.

Kun Hiukka vihdoin pysähtyi, huomasi hän
olevansa Lehtoniemen ja Hietasalon saaren keski-
välillä, joka sijaitsi kappaleen toista virstaa
kaakkoon mainitusta niemestä. Etelässä kohoi-
livat Lahostensalon lumipeitteiset vaarat, idässä
ja Hietasalon lumesta lyyhistyneiden metsien
takaa siinti Säynesalon pitkä ranta kapeana vii-
runa. Pohjoisessa näkyi Kuopionniemen kupeella
saariryhmä, jonka muodosti viisi suurempaa ja
pienempää saarta ja näiden takana hulmuili
kymmenittäin savupatsaita haalavan harmaata
taivasta kohden. Siellä oli pieni, sievä Kuopion
kaupunki.

Lännestäpäinkin, Lehtoniemen koilliskärestä
näkyi sinistä savua keveästi leijailevan ylös pit-
kinä kierteinä. Tämä näky sai vanhan Hiukan
rinnasta nousemaan huokauksen ja huolellisesti
luodikkoaan ladaten hän mutisi:

— Somaa se olisi istua sielläkin lieden ääressä
sen sijaan kun hapuilla täällä henkensä kau-
palla. Tahtoisinpa — — —

Hän ei saanut jatkaa näitä ajatuksiaan. Susi oli jo aivan lähellä: Sen silmistä hehkui raivon tuli ja saaliin himo, kieli retkotti pitkällä avoimesta kidasta ja häikäisevän valkeat hampaat nähtävästi vain odottivat saavansa repiä vanhan hiihtäjän kappaleiksi. Kaamea, korviavihlova ulvonta, jonka susi tuon tuostakin päästi, ilmaisi myöskin sen murha-aikeita.

Hiukka ei ollut koskaan tuntenut pelkoa seistessään silmäkkäin näiden petojen kanssa, joita laumottain kovina pakkastalvina vilisi näillä seuduin. Mutta nyt hän ei voinut vapautua siitä puistuttavasta tunteesta, mikä hänet valtasi kuullessaan suden hurjaa ulvontaa. Hänen onnistui kumminkin ennen pitkää voittaa mielenmalttinsa takaisin, jonka jälkeen hän kohotti luodikon poskelleen. Mistään tietämättä susi juosta laukoi kohti. Kun se oli päässyt muuttaman kyynärän päähän saaliistaan välähti luodikosta tulta ja luoti suhahti pedon takkuiseen turkkiin mitään vahinkoa tekemättä.

Huomattuaan ampuneensa harhaan tyyntyi hän vielä entisestään. Hiukka ei ollut ensi kertaa elämässään näin ahtaalla ja senpä vuoksi hän tiesikin, miten menetellä.

Vaikka kohta hän olikin seitsemänkymmenen-vuotijas, kuten jo olemme maininneet ja josta ryppyiset kasvot, harmaa tukka ja valkoparta olivat selvinä todisteina, oli tästä huolimatta käsivarsien jänteissä pontta ja voimaa ja rinnassa rohkeutta. Yhtä kylmänä kuin lumikenttä hänen ympärillään hän odotti nälästä ja raivosta ulvovan pedon hyökkäystä. Loikahdus vielä ja se oli hänen edessään.

Jos syrjästäkatsoja etempää olisi nähnyt tätä ottelua, niin hän verratessaan suden ketteryyttä vanhan Hiukan jäykkään vartaloon epäilemättä olisi väittänyt, että viime mainittu joutuisi tappiolle. Mutta semmoinen väitys ei olisi pitänyt paikkaansa.

Vanhan, kokeneen metsästäjän silmä oli tarkka ja monivuotinen hiihto oli terästänyt käsivarrat vangoiksi. Kun susi hypätä loikahti hänen päälleen ja terävien kynsien kouristus tuntui ukon ryntäillä, tämä työnnälsi rajusti ja vastustamattomalla voimalla pitkän tuliluikun piipun pedon ammottavaan kitaan. Susi keperyi henkitoreissa heti hangelle ja Hiukka pani parastaan kohliessaan pedon päätä vuoroin pyssynperällä vuoroin piipulla, kunnes susi heitti henkensä. Sitte ukko hätäilemättä laahasi raadon Lehtoniemelle etsi sieltä tämän kuolleen toverin ja peitti molemmat lumeen, josta hän käytyään ensin kotonaan levähtämässä noutaisi ne nyllettäviksi.

Tavatessamme ensi kerran Hiukan oli hän kotimatalla Lehtoniemen koilliskärkeen tämän »susisodan» jälkeen. Savu, joka järven toiselta puolen kohoten vei hänen ajatuksensa kotilieden ääreen, alkoi näkyä yhä selvemmin ja selvemmin ja kohtapa hän jo pääsikin hengästyneenä ja väsyksissä mökkipahansa luo, joka sijaitsi aivan niemen käreккеellä alttiina pohjois-, koillis- ja itätuulille, joiden viimeiset puhaltelivat tämän laakson yli Kallaveden ulapoilta. Eteläpuolelta oli mökki kahden kallioseinämän suojassa. Yksi pääty olikin toista seinää vasten. Kallioseinien välitse vei kapea polku, ollen ainoana tienä maitse niemeen. Täältä se polveillen Lehto-

niemen kallioiden lomitse ulottui hyvän matkaa sitä tietä kohti, joka Kuopiosta vie Heikinniemeen ja täältä Varkauteen, Rantasalmelle ja Savonlinnaan.

Pantuaan suksensa pieneen lautavajaan ja puisteltuaan enimmät lumet päältään avasi Hiukka varovasti tuvan oven ja astui sisään, jolloin hän kuuli iloisen huudahduksen:

— Nyt ei ole mitään hätää, äiti! Iso-isä on kotona! —

Nämä sanat lausui vereväposkinen, kuudentoista vaiheilla oleva reipas poika. Hän kumarsi ensin vanhalle hiihtäjälle ja vilkaisi sitte pimeään nurkkaan, josta kuuluva kahina ilmaisi, että siellä oli joku. Poika jatkoi:

— Käykää, iso-isä, lieden ääreen lämmittelemään! Se lienee hyvin tarpeeseen. —

— Kylläpä onkin, — tuumi vanhus, pyyhkäisi märät suortuvat otsaltaan ja suori sormiltaan niin hyvin kuin voi lumesta märkää, rinoille saakka ulottuvaa partaansa. — No, kyllä sitä on ollut monta mutkaa matkalla Jynkästä tänne, mutta kun niistä on hyvin suoriutunut, unohtaa ne mielellään, varsinkin kun Tapiolan emäntä tänään on ollut tavallista suopeampi. —

Ukko Hiukka, kuten melkein kaikki siihen aikaan, oli hyvin taika-uskoinen ja rukoili mielellään korkeampia jumaluusvoimia, varsinkin vanhoja pakanallisia, joita hän piti erinomaisen suuressa arvossa. Usko näiden vanhojen jumalien olemassaoloon, vaikka kristinopin valon olisi luullut poistaneen kaiken henkisen pimeyden, eli vielä kansassa esiintyen monessa muodossa. Varsinkin ilmeni tämä siten, että rukoiltiin tarpeen tullen näiden apua tahi että loit-

suissa ja manauksissa mainittiin näiden nimiä. Ja se, joka meidän rientoilevan sivistyksen aika-kaudellamme tutkii kansamme entiselämää, huomaa kohta, ettei tuo vanha pakanallinen peru kansan tavoissa, joka niissä on säilynyt satujen, laulujen ja tarujen kautta, ole vieläkään kokonaan lähtenyt.

— Niin, Mielikki on ollut minulle varsin suopea, — toisti vanha Hiukka istuutuessaan karkeatekoiselle penkille roihuavan lieden ääreen ja sukien partaansa tyytyväisin mielin, koska viimeinkin oli päässyt nauttimaan mökkinsä lämpöä ja rauhaa.

— Mitä sitte on tapahtunut, isä? — kysyi samassa eräs nainen, joka nyt astui esiin nurkasta ja ystävällisesti tervehti vanhusta. — Oletko nähneet hallipartoja? —

— Olen, — virkkoi Hiukka. — Olen kaatanut kaksi sutta. Aika petoja ne olivatkin. Toinen sai hyvin äksyn lopun, mutta kun olin unhottanut puukkoni jynkkään, oli toinen vähällä pistellä minut poskeensa. —

Ja sitten Hiukka kertoi seikkailun juurta jaksain alusta loppuun. Hänen lopetettuaan virkkoi Onni:

— Olisinpa minä ollut mukana! —

— Herra varjalkoon! — ehätti väliin Nella, Onnin äiti ja ukko Hiukan tytär. — Vähäkö siinä vielä oli, että kolme sutta viime talvena raatelivat isäsi. Pitäisikö sinunkin — — —

— Mikä on tapahtunut, antaa sen olla sillä, mitä siitä enää puhua, — keskeytti ukko Hiukka kädellään viitaten. — Tuonen neito on ottanut Pekan haltuunsa ja Tuonelan tuvassa on elo ehompaa kun täällä, se on varma, se. —

Roihuava liesi sai ukko Hiukan jälleen hilpeälle mielelle. Lämmiteltyään perin pohjin kohmettuneita jäseniään hän nousi ylös, taputti Onnin vaaleakutrista päätä ja sanoi:

— Lähdetäänpäs nyt hakemaan hallipartoja. —

— Isä, isä, viettekö todellakin pojan mukanne tuommoiseen jumalan ilmaan? — hätäili Nella pelästyneenä.

Ukko Hiukka ällistyi.

— Otan pojan mukaani, — toisti hän äänellä, jossa selvästi kuulosti suutahtamista. — Ei kait Onni ole enää mikään maitoparta vai mitä, poika? Pelottaako sinua, jos lunta tupruaa silmiisi? —

— Ei toki, iso-isä, — vastasi reipas poika, — antakaa minun vain lähteä mukaan. No, no, äitiseni, älkää nyt suuttuko, — jatkoi hän sivel-len hellästi äitinsä poskea. — Tarvitseehan iso-isä apua susia kantaessa ja — — —

— Minä menen sinun edestäsi, — keskeytti Nella, — ja — — — —

— Ee, ei, siitä ei tule mitään, — tokasi ukko Hiukka pikaisesti. — Sinä jäät kotiin ja pidät huolta talosta. Kas niin, Onni, laita nyt joutuin itsesi kuntoon. —

Nella tiesi aivan hyvin, ettei isä koskaan peruuttanut sanojaan eikä muuttanut mielipidettään, jonka kerran oli päähänsä saanut. Hän ei sen tähden virkannut enää mitään, vaan alkoi sen sijaan askarrella lieden ääressä.

Tässä asiassa piti sentään vanhuskin Nellan puolta, sillä poika oli hänenkin silmäteränsä, jota hän ei tahtonut kadottaa pelkän varomattomuuden tähden.

Tunnin verran tämän jälkeen oli sudet onnel-

lisesti tuotu pieneen lautavajaan. Nylkeminen sai jäädä seuraavaksi päiväksi, sillä ukko Hiukka oli väsynyt sekä pitkästä matkasta että ottelusta petojen kanssa jäällä.

Tapansa mukaan hän ei kuitenkaan voinut nukkua ennenkuin oli kertonut tyttärelleen ja tämän pojalle jotain entismuistoistaan, jotka joko olivat hänen omia elämiään tai olivat yhteydessä hänen perheensä kanssa varhaisemmalta tahi myöhemmältä ajalta. Edellisenä iltana hän oli alkanut kerroksella isosta vihasta Kaarle XII:n aikana, jolloin venäläiset mitä julmimmalla tavalla samoilivat kautta Suomen. Mutta ennen kuin hän ehti lopettaa kertomuksensa tästä tapauksista niin rikkaasta ajasta, oli uni käynyt niin kiusoittavaksi, että hänen täytyi keskeyttää kertomuksensa sillä erää.

Kun sudet oli saatu säilöön ja yksinkertainen iltaruoka syöty, sytytti Hiukka piippunysänsä palamaan, asetti jalkansa pankkoa vasten ja alkoi kertoa kivekkäistä, joita eräs hänen esisistäänkin oli ollut. Nämä rohkeat sissit oleskelivat Kivennavan pitäjän suurissa metsissä. Täällä he omin päin ja tavallisesti hyvällä menestyksellä kävivät seikkailurikasta partiosotaa venäläisiä vastaan mainitun ison vihan aikoina ja vielä sen jälkeenkin.

Kivennavan kievaritalo varsinkin oli näiden uskalikkojen pesäpaikkana. He eivät kammoineet mitään vaivoja eivätkä keinoja, kun oli kysymyksessä vahingonteko venäläisille. Suurilla saloilla, pitkin mutkikkaita metsä- ja vuoripolkuja, joilla ja järvillä he samoilivat yöt päivät. Olivatpa vielä niinkin uhkarohkeita, että pari kertaa tunkeutuivat ryöstäen ja polttaen

Pietarin kaupungin lähistölle, jota äskettäin oli ruvettu perustamaan ja joka viimein kohosi Inkerinmaan soista, sitten kun muutama satatuhatta ihmistä oli kaatunut ikään kuin tämän Pietari Suuren jättiläistyön perustukseksi.

Ukko Hiukka puhui näistä kivekkäistä aina suurella ihastuksella, johon liittyi myöskin oikeutettua ylpeyttä mainitessaan kuulijoilleen, että eräs hänen esi-isistään, vankkavoimainen Antti, oli aikoinaan ollut rohkeimpia uroita tässä sissijoukossa, jossa suomalaiset ominaisuudet, voima, kestävyys, taipumattomuus, itsepäisyys, julmuus ja kostonhalu olivat kehittyneet huippuunsa. Hän voi väsymättä puhua tästä tuntimääriä.

Niinpä nytkin. Kerran toisensa perästä oli uni pyrkinyt painamaan Hiukan silmiä kiinni, mutta vanhus joka kerran osasi väistää tämän kutsumattoman hyökkääjän kokeet. Ilta oli jo kulunut melkein puoleen yöhön, kun hän lopetti kertomuksensa näillä sanoilla:

— Niin, kunhan ei edelleenkään kivekkäitä Suomesta puuttuisi, jos sota sattuisi syttymään! —

Vanhus oli tuskin ehtinyt saada viimeisen sanan sanotuksi, kun kiivas koputus oveen ilmaisi, että joku pyrki sisään.

— Minä menen avaamaan, — huudahti Onni jättäen nopeasti paikkansa, joka hänellä oli isoisan polvien välissä. Mutta ennenkuin ravakka poika oli ehtinyt ovelle, pidätti äiti hänet menemästä huudahtaen:

— Älä mene, Onni! Siellä saattaa olla joku paha-aikeinen ihminen. —

— Jokohan, — puuttui ukko Hiukka puheeseen luoden karskin katseen lavitsan yläpuolella riippuvaan pitkäpiippuiseen tuliluik-

kuunsa, — niinkö luulet, Nella? No, voinhan sitte minäkin ottaa vieraat vastaan asianmukaisella tervehdyksellä. Mutta, — jatkoi hän, kun jyskytystä ei jatkunut ainoastaan oveen vaan pikku ikkunaanakin, — minun luullakseni siellä on matkamiehiä, jotka tarvitsevat kattoa päänsä päälle. Ja silloin en voisi puhtaaalla omalla-tunnolla seistä Herran edessä suorana tuomio-päivänä, jos sulkisin heiltä oven. Avaa vain, Onni. —

Poika riensi heti täyttämään vanhuksen käskyä eikä kulunut montaa minuuttia, kun kaksi mieshenkilöä yltä alta lumessa ilmaantui kynnykselle. Kun he olivat saaneet puhdistetuksi lumen pois tamineistaan, tunsu ukko Hiukka harmaista Savon jääkäri-univormuista viheriöine hihansuineen ja saman värisine rintoineen, mitä he olivat miehiään. Raskaat päähineet olivat painuneet päähän silmiä myöten ja vasta hyvän aikaa sommiteltuaan sotilaiden viimein onnistui vapautua niiden rasittavasta painosta. Kun tämä oli tehty, äännähti kookkain tulijoista koputellen lunta jaloistaan:

— Hyvää iltaa! —

— Kiitoksia, — vastasi Hiukka. — Jumala suokoon meille hyvän yönkin! —

— Niin, — arveli toinen sotilas, joka oli edellistä vähän pienempi, — kyllähän tässä tulisi hyvä yö, jos annatte meille suojaa, mihin päänsä kallistaisi. —

— Herra varjelkoon, — tuumi hiihtäjä-vanhus ja lyöä roppasi kättä kummallekin jääkärille, — ei koskaan vielä ole kielletty suojaa minun majassani keltään kelpo ihmiseltä saatikka soturilta. Nella, onko sinulla vielä puuroa jäljellä?

— Ei ole, isä. Oletteko unhottaneet, että tyhjensimme vadin jo eilen, — virkkoi Nella hieman hämillään, jolloin hänen salaviihkainen katseensa keksi jotain miellyttävää pitemmän sotilaan rotevassa vartalossa ja avoimissa, rehellisissä kasvoissa. Hän huomasi, että sotilaalla oli tieto hänen miehensä kuolemasta. — Kalaa, voita, läskiä ja leipää kyllä on vielä jälellä ja luulen varmaan, että jokunen tilkka viinaakin on tallella. Meneppäs, Onni, katsomaan pulloa, sitä kuninkaan pulloa. —

Pitkän etsimisen perästä löysi poika uuninkolosta viinapullon, jonka kupeessa oli Kustaa III:n nimikirjoitus. Tätä lämmittävää nestettä oli vielä jälellä ja kun Savon jääkärit huomasivat sen, kirkastuivat heidän kasvonsa mielihyvystä. Vaatimaton ateria maistui hyvälle ja kun puolenyön hetki oli paraiksi tullut, nukuivat kaikki jo sikeässä unessa.

2.

Onnin äidin uni oli kuitenkin levotonta. Hänestä tuntui kuin jokin onnettomuus olisi tullut sotilaiden mukana heidän mökkiinsä. Oltuaan valveilla hyvän aikaa ja rauhattomana kuunneltuaan öisen myrskyn ulvontaa sekä lumen tui-
verrusta ikkunalasiasia vasten hän nousi ylös, puki nopeasti vaatteet päälleen, hankasi päretikulla ikkunasta jäähileet, mitkä yöllä olivat siihen

kertyneet ja loi tähysteleviä katseita pitkin kolkkoa lumikenttää.

Alussa hän ei nähnyt muuta kuin lumen pyörteitä, mutta kauan ei hänen tarvinnut seistä ikkunan ääressä, jonka saumoista tuulen henki työntyi sisään ja rupesi kylmämään hänen jäseniään, kun hän huomasi pitkin lumista jäälakeutta likenevän miesjoukon Kuopiosta päin.

Ja tultuaan vakuutetuksi siitä, että liikkuvat olivat ihmisiä, sillä hän huomasi niiden joukossa myöskin hevosia, herätti hän paikalla Hiukan ja kertoi tälle huomioistaan.

Vanhus kavahti ravakasti pystyyn ja asettui Nellan paikalle ikkunan ääreen.

— Sotaväkeä, — sanoi hän hetken kuluttua, — ja nyt voin minä ymmärtää, että vanhan Setälän sanat toissa päivänä erotessamme Heikin Niemessä jotain merkitsivät. Hän tuli silloin juuri Varkaudesta, missä oli kuullut kummallisia huhuja vainonajan lähenemisestä. En tahtonut sitä silloin uskoa, mutta nyt huomaan . . . —

— Jumala meitä varjelkoon! — keskeytti Nella vaaleten. — Pitääkö meidän nytkin nähdä ison vihan hirmupäiviä, jolloin . . . —

— Eikö mitä, — tokaisi Hiukka vuorostaan keskeyttäen. — Kuka sen tietää, vaikka suotta pelottelisivat. Eiväthän nuo sotilaatkaan sano neet eilen illalla mitään! —

— Mutta jospa se sittenkin olisi totta, — väitti Nella vavisten.

Ukko Hiukan ei tarvinnut paljoa miettiä, vastatessaan:

— Siinä tapauksessa on jokaisen, joka aseita kykenee käyttämään, velvollisuus olla miestä,

missä tarvitaan ja taistella horjumatta maan ja kuninkaan edestä. —

Hiukan puhuessa näitä mieheviä sanoja liikahti nurkassa vuota, jonka alla Onni nukkui. Kuustoistavuotias pisti varovasti päänsä vuodan alta esiin paraiksi niin paljon, että voi mukavasti kuunnella iso-isänsä sanoja. Ja mitä enemmän tämä puhui, sitä säteilevämmiksi muuttivat Onnin silmät.

— Herra Jumala, isä, ettehan suinkaan ajattele, että Onnikin . . . —

Äidistä tuntui tuskalliselta. Hän ei voinut jatkaa lausetta loppuun, vaan sen sijaan heitti merkitsevän katseen poikaansa, joka samassa aika sukkelaan vetäisi päänsä takaisin vuodan alle.

— En luule, että pojalla on halua sotilaan ammattiin, — sanoi Hiukka ja raapi korvallis-
taan, — mutta minä voin . . . —

Äänekäs aivastus kuului samassa sieltä puolen tupaa, missä sotilaat makasivat. He olivat havahtuneet. Kun vanha hiihtomies kysyi, mitä väkeä jäällä oli liikkeessä, tuli pitempi sotilas tämän kuultuaan ikkunan ääreen ja katsottuaan ulos sanoi hän heti paikalla toiselle toverilleen, joka vielä oli jäänyt lojumaan:

— Ylös, Kärki, nyt! Ne ovat täällä. —

Kun Onni huomasi, että kaikki olivat tuvassa nousseet jalkeille, riensi hänkin pukemaan päälleen ja kun se oli tehty työntihe hän äitinsä ja iso-isänsä väliin jäisen ikkunan ääreen katselemaan marssivaa joukkuetta.

— Ahah, tässä on siis kiire käskemässä, — virkkoi Kärki ja muutaman minuutin kuluttua oli hänkin tamineissaan.

— Mutta, — sanoi Hiukka, joka tähän saakka kummastellen oli katsellut sotilaiden puuhaa ja kuullut heidän hämäriä vihjauksiaan, — minun mielestäni teidän pitäisi esiintyä suorina minua kohtaan, jollei muun tähden, niin ainakin siitä syystä, että teitä on kohdeltu täällä hyvin. Syttyykö sota todellakin maassa? —

Tämän kuultuaan Onnikin käänsi katseensa jäällä liikkuvista joukoista molempiin sotilaihin.

— Niin, — vastasi näistä pitempi alussa vähän hämillään Hinkan nuhtelevien sanojen johdosta, mutta kohta jälleen reipastuen; — niin, se on totta. Meillä ei ollut sydäntä sanoa sitä teille eilen illalla, mutta aikomuksemme oli kuitenkin kertoa siitä nyt, sen voi Kärki todistaa, — lopetti puhuja kääntyen toveriinsa.

— Kokko puhuu totta, — vakuutti Kärki.

— Emme tahtoneet häiritä hyvää yörauhaanne. —

— Mutta miksi sitte olette tulleet ennen noita? — kysyi Nella hieman epäilevästi ja osotti jäälle.

— Siksi, että tahdoimme katsastaa, olisivatko ne pitkänutuja, — vastasi Kokko.

— Täällä ei semmoisia ole, — urahti Hiukka jyrkästi.

— Sitä parempi, — arveli Kärki. — Mutta ei niiden pitäisi kauan viipyäkään. —

Ukko Hiukka kynsäsi mietiskelevästi korvalistaan. Hän ei tiennyt oikein, mitä uskoa. Viimein hän kysäsi osottaen joukkoon päin, joka tällä välin oli ehtinyt kappaleen lähemmä:

— Pysähtyvätkö ne tänne? —

— Eivät, vastasi Kokko.

— Mihinkä sitte? —

— Jynkkään. Ne ovat Kivimäen ja Sulka-

van komppaniat. Heidän mukanaan on muutamia rakuunoita ja yksi kolminaulainen tykki. Heidän on määrä pysähtyä Jynkässä. Eilen puolenpäivän aikaan saapui koko Savon brigaadi Kuopioon. —

— No sen verran sitä tietää, mitä ympärillä tapahtuu! — huudahti Nella hämmästyneenä käsiään lyöden.

— Niinpä niin, — tuumi ukko Hiukka puolestaan, — ikävää kyllä on kuulla, että viholiinen taas on maassa, mutta parempi kuitenkin tietää asia kuin olla siitä tietämätön. Luuletko syntyvän täällä tappelun? —

— Ei se mahdotontakaan ole, — vastasi Kärki. — Ryssä on tulossa jo Mikkelistä tänne päin. —

— Kummallista, — puuttui puheeseen Onni, joka tähän saakka oli vain tarkasti kuunnellut, mutta nyt ei enää voinut hillitä kieltään. — Miksi ette ole sitä ajaneet tiehensä? —

Tämä vaatimaton kysymys, niin viaton kuin se muuten olikin, sai molemmat sotilaat niin hämille, etteivät saaneet sanaa suusta. Pojan kysymyksessä piili liian masentava totuus ja samalla terävä, joskin tietämättä lausuttu arvostelu ruotsalaisen ylipäällikön toimintatavasta hänen käytettävikseen uskottujen joukkojen suhteen.

Hiukka sitä vastoin sai tästä hyvän aiheen katkaistakseen äänettömyyden.

— Kas, kas, on siinä pojassa jo miehen alkua, — virkkoi hän. — Onni on ihan isänsä poika. Nähkääs siinä miehessä oli pontta ja varjele jos joutui sitä kokemaan. —

Sotilaille ei ollut enää aikaa viipyä. Sydämellisesti käteltyään ja kiitettyään vierasvaraisuudesta mökin väkeä he erosivat. Tuskin oli-

vat he ehtineet lautakujalle saakka, ennenkuin seisahtuivat kuuntelemaan. Mökiltä päin kuului läähöttämistä.

Onni juosta kipasee perässä, että lumi savuna ryöppysi ympärillä.

— Onko mitä asiaa? — kysyi Kokko ja katseli mielihyvällä pojan vereviä, pirteitä poskia.

— On. Tahdon kysyä teiltä, enkö minäkin voisi päästä sotilaaksi! —

Sotilaat vaihtoivat pari lämmintä katsetta, jonka jälkeen Kokko sanoi:

— Sitä emme me voi päättää. Kysy äidiltäsi ja iso-isältäsi. —

Onnin pää painui alas. Kasvoilla kuvastui surumielisyyden leima, joka väkisinkin herätti sotilaissa myötätuntoisuutta.

— No, no, poika, — lohdutti Kokko tarttuen Onnin kainaloon, — älä ole pahoillasi. Tulee se sinunkin aikasi. Pysy nyt vielä jonkun aikaa siellä vanhuksiesi turvissa, niin kyllä sitte pääset sotilaaksi. —

Nämä sanat tyynnyttivät Onnia hieman.

— Kiitos, kiitos, — lausui hän ja tumma puna sävähti hänen kasvoilleen. — Jynkässä ehkä tapaamme. Tien sinne kyllä löydän.

Näin sanottuaan hän riensi takasin yhtä ravakasti kuin oli tullutkin.

Koko aamupuolen päivää kulki Onni omissa mietteissään ovesta ulos ja takasin sisään näyttäen niin omituiselta, ettei ukko Hiukka malttanut viimein olla kysymättä.

— Mikä sinulla, poika, oikeastaan on? Oletko sairas? —

Äiti, joka istui nurkkapuolella mökkiä keh-räämässä, pysähdytti samassa rukkinsa pyöri-mästä ja silmäili poikaansa levottomin katsein.

Ukko Hiukan täytyi toistaa kysymyksensä ja silloin vasta Onni vastasi:

— Minä tahdon sotilaaksi. —

Hiukalta, joka oii vuolemassa luudan vartta, sillä hänen talvitoimenaan oli luutien myyminen Kuopiossa, missä hän monivuotisella kaupallaan oli saavuttanut parhaiden luutien valmistajan maineen, jonka johdosta hänen ansionsa oli verrattain hyvä menoihin nähden, putosi luudan varsi käsistä ja hämmästyksestä pisti veitsen-terällä peukaloonsa. Nellakin oli yhtä hämmäs-tynyt, mutta lisäksi vielä niin pelästynyt, että polvi sattui rukkiin, josta se rymisten kaatui lattialle ja vanha pyörä meni kappaleiksi.

— Sinä sotilaaksi! — ärähti Hiukka ja mit-tasi nuhtelevin katsein tyttärensä pojan kesken-kasvuista vartaloa. — Sinä sotilaaksi! Johan nyt jotain! Ensin kai sinun pitää oppia niin paljon, että jaksat edes kohottaa kivääriä. —

Mitään vastaamatta kiipesi Onni vikkellästi sängyn päälle, jonka kohdalla iso-isän luodikko seinällä riippui, sillä hän oli vielä liian lyhyt varreltaan voidakseen lattiasta käsin siihen tart-tua. Hyppäsi sitte yhtä vikkellästi alas ja alkoi aika kevyesti heiluttaa luodikkoa ilmassa. Sitte teki reippaasti kaikki käsitemput itse kovalla äänellä lausuen komentosanat.

Hiukka ja Nella vaihtoivat ihmetteleviä ja hämmästyttäviä ilmaisevia katseita. Hyvään aikaan he eivät kyenneet saamaan sanaa suustaan, jolla

aikaa Onni marssi ja teki temppujaan, että hiki valui pitkin otsaa.

Viimein Hiukka virkkoi vähän leppeämmin:

— Kuka sinulle on opettanut tuota kaikkea? Sinähän teit temput tottuneen sotilaan tavoin. —

— Siikalahden Rujo-ukko, — vastasi Onni reippaasti.

— Ahaa, nytpä ymmärrän, mikä sinua on niin usein sinne lennättänyt. Tuo vanha rahjus on jo kahta vaille yhdeksänkymmentä, mutt'ei oo vielä sittenkään unhottanut sotilastemppuja, vaikka päälle päätteeksi miehellä ei ole jäseniä jällellä kuin toinen käsi ja jalan puolikas. Mutta ethän ole vasta kuin kuustoistavuotias! —

— Niin, iso-isä, kuustoista ja puolivuotta lisäksi, — vastasi Onni painavasti. — Mutta mitä se siihen kuuluu, miten vanha olen, kunhan osaan ampua ja marssia! —

Tämän puhelun kestäessä ukko Hiukan ja hänen tyttärensä pojan kesken muuttuivat Nellan kasvot yhä kalpeammiksi ja kun Onni oli lausunut viime sanat, vei äiti molemmat kätensä rajusti sykkivälle sydämmelleen. Kun Onni huomasi äitinsä liikutuksen, heitti hän pyssyn sänkyyn ja riensi tämän luo.

— Äiti, äiti, älkää vihastuko, — pyyteli hän ja kietoi kätensä äidin kaulaan, — minä tiedän, ettei siitä vaaraa tule. Me tahdomme tuota pikaa ajaa ryssän tiehensä ja sitte saamme olla levossa ja rauhassa. Rujo-ukolla on usein tapana sanoa, ettei Suomi koskaan pääse rauhaan, elleivät ryssät saa niin kovasti selkäänsä, etteivät enää uskalla pistää nenäänsä tänne. Ja miksi en minä saisi olla muiden mukana ajamassa heitä pois? —

Äiti raukka ei voinut muuta kuin hymyillä poikansa intomiehelle. Mutta tuo hymy kylpi kyyneleissä, sillä suuret vesihelmet vierivät pitkin hänen poskiaan. Tuona hetkenä tuntui kuin sydän olisi pakahtunut hänen rinnassaan. Nyt kävi toteen hänen yöllinen aavistuksensakin, että sotilaiden tulo merkitseisi jotain onnettomuutta, sillä suurin onnettomuus hänestä oli kadottaa ainoa lapsensa, jonka hän oli tuskalla synnyttänyt ja lukemattomat kerrat vuodattanut kyyneleitä hänen tähtensä. Nellalla oli tämä poika ainoa lapsi ja sen edestä hän olisi uhrannut tuhannen omaa elämäänsä, jos olisi voinut.

Hyväiltyään hetken aikaa vapisevin käsin Onnin pellavakiharjoita, isän perintöä, sanoi hän kääntyen Hiukkaan:

— Mitä me nyt teemme, isä? —

Vanhus vaipui mietteihinsä hyväksi aikaa. Sitte hän sanoi äänellä, joka ei sietänyt vastustelemista:

— Nukutaanhan ensin asian aluksi. Se sietää harkkimista. —

Vaikka Onnille olisi luvattu silkkaa mettä ja hunajaa, ei hän olisi voinut ummistaa silmää tänä yönä. Tuhansia kuvia väikkyi hänen silmissään ja kerran toisensa perästä hän nousi ylös vuoteeltaan katsomaan, eikö päivä alkaisi sarastaa.

Nuoruudessa ovat veret kuumimmillaan. Tuskinpa löytynee ketään, joka ei olisi tätä koke-

nut. Silloin aivan kuin kärsii odottaessaan jotain, jota mielellään tahtoo. Tunnit kuluivat niin velton hitaasti; mieli palaa ja ikävöi ja kun viimein toivottu hetki lyö, niin tuskin voi hilitä itseään.

Näin oli Onninkin laita. Minkä vastauksen äiti ja iso-isä antaisivat päivän noustua?

Nauraisivatko hänelle, ivaisivat häntä? Sulkisivat päälle päätteeksi pimeään karsinaan, joka jo lapsena kammotti häntä niin kovin, että hän heti tukahdutti rajun kyynelvirran ja lakkasi huutamasta kohta, kun vain äiti tai iso-isä uhkailivat sulkea hänet sinne. Tätä ajatellessa hän puristi vihoissaan nyrkkiä ja hänen jäykkä suomalaisen luonteensa sanoi hänelle useammankin kerran, mitä silloin tekisi.

Viimein alkoi heikko päivän sarastus kajastaa Ritoniemen ja Vaajasalon saaren tummien metsien takaa. Ei lumen hiuentakaan putoillut. Ilma oli kirkas ja että ulkona oli kirmeä pakkaneen, sen huomasi Onni ikkunaruutuun kertyneestä paksusta jääkuoresta, josta hän sai hengityksellään sulatetuksi parhaiksi niin paljon, että voi nähdä ulos.

Vielä vähemmin kuin taannoin voi hän nyt käydä nukkumaan. Hän puki nyt päälleen niin huolellisesti kuin voi ja hiipi ulos huoneesta äidin ja iso-isän kuulematta. Suoraa päätä hän ohjasi askeleensa lautakojulle, missä silmät ensinnä sattuivat suksiin, jotka hän itse oli valmistanut ukko Hiukan johdolla. Miten halukain katsein hän silmäili noita liukkaita sukiaan! Niin, hän tunsu tuona hetkenä tahtovansa antaa vaikka puolet elämästään, jos olisi

niillä voinut nyt sujuilla Jynkkään, tuonne toivottuun paikkaan.

Syvistä mielimietteistään herätti hänet äkkiä huuto, joka tuli Jynkästä päin. Ja kohta hän saikin nähdä, miten lumi alkoi tupruta parissa kohden korkeiden honkien välissä. Samassa hän huomasi kaksi sutta, jotka laukoivat täyttä karkua jälessä muutamia pyssymiehiä suksilla. Sudet tulla ryöppysivät suoraan kojua kohden.

Onni teki nopean päätöksen. Muutamilla hyppäyksillä oli hän jälleen tuvan edessä, syökyi sisään välittämättä, että äitinsä ja iso-isä olisivat siitä heränneet, tarttui latingissa olevaan luodikkoon, joka jollain tavoin oli jäänyt nurkaan pihtipielen oikealle puolelle ja kiiruhti takasin ulos. Hän ehti juuri paraaseen aikaan tähdätäkseen etukynnessä koikkivaa sutta. Pamahdus kuului ja pitkähäntä teki muutamia pyörähdyksiä lumessa, kavahti uudelleen pystyyn koettaen päästä pakoon, mutta kaatui takaisin lumeen. Onnin luodikon lauetessa pamahti toinenkin ja se oli etumaisen hiihtäjän tuliluikusta. Toinenkin susi oikasi koipensa hangelle.

Nella ja Hiukka olivat heränneet laukauksien johdosta. Melkein puolialastomina syöksähtivät he ulkosalle ja hämmästyivät sanomattomasti nähdessään Onnin kahden metsästäjän parissa. Luullen, että jotain pahaa olisi tapahtunut tai tapahtuisi hänen pojalleen, riensi Nella parkuen joukkueen luo, vaikka pakkanen oli tavattoman pureva.

— Ei mitään hätää, äiti, — vastasi Onni äitinsä nuhteisiin. — Nämä ovat vain ystäviä; entä tuo sitte! —

Näin sanoen hän osotti ammuttua sutta.

Samassa tuli Hiukkakin saapuville ja nähtyään pyssyn tyttärenpoikansa käsissä hän virkkoi:

— Eihän tuo vain ole sinun työtäsi, poika? —

— On se, hän juuri on sen tehnyt, — vastasi toinen hiihtäjistä. — Poika on omin käsin kaatanut pedon. —

Vanhan Hiukan kasvot muuttuivat ja luoden tyttärenpoikaansa ylpeän katseen hän huudahti:

— Sitä poikaa! — Mutta itsekseen hän ajatteli: tulee siitä vekarasta sotamies kun tuleeekin, saapahan nähdä.

Pari tuntia tämän jälkeen sai Nella taistella elämänsä tuskallisimman taistelun. Se oli kappailua äidinrakkauden ja isänmaanrakkauden välillä. Viimemainittu pääsi viimein voitolle.

Kun Onni sitte oli valmiina pyssy selässä ja sukset jalassa seuraamaan Jynkkään palaavia hiihtomiehiä, syleili Nella häntä nyyhkien:

— Ole aina, sanoi hän, — kelpo sotilas, poikani. Vältä aina huonoa seuraa ja pidä Jumala aina silmiesi edessä, niin saat nähdä, että sinun hyvin käy. —

— Niin, jos äitisi neuvoa tottelet, teet siinä oikein, — vakuutti vanha Hiukka liikutettuna ja kun viimeinenkin varjo tyttärenpojasta ja tämän seuralaisista oli kadonnut Jynkän metsän syvyyteen, virkkoi hän uudelleen:

— Sitä poikaa! Minusta tuntuu, että hänestä tulee kelpo sotilas, kunhan vain elää saa. —

Eräänä päivänä tammikuun alussa v. 1808 sai n. k. Savon brigaadin päällikko Jean Adam Cronstedt käskyn ylipäälliköltä koota niin pian kuin mahdollista joukkonsa Mikkeliin, jossa oli yhteinen kokouspaikka.

Savon jääkäriyrykmentissä palveleva luutnantti J. J. Burman lähetettiin hetipaikalla viemään sanaa tästä käskystä määräpaikkoihin ja jo tammikuun 8 päivänä oli Savon jääkäriyrykmentti, joka oli ollut hajallaan ympäri maata, koottu kokouspaikkaan. Siinä oli silloin 1,100 miestä.

Joukko, joka ennen pitkää kokoontui Mikkeliin ja jota nimitettiin Savon brigaadiksi, käsitti 3,738 miestä seuraavasti. *)

Savon kevyt jalkaväkirykmentti,		
ruotuväkeä	900	miestä
Savon kevyt jalkaväkirykmentti,		
varaväkeä	400	»
Karjalan rakuunia, ruotuväkeä .	250	»
Karjalan rakuunia, varaväkeä .	125	»
Savon jalkaväkirykmentti, värvä-		
tyjä	1,200	»
Brigaadin tykistökomppania, vär-		
vätty	133	»
Karjalan jääkäriä	600	»
Vapaehtoinen komppania tykki-		
väestöä varten	80	»
	<hr/>	
	3,738 miestä	

*) Katso J. J. Burmanin Muistiinpanoja, toinen osa. Kertomus Savon Brigaadin liikkeistä 1808 ja 1809 sodassa.

Tänä vuonna talvi oli purevan kylmä. Sen pakkaset olivat kiintäneet umpijäähän koko Itä-Suomen mahtavan vesialan, Saimaan vesistön.

Tämän johdosta venäläisetkin voivat sekä suuremmalla varmuudella että nopeudella tehdä hyökkäyksensä Savoon. Siihen ryhdyttiinkin viideltä eri taholta, jotka ovat puoliympyrässä Saimaan rantojen seuduilla Mikkelin kaupungista itään. Nämä paikat olivat lounaasta käsin lukien: Mäntyharju, Kristiina, Puumala, Sulkava ja Rantasalmi.

Savon brigaadin ottaessa haltuunsa sille määrättyt paikat Mikkkelissä ja sen ympärillä saapui sanoma, että venäläiset olivat 30-tuhantisella miesjoukolla hyökänneet maahan Keltisen ja Ahvenkosken kautta sekä että pienempiä kahaikoita ja tappeluita oli tapahtunut Orimattilassa, Koskenkylässä, Loviisassa ja Kuuskoskella.

Nytkös Mikkelin seuduilla elämää ja intoa syntyi, sillä kaikkien mieli paloi halusta päästä tappelemaan vihatun vihollisen kanssa. Kapteeni von Fieandt, joka brigaadin ensi kertaa saapuessa yhtymäpaikkaan oli lähetetty Helsinkiin hakemaan sieltä niin paljon kelpollisia kiväärejä kuin mahdollista, saapui myöskin paikalle tavaroineen. Kun vihollinen jo tällöin oli ehtinyt niin pitkälle, että uhkasi jo Hämeenlinnaa, oli von Fieandt pakoitettu tekemään pitkän kieroksen ensin mainitulle paikalle ja sitte Kangasniemelle pohjoispuolelle Mikkeliä.

Kolmenkymmenenkuuden asteen pakkasessa täytyi Savon brigaadin seista aseissa koko yö helmikuun 25 ja 26 päivän välillä, koska se joka hetki odotti venäläisten hyökkäystä.

Mikäpä muu se tuona aikana piti vireillä

rohkeutta miehissä, ellei isänmaanrakkaus ja viha viholliseen! Ei koskaan rakkaus synnyinmaahan ole ollut niin uhrautuva, niin voimakas, kuin tässä isänmaamme viime taistelussa olemassa olonsa puolesta. Ei koskaan ennen ole suomalainen voima, sitkeys ja kestävyys osotautuneet paremmin näkyviin kuin noina öinä, jolloin pakkanen oli jäädyttää kaikki jäsenet. Tosin toimitettiin toista sataa miestä sairaahuoneisiin, mutta muut olivat kuitenkin reippaita ja iloisia rohkaisten toisiaan sanoin ja teoin uskaltamaan kaikki synnyinmaan edestä.

Sitten kun brigaadin johtaja muutamia kertoja oli turhaan tarjonnut mieslukuisammalle viholliselle tilaisuutta taisteluun, alkoi hän, koska oli käsketty ainoastaan peräytymään, pitkän peräytymisretken Haukivuoren kautta Pieksämäelle Ouluun vievän tien varrella. Perin uupuneet sotilaat saivat täällä muutaman tunnin levon, joka olikin hyvin tarpeen. Tämän levähdyksen aikana tuli äkkiä varma tieto, että 2,000 venäläistä oli hyökännyt maahan Sulkavan seuduilla ja oli siis brigaadin selkäpuolella. Toinen tuhat miehen suuruinen vihollisjoukko oli tunkeutunut Savonlinnasta Joroisiin ja oli ainoastaan noin kolmen peninkulman päässä.

Sitten kun useampia osastoja oli lähetetty eri tahoille ja kuormasto lähtenyt matkalle, poltettiin kaikki Varkaudessa olevat varat, etteivät ne olisi joutuneet vihollisen saaliiksi. Kenraali Tutshkow, joka johti vihollislaumoja, oli nyt lähennyt suomalaisia noin kahdeksan virstan välimatkan päähän.

Maaliskuun 11 päivänä tapahtui pieni kahakka Leppävirrällä, missä 1,500 miestä komen-

tava eversti Wlastow oli vähällä joutua suomalaisten saarroksiin. Mutta kun Cronstedt kielsi panemasta toimeen saarrosliekkkeitä, pelastui Wlastow perikadosta.

Näin jatkettiin taas marssia pohjoiseen Vehmaismäelle. Pakkanen ja pyry vaikeuttivat liekkkeitä, niin että vasta iltamyöhällä väsyneet suomalaiset pataljoonat ehtivät mainittuun paikkaan.

Maaliskuun keskivaiheilla saavuttiin viimeinkin Kuopioon, missä Karjalan rakuunat olivat brigaadia vastassa.

Voidakseen jossain määrin salata Savon brigaadin leiripaikkaa kaupungissa ja sen ympärillä määrättiin kapteeni J. Z. Duncker, tuo sankari, josta Runeberg niin ihanasti laulaa runossaan »Heinäkuun viides päivä,» asettumaan Jynkkään, joka sijaitsee kolmenneljännes peninkulman päässä Kuopiosta etelään.

Tälle leiripaikalle Kokko ja Kärki olivat juuri menossa, kun yö heidät yllätti, niin että heidän täytyi etsiä suojaa vanhan Hiukan mökissä Lehtoniemen käressä.

Kun he sitte palasivat Jynkkään, oli heillä, niinkuin tiedämme, Onni mukanaan.

4.

Perin väsyneenä kiivaasta hiihtämisestä kyyrän syvyisessä lumessa, joka paikoin oli niin pehmeätä, ettei suksia voinut ollenkaan käyttää,

saapui Onni viimein seuralaisineen Jynkän kylään, missä kenttävahdisto oli nuotiolla.

Kapteeni Duncker oli juuri käymässä urhojensa luona, kun hänen silmiinsä pisti Onni, joka miehevin katsein tähysteli ympärilleen ja tyynenä otti vastaan ne hymyilevät silmäykset, jotka häntä kaikkialla kohtasivat.

— Minkä poikapuitukan te olette tänne saaneet? — kysyi hän Kokolta. — Onko hänet lumesta löydetty? —

Kokko teki juurta jaksain selkoa omasta ja toverinsa vierailusta ukko Hiukan mökissä,

— Soo, — virkkoi kapteeni Duncker ja tarkasteli nyt poikaa aivan toisin katsein. — Sinä kai olet miestä mielestäsi, vai mitä? —

— Antakaa minun vain koettaa, niin saanette kai nähdä, onko poikapuitukasta mihinkään, — vastasi Onni narkästyneenä kapteenin antamasta ivallisesta nimityksestä.

Duncker hymyili Onnin vastatessa ja taputtaen tätä olkapäähän hän sanoi:

— Koska Kokko ja Kärki ovat ottaneet sinut huostaansa, niin saathan olla heidän mukanaan. —

— Ilta kului reippaassa keskustelussa ja ilon rähäkässä. Onni istui enimmäkseen ääneti ja kuunteli. Olihan hän ensi kertaa sotilaiden parissa. Erilaiset puvut, aseet ja sotamiesten melu tekivät häneen tavattoman vaikutuksen. Korvissa suhisi ja tuntui toisinaan päätäkin huimaavan.

Kärki, joka jo hyvän aikaa oli silmäillyt häntä, kumartui lähelle hänen korvaansa ja kuiskasi:

— Ei nyt vielä ole myöhäistä palata kotiin.

Ajattele tarkoin asiaa, sillä huomenna ei senää voisi käydä päinsä. —

Onni säpsähti aivan kuin käärmeen pistosta ja tumma puna nousi hänen kasvoilleen ajattellessa, että Kärki oli oivaltanut hänen mietteensä. Mutta kohta hän sai malttinsa takasin ja vastasi:

— Ei, minä en tahdo takasin kotiin! Äiti ja iso-isä nauraisivat minut pahanpäiväiseksi. Minä jään tänne! —

— Mutta sinähän näyt olevan uninen. Käy tuohon olkikuvolle pitkällesi, parempaa vuodetta ei täällä ole. —

Onni ei antanut kärkeä itseään kahta kertaa. Kohta hän nukkuikin yhtä makeasti kuin kotoaan, vaikkei tiennyt seuraavan päivän vaiheista mitään.

Niin pian kun Kokko ja Kärki olivat tulleet vakuutetuiksi siitä, että Onni oli unen helmoissa, alkoivat he pitää puhetta rohkeasta pojasta. Lyhyen keskustelun jälkeen he päättivät suojella häntä taisteluissa parhaansa mukaan. Tämän jälkeen paneutuivat hekin nauttimaan niukkaa, mutta tarpeellista lepoa.

Tupa, jossa Onni ja hänen isälliset huolenpitäjänsä olivat maanneet, oli kylän päässä ja autio. Onni, joka oli häiritsemättä nukkunut koko yön, heräsi aamun sarastaessa. Alussa hän ei oikein muistanut, missä oli, mutta viimein pääsi selville ja kavahti ylös.

Hänen ravakasta liikkeestään heräsi Kokkokin ja nousi rynkämäisilleen.

— Lempoko sinun sisääsi on tunkenut vai mikä, kun et malta nukkua, poika, — huusi hän unenpöpperössä. — Eikö sinun mieles-täsi . . . —

Pitemmälle hän ei ehtinyt, sillä rummun pärrytystä kuului samassa ulkoa.

— Vai niin, sitäkö se onkin, — virkkoi Kokko ja antoi Kärele semmoisen tuustin kylkeen, että tämä vierähti pari kertaa ympäri lattialla. — No sitte lienee tässä parasta joutua, koska luultavasti saanee tänään jotain tekemistä. —

Viimeisiä sanoja lausueksaan loi hän merkitsevän katseen Onniin nähdäkseen, mitä ne vaikuttaisivat häneen.

Onni huomasi katseen ja niin outo tunne kuin hänen olentonsa läpi virtasikin, koetti hän kuitenkin väkisin tekeytyä levolliseksi, mikä hänelle onnistuikin.

Asettuessaan paikoilleen riviin ottivat Kokko ja Kärki Onnin väliinsä.

— Nyt se alkaa, poika, — sanoi ensimmäittu ja osottaessaan erästä etelästä päin lähenevää tummaa riviä hän lisäsi:

— Tiedätkö, mitä tuo merkitsee? —

— Ryssiä ne kai lienevät, — vastasi Onni pakotetulla tyyneydellä, sillä niin rohkea kuin hän oli, ei hän voinut estää nousemasta sitä outoa tunnetta, joka valtaa ensi kertaa taisteluun aikovan.

— Tiedätkö poika, että se on verivihollisemme, — virkkoi Kärki. — Pidä nyt vain kieli kohdallaan suussasi, niin ei ole hädän hivenäkään. —

Onni puri hammasta ja lupasi itse mielessään, että hän tekisi kaikki, mikä oli hänen voimassaan, etteivät hänen suojelijansa voisi saada mitään moitteett aihetta hänen suhteensa.

Kenraali Tutschow hyökkäsi parhaillaan nel-

jällä tuhannella miehellä Savon brigaadin kimp-
puun Jynkässä. Mutta tällä olikin Duncker
päällikkönä ja muuta se ei tarvinnut selvitäk-
seen leikistä.

Paksun lumen tähden eivät venäläiset voi-
neet edetä niin nopeaan, kuin Tutshkow oli
otaksunut. Hän ei luullut tulevansa kohtaamaan
niin lujaa vastarintaa, kuin hän todella tapasi
ja vasta puolenpäivän aikaan onnistui hänen
savolaisten murhaavan jääkäritulen tähden ajaa
nämä jälle Jynkän kylän pohjoispuolelle.

— No, — kysyi Kokko pysähtyessään tälle
uudelle paikalle, — mitenkäs sinun laitasi on,
Onni? —

— Hyvin, — vastasi tämä ja pyyhki hikeä
otsaltaan. — Kyllähän alussa luotien vinha viuhe
ja vonkuminen korvissani tuntui oudolta, mutta
sitte ei enää. Nyt en pelkää yhtään! — lisäsi
hän terhakasti. Vanhatkin sotilaat katsoivat hä-
neen ihmeissään.

— Olet vasta alussa, — huomautti Kärki.
— Odotahan kun päästään miesmiestä vastaan.
Silloin on tanssi toisellaista. —

Onni ei vastannut tähän mitään, mutta
itseksensä hänen täytyi myöntää, että Kärki oli
oikeassa.

Kenttävahdisto oli tuskin ehtinyt järjestyä
uudella asemallaan, kun osa vihollisen ratsu-
väkeä, kasakkoja ja Grodnon husaareja, nähtiin
lähenevän aikeessa hyökkäykseen.

Kun Onni huomasi tämän, tunsu hän mie-
huutensa masenevan. Tuommoista hän ei ollut
koskaan ennen nähnyt. Hän ei voinut estää
itsestään pelon tunnetta nähdessään noiden vaah-
toa valuvien hevosten tupruttelevan löyhää lunta,

joka ryöppysi yhtenä pilvenä joukon ympärillä. Hän oli nyt Kokon ja Kären kanssa kapteeni Malmin joukossa, joka oli vasempana siipenä erään jyrkän, lumipeitteisen kallion suojassa. Onnin silmät etsivät hänen suojelijoidensa katsetta, mutta he eivät nähneet häntä, vaan ainoastaan vihollisen.

— Kuudenkymmenen askeleen päästä ensi kerran, muistakaa se, pojat, — neuvoi päällikkö. — Ensimmäinen rivi aluksi ja sitte muut tarpeen mukaan. —

Vihollisparvi läheni. Onni, joka oli hiipinyt Kokon taa, näki selvään kasakkojen parrakkaat kasvot. Nyt ei pojan kannattanut kerskua, se hänen täytyi itsessään myöntää.

— Ampukaa! — komensi viimein kapteeni Malm. Luodikoista pamahti yht'aikaa ja kaksikymmentä hepoa piehtaroi ratsastajineen lumessa, joka samassa punertui niiden verestä.

— Hyvin, pojat, — virkkoi Malm. — Se tervehdys teki tarkoitetun vaikutuksen. —

Asianlaita olikin niin. Odottamatta uutta samallaista tervehdystä toisesta savolaisten rivistä, teki vihollisparvi liikkeen sivulle hyökätäkseen muiden siipien kimppuun. Mutta kun siltäkin puolen vastaanotto oli yhtä tyly, täytyi sen viimein rientää pakoon.

— Se oli ensimmäinen mälli, se, — murahti Kokko. — Mutta, — jatkoi hän ympärilleen katsoen, — missä poika on? Jokohan nyt.... ahaa, sielläkös sinä selän takana! Niin, niin, — jatkoi hän taputtaen Onnia ystävällisesti päähän, kun huomasi, että hänen sanansa saivat pojan hämilleen, — vastahan olet ensi kertaa tullessa

eikä kukaan voi kummastella, jos vähän houtsut lepattavat, kun olet vielä niin nuori. Olen nähnyt isojen ikämiestenkin vapisevan kuin haavanlehti tällöisessä tapauksessa. —

Nämä ystävälliset sanat saivat Onnin jälleen reippaalle mielin. Hän puri hammasta ja päätti vasta kerralla olla rohkeampi.

Ja tätä kertaa ei tarvinnut kotvan odottaa. Kiihkeän vastarinnan ärsyttämänä lähetti Tutshkow esiin neljä kahdeksan naulaista tykkiä, jotka syöksivät savolaisiin kartessia aivan kuin sateena.

Nyt kävi Onnin vielä pahemmin. Eräs kartessin siru tappoi miehen hänen takanaan temmaistuaan ensin hänen oman hattunsa ja repien sen riekaleiksi. Ilkeä sähköjääminen ja kova ilmavirta, jotka syntyivät kartessin lentäessä, saivat aikaan, että Onni otti aika kuperkeikan, jolloin hänen kiväärinsä singahti hyvän matkaa kädestä.

— Herra varjelkoon, ei toki poika lie haavoittunut, — huusi Kokko juosten äimistyneen Onnin luo ja otti hänet käsivarsilleen.

— Sitä se tekee, kun ottaa lapsia sotaan, — irvisteli muuan lähellä oleva sotilas.

— Suusi kiinni! — ärjäsi Kärki. — Minkähän lainen itse lienet ollut ensi kertaa tullessa ollessasi! —

Kärki oli tuskin ehtinyt saada viimeisen sanan huuliltaan, kun singahti särkynyt kartessi ja vei ivaajan korvan mennessään sekä hurahutti miehen suin päin hankeen. Kovasti parkuen karkasi mies jälleen pystyyn ja juosta loikki tiehensä.

Onni oli tällä välin taasen vetristynyt entiselleen ja kun Duncker toisen kerran rynnisti

jäälle, ei vanhan hiihtäjän tyttärenpoikaa ollenkaan pelottanut luodit eivätkä kartessit, joita tavan takaa satoi joukkoon.

Kun taistelu oli kuumimmillaan ja muutamia savolaisista jo oli kaatunut, eivät Kokko ja Kärki enää voineet vaimentaa haluaan päästä käsirysyyn vihollisen kanssa. Muutamia jääkäriä mukanaan he riensivät Dunckerin luo. Kokko alkoi:

— Kapteeni, tämä ei käy ollenkaan päinsä. Antakaa meidän pistimet tanassa käydä päälle ja ottaa vihollisen jyvät tykit, jotka meitä vahingoittavat. Ratsuväkeä ja jalkamiehiä emme pelkää. —

Kapteeni Duncker katsoi puhujaan terävästi, mutta nähdessään toistenkin sotilaiden olevan samaa mieltä, vastasi hän:

— Sen te, pojat, kyllä saisitte tehdä, ellei vihollinen olisi niin paljoa mieslukuisampi meitä. Nyt se on mahdotonta. —

Kun vielä kaksi ratsuväen hyökkäystä oli lyöty takasin, täytyi Dunckerin peräytyä. Marssi suunnattiin nyt kaupunkia kohden niin tavattoman hyvässä järjestyksessä, että itse kenraali Tutshkowin ylempanä mainitun Burmanin sanojen mukaan oli muka sanonut upseereilleen, että heidän tulisi suomalaisten mestarillisesta peräytymysretkestä oppia samaa taitoa. Kuopiosta jatkui peräytymisretki jään poikki Toivalaan, joka on Kallaveden itäisellä rannalla vastapäätä Kuopiota. Koko Savon brigaadi oli edeltä päin peräytynyt tänne.

5.

Hiestä melkein märkänä juoksi Onni suoraan Kokon luo, ennenkuin tämä oli ehtinyt panna tavaransa kuntoon.

— Antakaa minulle kivääri ja univormu! — huusi nuorukainen. — Nyt tahdon toden teolla sotamieheksi! —

Kapteeni Malm, joka samassa kulki ohi, tarttui Onnin käsivarteen ja sanoi hymähtäen:

— Olet vielä liian nuori, poika! —

— Empä olekaan, — vastasi Onni ja katsoi reippaasti kapteenin silmiin. — Nyt olen jo tullut tuntemaan sodan tapoja. —

— Olkoon menneeksi, saat koettaa. Kenties et sitte enää olekaan niin mieletön, kun saat nähdä enemmän. —

Tunti tämän jälkeen astui Onni, puettuna jokseenkin väljään Savon jääkärin univormuun, siihen tehtiin, missä Kokko ja Kärki asustivat. Pojan silmistä loisti ylpeys ja hän koetti näyttäidä niin mahtavan näköiseltä, kuin voi, sanoessaan:

— Nyt olen sotamies! —

Sekä Kokko että Kärki olivat alussa kohdelleet suojattiansa enemmän pilan sekaisella leikillä, mutta kun he nyt näkivät hänen täysissä tosissaan ryhtyvän toimeensa, syleilivät he häntä liikutettuina, jolloin Kokko sanoi:

— Me olemme tähän saakka tehneet sinusta pilaa, mutta hävetä saa nyt se, joka vielä sitä tekee. —

Marssittuaan kappaleen viidettäkymmentä peninkulmaa, joka vei kolme viikkoa ja jonka aikana myötäänsä kesti pikku sotaa, saapui Sa-

von brigaadi kuukauden loppupuolella Ranssi-
laan. Täältä marssi eversti Sandels jääkärien
kanssa Raahen, jota vastoin muu osa brigaadia
sijoittui Ouluun saadakseen levätä vaivoistaan.

Venäläiset eivät kuitenkaan jättäneet Klings-
porin armeijaa hetkeksikään rauhaan. Heidän
aikomuksensa oli joko vangita se tai tunkea yhä
kauemmas pohjoiseen, jossa se menehtyisi näl-
kään ja kinoksiin.

Tämä suunnitelma ei ollut juuri pahimpia,
mutta onneksi oli sitä vastassa jäntevä Adlercreutz.
Seurauksena tästä olivatkin voitot Siikajoella
18 päivänä huhtikuuta 1808 ja Revonlahdella
saman kuun 27 päivänä.

Kun ruotsalais-suomalainen armeija kokoon-
tui Limingan pitäjään Oulun ja Siikajoen välillä,
muodostettiin täällä erityinen brigaadi, joka sai
nimen »Suomen viides brigaadi.» Kotvan etsit-
tiin tälle sopivaa päällikköä ja viimein se löy-
dettiinkin eversti Juhana August Sandelsissa,
joka oli Savon jääkärirykmentin päällikkö.

Soveliampaa henkilöä tuskin olisi voinutkaan
valita johtamaan sitä retkeä, jolle uusi brigaadi
määrättiin.

Tämä brigaadi (viides brigaadi) oli edellä
mainitun J. J. Burmanin mukaan muodostettu
seuraavista joukoista:

Länsipohjan rykmentin pohjois- pataljoona	511 miestä
Pohjanmaan rykmentin pohjois- pataljoona	393 »
Savon jääkärirykmentin henkivartio- pataljoona	253 »
Kajaanin pataljoona	335 »

Vaasan uusi rykmentti	657	miestä
Oulun pataljoona	274	»
Kapteeni Brummerin venemiespatal- joona	357	»
Armeijan laivaston vapaaehtoisia .	72	»
Yksi eskadroona Karjalan rakuunia	88	»
Neljä kuuden naulan ja neljä kol- men naulan tykkiä tarpeineen	57	»

Yhteensä 2,997 miestä

Mutta näistä 2,997 miehestä eivät kaikki olleet mukana tuolla mainehikkaalla Sandelsin voittoretkellä Venäjää vastaan. Vaasan uuden rykmentin aivan äskettäin muodostettujen joukkojen, Oulun pataljoonan ja merisotilaiden täytyi jäädä paikoilleen Ouluun, sillä näiltä puuttui tarpeellista harjoitusta. Vasta sitte kun tämä oli saavutettu, sai niitä käyttää suoranaiseen palvelukseen. Tämän kautta tuli viidenteen brigaadiin 1,500 miehen vaiheille.

Vähän matkaa Oulun eteläpuolella on Oulunsalon kirkko ja kirkon kylä. Tänne oli viides brigaadi leiriytynyt päällikköään odottamaan.

Oli aamu huhtikuun 29 päivänä 1808. Aurinko säteili lämpimänä ja loihti keväisestä maasta esiin pikku kukkia toinen toisensa jälkeen. Kaikki näytti luonnossa niin tyyneltä, rauhaisalta. Kaino puro liritti reipasta vauhtia kivien lomissa. Linnut lauloivat suloisia huomenhymnejään ja niiltä paikoin, minne aurinko tuskin koskaan pääsi heittämään lämpöä sädehtivää valoaan, kimmelsi kovan talven jätteitä, jäätä ja lunta. Mutta kohta olivat nämäkin Puhurin vallan merkit sulavat joko valuen alas maan sisään tai

juosten ouruina yhtyäkseen suurempiin pääreitteihin.

Eräällä nurmen terää tekevällä hautakummulla Oulunsalon pienessä, kauniissa kalmistossa istuivat Kokko ja Kärki keskustellen. He olivat aivan retken alusta pitäen kuuluneet Savon jääkärirykmentin henkivartiopataljoonaan ja olivat nyt toista kertaa pääsemäisillään marssimaan niiden seutujen kautta, jotka heidän äsken oli täytynyt jättää ahdistavalle viholliselle.

Senpä tähden he syvästi surkutellen ajattelivatkin alkavaa retkeä.

Heidän parhaillaan täydessä toimesta ilmaistessaan toisilleen huolensa ja toiveensa tuli Onni saapuville. Kokko huomasi hänet ensin ja huudahti:

— Mikä sinun päähäsi on pistänyt, poika? Sinunhan piti pysyä kokonainen kuukaus Oulussa äkseeraamassa ja nyt . . . —

— En voinut kärsiä sitä, — keskeytti Onni. — Ja sitä paitsi osaan temput. Tahdon seurata teidän mukanaan kotiseudulleni katsomaan äitiä ja iso-isää. —

— Vai niin, jo tuli kotiin ikävä, — tokasi Kärki vähän pisteliäästi. — Niin, niin, johan sen arvasikin. —

— Siinä erehdytte, isä Kärki, — vastasi Onni kiemauttaen ylväästi päätään. — Minäkin tahdon puolestani olla ajamassa ryssiä pois kotiseudulta. —

— No, siitä sinä voit kysyä tuolta, joka tuolla ratsastaa tänne, — huomautti Kokko viitaten erääseen upeaan ratsastajaan, joka upseeriensa ympäröimänä lennätti hautausmaata kohti.

Valkean ratsun selässä istuva mies oli Juhana

August Sandels. Mukanaan oli hänellä uhkea everstiluutnantti Fahlander ja majuri Lagerberg Länsipohjan rykmentistä sekä molemmat ajutanttinsa C. G. Wallgren, Savon jääkärijoukon luutnantti ja Daniel von Fieandt, Karjalan jääkärijoukon luutnantti.

Muutamilla ravakoilla hypyillä pääsi Onni kapealle, kirkon ohi vievälle tielle. Pojan tulo tapahtui niin äkkiodottamatta, että Sandelsin ratsu säikähtäen hypähti sivulle ja oli vähällä nakata selässä-istujan maahan.

— Mitä nyt? Mitä sinä kujeilet! — kivaht. Fahlander ja ohjasi ratsunsa suoraan Onnia kohti.

Tällä välin olivat Kokko ja Kärki rientäneet kirkkomaan aidalle, jonka takaa he utelijaina kurkistivat nähdäkseen, mitä tapahtuisi.

— Tahdon puhella kenraalin kanssa, — virkoi Onni hieman peloissaan äskeisen häiriön johdosta.

Sandels oli saanut juoksijansa tyyntymään. Viivyttelämättä hän ratsasti Onnin eteen, kiinnitti suuret silmänsä tähän ja sanoi:

— Min' oon nähnyt sinut ennenkin, poika! —

— Kyllä, Toivalassa, — vastasi poika katsoen terävästi kenraalia silmiin.

Tämmöiset reimat vastaukset miellyttivät Sandelsia samoin kuin henkilötkin, jotka silmää räpäyttämättä voivat katsoa häntä suoraan kasvoihin. Hän sanoi sen tähden:

— Mitä tahdot? Anna tulla joutuin, sillä minulla on kiire! —

— Minut on lähetetty Ouluun oppimaan sotatemppeja, jotka osaan jo entuudestaan, — vastasi Onni harmistuneena. — Siikalahden Rujo-ukko opetti minulle sen taidon jo toista vuotta

sitte. Nyt tahdon seurata Kokon ja Kären mukana ja . . . —

— No, no, hyv' on! — keskeytti Sandels, jolloin hänen totinen katseensa hieman kirkastui.

— Mistä olet kotoisin? —

— Lehtoniemen kärestä. Iso-isä on nopein hiihtäjä Kuopion seuduilla. —

— Vanhako olet? —

— Kuudentoista, seitsemännellätoista. —

Kenraali mietti hetkisen, jonka jälkeen sanoi:

— Olkoon menneeksi! — Saat seurata mukana. Hae Kokko ja Kärki käsiisi ja laittaudu kuntoon. Lähtö tapahtuu kohta. —

Niin sanoen Sandels pyöräytti heponsa ympäri ja kiisi pois. Hän ehti kuitenkin kuulla Onnin huutavan täyttä voimiaan:

— Hurraa, hurraa! Nyt saan minäkin osaltani olla ryssiä hutkimassa! Ja sitte, — jatkoi hän itsekseen rientäen huimaa vauhtia kirkkomaalle takasin ystäviensä luo, — sitte pääsen käymään kotona tervehtimässä äitiä ja iso-isää ja näyttämässä että olen sittenkin kelvannut sotamieheksi. —

Ja riemuissaan tästä viukoili hän pitkin askelein lumisella hautausmaalla pysähtyen viimein sille hautakumpareelle, jonne Kokko ja Kärki olivat ehättäneet hekin päästäkseen joutumasta kiinni utelijaisuudestaan.

Kun Sandels oli päässyt muutamia kyynäriä siltä paikalta, jossa Onni seiso, sanoi hän taa-päin käännähtäen:

— Jos minulla olisi kymmenen tuhatta tuommoista sotamiestä kuin tuo poika, niin kahden kuukauden kuluttua tottavieköön julistaisin rauhan Pietarissa! —

II.

Voittoretki.

1.

Maantie Siikajoelta Iisalmelle ja täältä Kuopioon, kulkee aivan läheltä Pulkkilan ja Piippolan kirkkoja, joista edellinen on pohjois puolella jälkimäistä. Näiden kahden kirkon väliä on likipitään 1 $\frac{1}{4}$ peninkulmaa.

Siihen aikaan, jota tämä kertomus koskee, oli noin keskipaikoilla mainittujen kirkkojen välimatkaa Niemen muhkea herrastalo, jonka omistaja oli vanha, virasta eronnut majuri Patrik Jernfält. Polveutuen eräästä melkein ikivanhasta ruotsalaisesta suvusta, joka jo monta vuosisataa sitte oli muuttanut Suomeen ja jonka jäsenet aina olivat tunnetut uutterina maanviljelijöinä, oli Patrik ainoa kolmesta veljestä, joka oli antautunut sotilasuralle. Hän oli ollut Kustaa III:n suomalais-venäläisessä sodassa ja taistellut monissa kahakoissa osaksi kuninkaan itsensä osaksi urhean Stedingkin johdolla. Kuomassa, 19 tuntia kestäneessä Porrassalmen tapelussa, kesäkuun 13 p. 1789 oli Patrik Jernfält jo majuri. Ja hän se juuri johtaen erästä osas-

toa Savon jääkäriä otti vastaan Venäjän keisarinnan henkivartio-grenadierien hyökkäyksen, kun nämä karkasivat heidän kimppuunsa Yrjö Maunu Sprengtportenin johdolla, joka ennen Venäjän puolelle menoaan oli ollut Karjalan joukkojen, Savon jalkajääkärien sekä Kymin kartanon ja Rautalammin pataljoonien päällikkö. Tässä toimestaan hän oli hankkinut Savon jääkäreille uusia kiväärejä, joilla voi ampuu nopeaan ja kauas ja joita sen vuoksi nimitettiin Sprengtportenin tussareiksi.

Ja juuri näillä kivääreillä olivat savolaiset varustetut, kun Sprengtporten koetti viedä henkivartio-grenadierinsä Porrassalmen yli.

Mutta äkkiä sai Patrik Jernfält tiedon, että hänen jääkäreiltään puuttui luotia. Urheat suomalaiset seisoivat neuvottomina ja venäläiset lähenivät yhtämittaa likemmä.

Tänä sotilaalle niin epätoivoisena hetkenä johtui hänen mieleensä jotain.

— Pojat, — huusi hän, — onhan meillä vielä nappeja nutuissa! Koetelkaa niillä! —

Tuumasta toimeen. Napit saivat käydä luotien asemasta ja tekivätkin ne tehoisan vaikutuksen. Yksi tällöinen luoti sattui Sprengtportenien rintaan. Hän huusi kaatuessaan suomeksi:

— Omat koirat purivat! —

Venäläiset lyötiin joka paikassa, vaikka heitä oli kappaleen kuudetta tuhatta miestä, jota vastoin Stedingkin komennettavissa ei ollut täyttä 750 miestä.

Taistelun loppupuolella kävi Patrik Jernfeltille niin onnettomasti, että sai kolme luotia vasemman käsivartensa läpi. Lääkärit panivat parastaan saadakseen ruhjoutuneen jäsenen entiseen

kuntoonsa, mutta se oli mahdotonta. Se täytyi leikata. Sydämen katkeruudella oli urhea sotilas pakoitettu kelpaamattomana palvelukseen pyytämään eroa. Kustaa III vuodatti kuitenkin öljyä kirvelevään sydämen haavaan kiinnittämällä omakäteisesti Miekkatähdistön ritarinmerkin sen kohdalle hänen rintaansa.

Patrik Jernfält palasi kotiinsa Niemeeen, niin pian kuin haavaltaan voi. Hän ei kuitenkaan saanut olla kauan kotonaan, kun kuolema kävi kutsumattomana vieraana kauniissa herrastalossa. Majurin puoliso, hyvä ja kelpo rouva, joutui viikatemiehen uhriksi.

Tämä tappio tuntui vieläkin katkerammalta kuin käsivarren menettäminen ja sen yhteydessä virkaeron ottaminen. Useita kuukausia oli majuri aivan kuin suunniltaan ja kulki kuin varjo sekä huoneissa että ulkona.

Mutta suru ei ole ikuista. Monien kokeiden perästä onnistui viimeinkin majurin tyttären, kahdeksantoista vuotiaan Amalian suorentaa rypyt isänsä otsalta ja kun hän kerran oli saanut houkutelluksi isänsä hymyilemään, oli jääkin sulanut.

Patrik Jernfält huomasi nyt, että hänellä oli yksi ainoa lapsi, tuo mainittu tytär, jonka edestä hänen tuli elää ja lujalla tahdonvoimallaan onnistui hänen viimein vaimentaa surun jäydettä niin paljon, ettei se päässyt haittaamaan hänen joka-päiväisiä askareitaan.

Kun sota syttyi 1808, joutui Patrik Jernfält uudelleen melkein suunniltaan, siksi että hän oli kykenemätön astumaan aseisiin. Amalian oli vaikea tulla toimeen hänen kanssaan.

— Kerrassaan raukkamaista, etten minä saa olla mukana, — huokaili hän. — Toiset saavat nyt taistella Suomen edestä, mutta minun täytyy istua kotilieden ääressä, vaikka sekä ruumis että sielu ovat terveet. Siinä on enemmän, lempo vieköön, enemmän, kuin mitä jaksan kärsiä! —

Muttä kun sitte alkoi Suomen armeijan peräytymisretki, tuli majuri vähitellen mieltiväksi.

— Milloinkahan mahtanevat pysähtyäkään, — puheli hän tyttärelleen saatuaan tietää, että Klingspor oli ehtinyt aina Raahen tienoille. — Kummallista. Kun olisi saatu pitää Klercker tai Stedingk, niin olisi pitkänuttujen kopeileminen loppunut hyvin lyhyeen. —

Amalia ei vastannut mitään, sillä hän tiesi, ettei se olisi merkinnyt mitään, kun isä veti tuota nuottiaan.

Sillä aikaa kun Savon brigaadi levähti Pulkilan kirkonkylässä, tapahtui Junnon kylän eteläpuolella aika kova ottelu puolen peninkulmaa etelään mainitusta kirkonkylästä. Urheaa vastarintaa tehtyään täytyi Savon jääkärien jotka täällä olivat tulessa, vetäytyä päävoiman turviin. Ja mikä eniten huolestutti jääkäriä, oli se, että he olivat kadottaneet rohkean päällikkönsä, erään nuoren luutnantin. He eivät, — tienneet, oliko tämä kaatunut vai joutunut vangiksi.

Nuori luutnantti, joka oli ensi kertaa sodassa, oli kyllä saanut haavan olkapäähänsä, mutta se ei ollut sen vaarallisempi, kuin että hän voi laahustaa taistelupaikalta ja päästä illan hämyssä turvalliseen paikkaan. Kaikeksi onneksi hän tapasi erään Niemen kartanon torpparin, jonka kyydissä pääsi ajamaan majurin kartanoon.

Iltamyöhällä saapui haavoittunut sotilas tänne.

Niin pian kuin Patrik Jernfält oli saanut tietää tulon, tuotatti hän sotilaan luokseen, toimitti tämän itse vuoteeseen ja sitoi haavan.

Pari päivää makasi haavoittunut tunnottomassa tilassa hourailleen, jolloin häntä huolellisesti hoiti Amalia ja tämän nuori ystävätär, kaunis Olga Pavluka. Molempien tyttöjen hellä huolenpito vaikutti viimein sen, että haavoittunut tointui. Paikalle kutsuttu lääkäri selitti myöskin, ettei haava ollut vaarallinen ja että toipuminen kohta alkaisi, koska luutnantti muuten oli ruumiiltaan terve ja turmeltumaton.

Kun haavoittunut ensi kerran herätessään avasi silmänsä, sattuivat ne tyttöihin. Hän hämmästyi huomattavasti ja aikoi puhua, mutta samassa aukeni ovi ja majuri astui huoneeseen. Kun tämä osaaottavasti oli kysynyt haavoittuneen vointia, tiedusteli hän tämän nimeä.

— Valter Jernfält, — kuului hiljaa nuorukaisen huulilta.

— Valter Jernfält! — huudahti majuri ja peräytyi pari askelta. Amalia ja Olga punastuivat korviaan myöten. — Sitte kai asuu isä Sulkavalla? Eikö niin? —

Valter Jernfält tarkasteli majuria hetkisen ihmettelevin katsein. Sitte hän virkkoi:

— Niin, hän asuu Sulkavalla. —

— No, mutta jumaliste, minähän ällistyn ihan mykäksi! — huudahti majuri. — Totisesti sinä olet veljenpoikani! Tässä edessäsi näet majuri Patrik Jernfältin, Jumalan armosta vanhan sotilaan! Hoi Amalia, tuleppas nyt tänne tervehtimään serkkuasi ja on kai sinullakin, Olga Pavluka, ystävällinen sana häntä varten.

No, mutta tähän nyt oli ihmeiden ihme, että sinä tulit tänne, poika! —

Valter Jernfältin hämmästyks oli niin suuri, kuin olla voi. Alussa voi hän sanoa ainoastaan:

— Olenko sitte Niemessä? —

— Tietysti, lempo soita, et kai sinä muuallakaan! — huusi majuri. — Tulit tänne melkein puolikuolleenä. No, tytöt, mitä siellä kainostellen seisotte? —

Amalia astui ensinnä tervehtimään serkkuansa ja toivotti tämän tervetulleeksi. Nuori luutnantti loi häneen katseen, joka näytti sanovan: kaunis olet serkkuni. Sen jälkeen astui Olga Pavluka esiin ja ojensi luutnantille pienen kätensä. Ja kun nuorukainen katsoi noihin neidon tummiin, tavattoman syviin silmiin, virtasi läpi koko hänen voimakkaan vartalonsa outo vavistus. Hän tunsi myöskin, miten Olgan käsi vavahti tervehtiessä. Oliko tämä ensi kohtausta ehkä ratkaissut heidän tulevaisuutensa?

— Jätetään nyt poika rauhaan, — sanoi majuri, sitte kun tervehdykset oli vaihdettu. Koeta nyt nukkua, niin pääset jo muutaman päivän kuluttua jälleen jaloillesi. —

Valter Jernfält koetti, mikäli suinkin voi, noudattaa majurin neuvoa, mutta turhaan. Miten tahansa hän kääntelihekään vuoteellaan, olivatpa silmät auki tai kiinni, näki hän myötäänsä Olga Pavlukan edessään, tuon tummakutrisen olenon, jonka huulilla aina päilyi lempeä, raikas hymy ja jonka suurten silmien syvyyttä ei kukaan olisi voinut mitata. Viimein hän kuitenkin vaipui unen helmoihin oltuaan valveilla pari tuntia.

2.

Valter Jernfältin kostuminen kävi hitaammin, kuin luultiin. Kakdeksantoista päivää oli jo kulunut hänen tulostaan Niemeen ja silloin vasta onnistuttiin saamaan luoti olkapäästä pois. Mutta tätä toimenpidettä seurasi niin arveluttava heikkous, ettei lääkäri kokonaiseen viikkokauteen voinut antaa varmaa lausuntoa, paranisiko sairas vai menisikö manalle.

Majuri Patrik Jernfält ikävystyi vieläkin enemmän aikojaan nähdessään lääkärin epäilevän muodon. Sekin vielä tuskastutti lisäksi, ettei hän saanut olla sairaan luona niin usein, kuin olisi halunnut. Lääkäri oli näet sanonut, että ainoastaan suurin hiljaisuus voi vaikuttaa toivotun käänteeseen sairaan tilassa.

Amalia ja Olga Pavluka saivat sentään luvan vuorotellen käydä hoitamassa haavoittunutta.

Viimein kuitenkin nuoruuden voima katkasi kuoleman kärjen. Eräänä päivänä ilmoitti lääkäri, ettei mitään vaaraa enää ollut olemassa ja kääntyen molempiin tyttöihin hän sanoi merkitsevästi:

— Tosin on minun taitoni auttanut paljon tässä arveluttavassa tapauksessa, sen minä uskan kehaista, mutta ilman teidän apua ja hellää huolenpitoa ei haavojen polttoa luultavasti olisi saatu sammumaan. —

Amalia kohotti hiljaa ruskeakutrasta päätään ja hymyili nuorelle lääkärille, joka vasta äsken oli saapunut paikkakunnalle, mutta oli ehtinyt saavuttaa ympäristönsä täyden luottamuksen taitavuudellaan ja ystävällisellä käytöksellään kaikkia kohtaan.

Olga Pavluka punastui korviaan myöten ja juoksi kuin hätyytetty hirvi huoneesta pois. Eteiseen päästyään puhkesi hän suuttuneena itsekseen sanomaan:

— Mikä häpeä, etten voinut olla punastumatta. Mitähän Amalia ja setä siitä sanovat! —

Eräänä päivänä, kun Valter Jernfält oli tavallista virkeämpi, sanoi hän sängyn laidalla istuvalle majurille, sitte kun hetken aikaa oli puheltu osaksi Sulkavalla asuvasta veljestä osaksi sodasta ja toiveista sen edullisen jatkumisen suhteen:

— Mutta sanokaapas, setä, kuka on Olga Pavluka? Varmaankaan ei suomalainen? —

— Mitä sinä hänestä kyselet? — vastasi majuri kuivasti ja kääntyi toisanne päin. Mutta nähdessään veljenpoikansa tutkivan katseen olevan hellittämättä tähdättynä häneen sanoi hän:

— Neljän päivän perästä täyttää hän 21 vuotta. Siksi toivon sinun olevan jo niin tervehtyneen, että voit olla pystyssä ja kuulla kertomusta, miten hän on joutunut hoteihini. —

Näin sanottuaan jätti majuri veljenpoikansa kiivain askelin.

— Kummallista, — ajatteli tämä, — jotain täytyy tässä piillä, se on aivan varmaa. —

Kun neljä päivää oli kulunut, astui majuri Patrik Jernfält Amalian ja Olgan seurassa potilaan huoneeseen, sillä Valter oli vielä liian heikko ollakseen jalkeilla. Kun kaikki kolme olivat asettuneet istumaan sängyn ääreen, alkoi majuri:

— Se joukko, johon minut oli komennettu, nimittäin pataljoona Savon jalkajääkäri-rykmenttiä, oli asettunut levähtämään Orimattilaan. Oli kaunis, lämmin kesäpäivä, ja kun sotilaat olivat jokseenkin uuvuksissa eivätkä vakoilijat olleet

keksineet jälkiä vihollisesta, niin sai puolet joukosta ruveta levolle ja toinen jäädä sillä aikaa vahtiin. Iltapäivällä tulla lennättää ajutantti kylään tuoden mukanaan tiedon, että kuningas oli tulossa. Siitäkös elämää ja liikettä leiriin, sillä jokainen tahtoi näyttäidä siistiltä ja reippaalta majesteetin tullessa. —

— Viimein hän pitkän odotuksen perästä tulikin. Hän kulki pitkin rintamaa riviltä riville, miehestä mieheen, puheli ystävällisesti ei ainoastaan upseerien, vaan myöskin sotamiesten kanssa saaden näin kaikkien mielet puolelleen. Kun hänen seuraavana aamuna piti lähteä pois ja hän ratsasti taas riviltä riville, sanoi hän vakavasti:

— Pitäkää, pojat, tarkkaan silmällä, olen kuullut erään kasakkaparven samoilevan Keltiin päin! —

Nämä sanat saivat meidät vieläkin huomavimmiksi. Kuninkaan lähdettyä pidettiin sota-neuvottelu ja siinä päätettiin, että läksisimme verkalleen marssimaan Keltin varustuksia kohden. Yön tultua läksi joukko liikkeelle ja kuten ainakin sinä, Valter, tiedät, niin ei Orimattilasta Kelttiin ole mikään lyhyt matka. Pimeys ja hankaluudet matkalla olivat myöskin suureksi esteeksi hidastuttamaan nopeutemme alle tavallisen määrän.

Mutta vielä ennen päivän koittoa saimme me kasakkojen vahtitulet näkyviimme. Minun johtoon oli uskottu etujoukko, koska jo lapsuudesta pitäin tämä paikka oli minulle tuttu. —

— Niin, isäni on puhunut usein tuosta onnellisesta nuoruuden ajasta, — keskeytti luutnantti, jolloin hänen katseensa uinailevin ilmein mer-

kitsevästi kiintyi Olga Pavlukan kauneihin, pu-
nehtuviin kasvoihin.

— Siitä ei ole nyt aikaa puhua, — keskeytti
vuorostaan majuri ärähtävällä kärsimättömyy-
dellä, — ja sen tähden palaan kertomukseeni.
Vankkoja poikia, oikein tottunutta metsänkävijää
ja karhunajajaa olivat joukkoni miehet ja toi-
voinkin voivani saada heidän avullaan paljon
aikaan, eritoten koska vielä useat heistä tuns-
ivat seudun.

Nelin kontin ryömien lähenimme siis niin
lähelle vahtitulia, että näimme sekä liekaan pan-
nut hevoset että myöskin miehet ja naiset leiri-
tulien ympärillä. Tästä oivalsin, etteivät nämä
kasakat olleet saporogeja, sillä tämä heimo aron
kansaa ei suvaitse koskaan naisia mukanaan,
vaan houkuttelee joko matkustajia rupeamaan
heimon jäseniksi tahi ryöstää nuoria poikia
muista kansoista ja kasvattaa nämä sitte omien
heimotapojensa mukaisesti. Tällä tavoin ovat juuri
saporogit alituisen voineet pysyä yhtä suuri-
lukuina. Niin, — jatkoi majuri, jonka tapa
oli aina lämmöllä kerskata tästä puolivillistä
aron kansasta, — tahdonpa sanoa teille, ettei
ole niinkään helppoa päästä täysveriseksi sapo-
rogiksi, josta tässä sivumennen tahdon mainita.
Vähää ennen sodan syttymistä matkusti eräs
rykmentti-tovereistani, seikkailuhaluinen luonne,
mutta muuten kelpo poika, kasakkojen maahan,
sillä häntä huvitti saada omin silmin nähdä
tuota merkillistä kansaa, jonka hetmanina *)
Mazeppa, Kaarlo XII onneton liittolainen, oli

*) Kasakkapäällikön nimitys.

ollut. Täällä ollessaan sai hän kerran nähdä miten neljä vankkaa miestä halusivat saada täysverisen saporogin tunnustuksen. Tämä tapahui erityisen koetuksen kautta. Jokaisen täytyi pienellä purrella laskea kolmetoista Dniepper-joen vaarallisinta koskea, joista suurin oli lähemmäs 15 jalan korkuinen. Näistä neljästä onnistui ainoastaan yhden päästä eheänä ja hänet tunnustettiin täysveriseksi saporogiksi. Kaksi hukui ja kolmas kääntyi takasin vaaralliselta taipaleelta jo ensimmäisestä koskesta päästyään. Mutta nyt kertomukseeni!

Siitä, että naisia oli vahtitulien ääressä, huomasin, niin kuin jo olen maininnut, etteivät nämä olleet noita sotaisia saporogeja. Mihin heimoon kuuluivat nämä sitte? Olivatko donilaisia, ukrainilaisia vai jajskia?

Olipa miten oli, heidän sukuperänsä totta puhuen oli minusta saman tekevä. Siinä oli minusta kylläksi, että he olivat vihollisia. Kun olin lähettänyt päällikölle sanan jouduttaa päävoiman marssia, sijoitin vakoilijajoukkoni sopivaan paikkaan pitämään silmällä, mitä tapahtuisi.

Tähystellessäni erään rohkean ja reippaan ali-upseerin sekä muutamien vankkakourien jääräkärien kanssa muutaman suuren kiven takaa äärimmäisiä leiritulia, joista olimme tuskin parinkymmenen kyynärän päässä, yltyivät äänet tulien ympärillä yltymistään ja viimein huomasin, että kahden keski-ikäisen miehen välillä syntyi riita. Toinen — se oli myöskin hurjempi ja luultavasti myöskin riidan alkaja — osotti usein erästä kaunista naista, joka pieni lapsi sylissä oli istunut muutamalle mättäälle vähän matkaa nuo-

tiosta. Näin selvästi, miten vaimo parka tukallisesti puristi pienokaista rintaansa vasten.

Kun riitaa oli miesten kesken jatkunut muutamia minuutteja, syöksyi miehistä hurjempi naisen kimppuun, iski häntä rajusti päähän ja tempasi lapsen käsiinsä.

Samassa kuulin ali-upseerin mölisevän kärkeän kirouksen. Olin niin kiintynyt katsomaan näkyä edessäni, etten edes välittänyt hänen murinastaan mitään. Mutta kohta olin sen saapa tietää.

Hurjistunut mies päästi niin kamalan pilkka-aurun, etten koskaan moista ole kuullut, potkasi rukoilevaa miestä ja riuhtasi hennon lapsen ilmaan aikeessa heittää roihuavaan nuotioon. Kaikilta kasakoilta pääsi yht'aikaa hätähuuto, mutta siihen sekottui samalla kertaa pyssyn pamahdus. Raivo kasakka laski lapsen pois, huitoi käsillään ilmaa ja keikahti selkäperin maahan.

— En voinut kauempaa nähdä moista sydämetöntä raakuutta turvatonta lasta kohtaan, — huusi kersantti ja hyökkäsi esiin, ja kun pääjoukkomme samassa ehti paikalle, tehtiin ryntäys heti paikalla. Puolessa tunnissa olivat kasakat saarroksissa.

Kun taistelu oli tauonnut, oli jo aamukin käsissä. Uneksien ja ajatellen tuota pöyristyttävää näkyä nuotion ääressä ohjasin melkein tiedottomana askeleeni sinne päin.

Äkkiä pysähdytti minut hento parahdus jossain aivan lähellä. Kahden mättään välissä huomasinkin samassa tuon rääkätyn naisen ja niistä verijäljistä, joita ulottui jonkun matkaa etemmä, huomasin, että nainen toinnuttuaan

oli laahannut itsensä tähän paikkaan, missä hänen onnellisesti säilynyt pienokaisensa lepäsi. Syvästä miekan haavasta päässä oli veri tulveh-
tinut melkein kuiviin. Muutamien kyynärien
päässä tästä makasi hurjistunut mies kuolleena.
Kersantin luoti oli sattunut keskelle rintaa.

Sitte kun olin antanut viedä kuolevan kasakka-
naisen erääseen pieneen risumajaan kertoi tämä,
että hänen miehensä polveutui eräästä arvossa
pidetystä kasakkaheimosta ja että yksi tämän
esi-isistä oli ollut kasakkapäällikkönä 17 vuosi-
sadan alussa. Hän oli ollut erään kapinaliiton
johtajana, josta syystä oli neljän muun kuulun
kasakan kanssa mestattu Varsovassa. Hurjistu-
nut mies oli ollut joukon päällikkö. Hän oli
joutunut rikollisiin rakkaussuhteisiin nuoren vai-
mon kanssa ja viinan vaikutuksesta oli hänen
luontonsa hurjistunut rikokseen.

Kuolevan kasakkanaisen viimeiset sanat
olivat:

— Jalo herra, te, joka kuulutte siihen kan-
saan, jolla on enemmän inhimillisiä tunteita
ainakin viattomia lapsia kohtaan, älkää jättäkö
lastani kamalan surman saaliiksi . . . minä . . .
e — elän . . . —

Enempää onneton kasakkanainen ei ehtinyt
sanoa, hän heitti henkensä ja . . .

Parahdus pääsi samassa Olga Pavlukan huu-
lilta ja hän vaipui pyörtyneenä Amalian syliin.
Ja kun hän sitte jonkun ajan perästä virkosi,
riensi hän majurin syliin huudahtaen:

— Tuo pieni lapsi olin minä! Sanokaa,
olenko oikein arvannut? —

— Olet, lapseni, — vastasi Patrik Järnfelt
kuivaten suuria hikihelmiä otsaltaan. — Sinut

se kuoleva äitisi Keltin kylässä jätti minun huostaani ja Jumala tietää, että aina olen koettanut kasvattaa sinua niin, että sinusta tulisi hyvä ja hurskas nainen. —

Kauan itki Olga katkerasti majurin povea vasten nojaten. Viimein hän virkkoi:

— Entä nimeni? Ken on . . . ? —

— Ennen kuin äitisi kuoli, onnistui hänen kuiskata nimesi. Sittemmin olen tutkinut Pietarin arkistoja ja saanutkin sieltä selville, että eräs kasakkapäällikkö Pavluka v. 1637 nostatti kasakat kapinaan, joka loppui aivan niin kuin äitisi oli kertonut. —

— No, entä isäni sitte? Minne hän joutui? — kysyi Olga etemmä.

— Siitä en tiedä, lapseni. Meidän hyökkäyksemme johdosta pakenivat kasakat ja luultavasti temmattiin isäsi joukon mukaan. Minun huostaani joutuessasi olit sinä vuoden vanha. Nyt kirjoitamme me 1808 ja sinä olet siis sen mukaan yhdenkolmatta ikäinen. Paljoa kepeämpi on nyt ollakseni saatuaani ilmaista, kuka sinä olet, mutta, — jatkoi Patrik Jernfält otsa synkänä, — jos tahdot mennä kansalaistesi pariin, niin . . . —

Majuri ei ehtinyt lausua ajatustaan loppuun, kun Olga Pavluka nopeasti vei kätensä hänen huulilleen.

— Ei, — virkkoi hän tummat silmänsä säihkyen, — minä tahdon jäädä tänne niin, . . . niin . . . niin kauaksi kuin se minulle suodaan. —

Vastauksen sijaan painoi Patrik Jernfält lämpimän suutelon nuoren kasakkaneidon otsaan ja Amaliakin sulki hänet syliinsä huudahtaen:

— Ei, siskoseni, sinä et saa jättää meitä!
Sinä ja minä, olemmehan sisaruksia! —

3.

Valter Jernfält kostui tämän jälkeen taudistaan aimo vauhtia. Mutta parantavana lääkkeenä tässä oli myöskin se, että molemmat työt joka päivä rohkasivat häntä iloisuudellaan.

Mutta tervehtymisen kanssa sai jalansijaa myöskin ajatus, että hänen oli jättäminen Niemi ja sen asukkaat, jotka jo olivat tulleet hänelle niin rakkaiksi.

Rakkain näistä kaikista oli kuitenkin Olga. Hän tunsi, miten lähtemättömäksi oli painunut tämän kuva hänen sydämensä syvyyteen ja tämä huomio sai hänet aluksi aivan alakuloiseksi. Miten saisi hän tietää, olivatko hänen tunteensa löytäneet vastarakkautta? Olisikohan hän, kuten muutkin etelän lapset yleensä, epävakainen luonteeltaan? Jos neidolla nyt oli jotain hellempää tunteita häntä kohtaan, niin mitenkä hän voisi olla varma siitä, etteivät ne kylmeneisi hänen poissa ollessaan.

Tätä ajatellessa tuntui niin kovin tuskalliselta.

Oli eräs päivä huhtikuun lopulla. Valter Jernfält tunsi itsensä nyt jo niin voimakkaaksi, että oli päättänyt etsiä käsiinsä sotatoverinsa. Tämä halu sai vielä kiihdykettä siitä, että hänen lähettämänsä tiedustelijat olivat saaneet selville,

että Sandels oli murtautunut pois Oulunsalosta ja marssi nyt Ranssilaan päin.

Päivällispöydässä ilmasi Valter sedän perheelle päätöksensä lähteä matkalle seuraavana päivänä. Tuskin hän oli ehtinyt lausua loppuun ajatuksensa, kun hän huomasi miten liikuteiksi molemmat työt tulivat hänen sanojensa johdosta. Amalia punehtui vienosti ja käänsi he syrjään, mutta Olga Pavlukan hienot kasvot sävähtivät kalman kalpeiksi. Siinä oli kylläksi. Nyt hän tiesi, että hänen tunteensa olivat saavuttaneet vastarakkautta.

— Siinä teet, poika, lemmon oikein, — virkoi majuri. — Toimettomana täällä lojua ei ole mikään huvi. Saada nyt minun vaikka ihmeen kautta vasen käsivarteni takaisin, niin eipä totta-vieköön kuluisi monta tuntia, kun olisin minäkin valmis lähtöön mukanas.

Koko iltapuolen päivää vallitsi yleinen alakuloisuus pienessä perheessä. Amalia istui allapäin alakerroksen salissa ommellen niin vikkelään, että olisi luullut hänen pitävän saada työnsä määrähetkellä valmiiksi. Olga näyttäytyi harvoin alhaalla. Hän pysytteli he enimmäkseen tyttöjen yhteisessä ylishuoneessa.

Kun luutnantti sattumalta kulki sen ohi, pysähtyi hän kuuntelemaan. Hän erotti selvästi nyyhkintää sisästä. Kaksi kertaa hän yritti lähteä pois, mutta viimein naputti hiljaa oveen. Hänen piti saada puhua kahden kesken kasakka-neidon kanssa ja hän tiesikin, että tämä se juuri siellä sisässä oli, koska oli nähnyt äsken ikään serkkunsa alhaalla salissa.

Ovi avautui ja Olga astui esiin. Ensi kat-

sahdukselta Valteriin lensi hohtava puna hänen ihanille kasvoilleen.

Me jätämme mainitsematta, mitä sisässä nuoret keskenään puhelivat. Sen vain tahdomme lisätä, että kun Valter jätti Olgan, painoi hän kutriikkaan päänsä tämän rinnoille ja loi rakkautta sädehtivät silmänsä häneen ja kuiskasi vienosti:

— Jumala kanssasi, ystäväni. Rukoukseni seuraavat sinua aina! —

Varhain seuraavana aamuna Valter Jernfält jätti Niemen saaden mukaansa pienen perheen sydämmellisimmät onnentoivotukset. Hän oli saanut matkaoppaakseen erään majurin luotettavimmista rengeistä. Tämän kehoituksesta suunnattiin kulku ensin Junnoon ja sitte Pelkolaan päin. Syynä tähän oli se, että huhuttiin everstiluutnantti Obuhowin asettuneen viidensadan miehen kanssa Pulkkilaan.

Se Te Deum, *) jonka Sandels oli Revonlahden voiton johdosta antanut pitää, oli tuskin ehditty toimittaa loppuun, kun eräs hänen apulaisistaan, luutnantti von Fieandt, riensi hänen luokseen.

— Tulimmainen, minkä näköinen olettel! — huudahti Sandels. — Oletteko olleet taistelussa? —

*) Kiitos-jumalanpalvelus.

— En, mutta nyt tiedän, missä Obuhow majailee. —

— No, missä? —

— Pulkkilassa. —

— Tiedätkö myöskin hänen joukkonsa suuruuden? —

— Kyllä, erään vangitun ryssän ilmotuksen mukaan ei sitä kuulu olevan viittä sataa miestä enempää. —

Tämä tieto teki Sandelsin, joka koko matkan ajan Oulunsalosta oli ollut synkkä ja vähäpuheinen, tavattoman puheliaaksi. Hän kutsui heti sotaneuvottelun kokoon ja siinä päätettiin yksimielisesti hyökätä Pulkkilassa majailevan venäläisen joukon kimppuun, ja jos mahdollista, vangita se tai lyödä maahan.

Tätä tarkoitusta varten brigaadin päällikkö teki seuraavan suunnittelun:

Toukokuun ensimmäisenä päivänä kohta jälkeen puolenpäivän marssii everstiluutnantti Fahlander 100 pohjanmaalaisen, yhtä monen Savon jääkärin sekä Kajaanin pataljoonan kanssa Pelkolan kylän kautta, s. o. länteen päin ja jatkaisi kulkuaan, kunnes saapuisi Pulkkilan eteläpuolelle. Täällä pysähtyisi hän Iisalmen tielle katkaistakseen vihollisen paluumatkan sille taholle. Majuri Berndt Grotenfelt määrättiin länsipohjan pataljoonan ja sadan jääkärin kanssa seuraamaan Ranssilasta tulevaa tietä Pulkkilaan. Grotenfeltillä oli mukanaan 2 kolminaulaista tykkiä luutnantti Svebeliuksen komennossa. Sandels itse seurasi viime mainittua kolonnaa.

Muutaman kivenheiton päässä Ranssilan kirkolta oli Onni sijoittunut eräälle suurelle karpeiselle kivelle, jolta hän oli pyyhkinyt lumen

pois. Nuoren jääkärin ulkomuoto ei ilmaissut ollenkaan väsymystä, vaikka hän oli raahustanut raskaita matkavarustuksia koko tuon 5 peninkulman pituisen matkan Oulunsalosta Ranssilaan. Päinvastoin hän näytti oikein reippaalta ja iloiselta huudahtaen tuon tuostakin itsekseen:

— Päästä nyt vain joutuin etelään päin, niin saisi näyttää äidille ja iso-isälle, että sittenkin olen kelvannut sotamieheksi! —

— Koeta kärsiä, poika, — kuului samassa karkea ääni Onnin takana.

— Kärsiä! Niin, sillä tavoin, Kokko-isä, voitte sanoa te, jonka koti on niin kaukana, että sitä tuskin enää muistattekaan, — sanoi Onni siihen.

— Tunnin kuluttua tulee sinun olla valmiina marssiin, — huomautti Kokko vastaamatta pojan sanoihin.

Onni hyppäsi kiveltä alas.

— Mihin lähdetään? — kysyi hän tarttuen Kokon käteen. — Tiedättekö? —

— En. —

— Eihän toki vain peräytymään? —

— Ei, siitä saat olla varma, poikani. Äsken ikään tapasin Dunckerin ja hän sanoi näinikään: — nyt, Kokko-vanhus, saatte kohta näyttää, mihin kelpaatte. Pitäkää nytkin yhtä luja kurssi kuin Jynkässäkin, niin saat nähdä, että ryssän töppöset heiluu. — Niin se kapteeni sanoi. —

Kello 2 iltapäivällä toukokuun 1 päivänä läksi Fahlander ja kolme tuntia myöhemmin Grotenfelt Pulkkilaa kohden.

Valter Jernfält oli luottanut liian paljon voimiinsa. Alkumatkasta hän tunsu itsensä yhtä terveeksi ja virkuksi kuin ennen haavoittumistaan, mutta Junnon kylään päästessä alkoivat voimat vähetä. Hän katui nyt, ettei ollut suostunut setänsä kehotukseen ottaa hevosta ja rekeä. Mutta nyt oli jo myöhäistä korvata tätä laiminlyöntiä, toinen keino täytyi keksiä.

Juho, yksi majuri Jernfältin vanhimmista ja uskollisimmista palvelijoista, kääntyi nyt Valteriin sanoen avomielisesti:

— Näen luutnantin olevan väsyneemmän, kuin mitä tahdoitte myöntää. Minäpä tahtoisin puolestani sanoa, ettei kelpaa ollenkaan tuolla tavoin hoitaa ruumistaan, koska vielä äsken olette olleet sairas. Ottakaa nyt minua kaulasta kiinni, niin on vakavampi astua. Kas, sillä tavalla! Ei tässä tarvitse kainostella, sillä ei ole takeita, ettei ryssä minä tuokiona tahansa karkaa niskaamme. Sen tähden täytyy tässä joutua riivatun kyytiä kylään. —

Juho, ollen kookas ja tavattoman voimakas mies, kuletti luutnanttia melkein kantamalla lumisohjussa. Tämä omituinen raahustaminen herätti tietysti suurta huomiota Junnon kylän asukkaissa. Nuorta ja vanhaa riensi ihmettelemään näitä outoja vieraita.

Viimein eräs akka älähti:

— Taivasten tekijä, no ettekö nyt näe, että Juhohan se on, Niemen majurin renki!

Ja samassa kun akka oli tämän sanonut, tunsivat Juhon kaikki ja väkeä kertyi vieraiden ympärille laumottain. Satamalla tulvi kysymyksiä Juholle.

— Tämä upseeri on majurin veljenpoika, —

virkkoi Juho saatuaan viimein sananvuoron. — Hän on maannut kipeänä kokonaisen kuu-kauden Niemessä, niin, aina siitä saakka kun hän täällä tappelussa haavoittui. Nyt on hän matkalla Ranssilaan. Luuletteko, että tämä tie sinne on tukossa? —

— Ei ole, sen tiedän ihan varmaan, — vastasi eräs hallavapartainen valkotukka vanhus, — mutta upseeri ei näytä vielä oikein toipuneelta taudistaan. —

— Sitä minäkin, — vastasi Juho. — Sen tähden olisi hyvä, jos voisitte hankkia hevosen ja —

— Minulla on, minulla ja sen hän mielel-
lään saa, — ehätti valkohapsinen vanhus.

— Kiitos, ystävä, — vastasi Valter Jernfält. Rehellisen maksun tulet saamaan kyydistäsi. —

— Häpeä sille, joka maksua ottaa maan puolustajalta, — arveli ukko. — Antakaa vain pyyhkiä suoraa päätä Pelkolaan, siellä ei ole vihollisen näköistäkään. —

Luutnantti koetti kaikin mokomin taivuttaa hevosen omistajaa ottamaan edes jotain korvausta. Ukko toisti entiset sanansa lisäten, että hän tuntisi itsensä suuresti loukkautuneeksi, jos luutnantti vielä tyrkyttäisi hänelle maksua, jota hänen omatuntonsa kielsi ottamasta.

— No, toivotaan sitte, että jonkun kerran voin tehdä sulle vastapalveluksen, — vastasi Valter Jernfält, heittäytyi rekeen ja läksi rivakkaa ravia ajamaan Pelkolaan päin.

Vapunpäivän iltamyöhällä ehtivät vasta matkustajamme mainittuun kylään. Aasukkaat täällä olivat jo aikoja sitte käyneet levolle, jonka vuoksi oli jokseenkin vaikea saada yösijaa. Viimein

eräs kylän köyhin torppari lupasi pirttinsä lepo-paikaksi luutnantille. Juhon oli onnistunut löytää muuan tyhjä vaja, jonne hän toimitti hevosen suojaan. Riisuttuaan sen ja pantuaan ruokaa eteen laittoi hän itselleen vuoteen pehkuihin ja nukahti heti.

Se voimattomuus, joka oli vallannut Valter Jernfältin, esti häntä jatkamasta matkaa varhain seuraavana aamuna, kuten hän oli halunnut. Koko aamupuolen päivää ja kappaleen iltapuoltakin lepäili hän sen tähden pirtissä. Mutta kellon lähestyessä viittä tunti hän itsensä jälleen kyllin voimistuneeksi matkaa jatkaakseen. Hän käski Juhon panemaan hevosen valjaisiin.

Vanha palvelija riensi heti toimittamaan käskyä, mutta jonkun minuutin kuluttua hän syöksyi sydän kurkussa huohattaen pirttiin huutaen:

— Luutnantin ei tarvitse matkustaa, ei ensinkään! —

— Mitä sinä lörpöttelet, — kivahti Valter ihmetellen. — Pane vain valjaisiin! —

— Ei, mutta tulkaahan ulos, niin näette! —

Kun Valter Jernfält tuli ulos ja heitti katseensa pohjoiseen päin, pääsi häneltä ilon ja ihmettelyn huudahdus, sillä tuskin parin pyssyn kantaman päässä kylästä huomasi hän kaksi pitkää sotilasriviä tulevan melkein rientomarssissa.

— Ne ovat savolaisia! — huudahti hän. — Näen sen heidän siniharmaasta univormustaan. Jumalan kiitos, että vielä kerran pääsin toverini pariin! Riennä nyt kotiisi, Juho. Ja kun jätät hevosen Junnonkylään, niin anna nämä rahat isännälle. Ellei hän hyvällä tahdo ottaa niitä vastaan, niin pistä ne reen pohjalle ja livistä

sitte tiehesi. Tervehdi setää Niemessä ja molempia tyttöjä ja sano, että tunnen itseni jälleen voimakkaaksi päästyäni vain veikkojeni pariin. Kas niin, mars! Onnea matkalle!

Savolaisten jääkäri-upseerien ilo ja ihmetys nähdessään ilmi elävänä edessään tuon jo kuolleeksi tai vangituksi luullun toverinsa oli tietysti suuri. Ja suurin se oli Sulkavan komppaniassa, johon luutnantti kuului.

Osaston levähtäessä Pelkolassa kokoontuivat kaikki upseerit Valterin ympärille ja nyt täytyi hänen kädestä pitäin, juurta jaksain tehdä heille selkoa, missä ja miten hän oli ollut tuon onnetoman taistelun jälkeen Junnon kylässä. Valter tekikin niin, mutta suhteistaan Olga Pavlukaan ei hän tietysti hiiskunut mitään. Ei maininnut edes tämän nimeä ainoatakaan kertaa.

— No, — virkkoi Fahlander, kun kolonna taas seisoi valmiina marssiin, — luuleeko luutnantti voivansa seurata meitä? —

— Kyllä! —

— Se hyvä, mutta ei mitään yli voimien. Parempi on päästä ensin täydellisesti voimiinsa. —

— Tunnen itseni kyllin voimakkaaksi. Älkää minua kieltäkö seuraamasta!

— Tehkää kuten tahdotte, mutta syyttäkää myöskin itseänne, jos hullusti käy. —

4.

Jo kymmenen aikaan illalla toukokuun 1 päivänä saapui Grotenfeltin osasto, jonka mukana

Sandelskin oli, Sippulan kylään, joka on noin puolentoista peninkulmaa Pulkkilasta pohjoiseen. Tässä levähdettiin pari tuntia, jonka jälkeen marssia jatkettiin verkalleen yötä myötenkin, sillä Sandelsin tarkoitus oli yllättää vihollinen niin aikaiseen kuin mahdollista.

Sippulasta lähetettiin papteeni Silfverbrand Jynkän kylään hyökkäämään siellä vihollisen vasemman siiven kimppuun.

Kun yö oli varsin pimeä, ei edistyminen voinut käydä sanottavan nopeaan, varsinkin kun vielä paksu lumensohja vaikeutti kulkua.

Matka kävi pitkin maantietä, kaksi kolmen naulan tykkiä etunenässä, jääkärit ja hiihtomiehet sivuilla.

Sandels oli melkein joka paikassa saapuvilla ja mihin vain hän tuli, tervehdittiin hänen rohkaisevia sanojaan kaikuvilla hurra-huudoilla.

Tultuaan vasemman siiven äärimmäisten hiihtäjien luota takasin majuri Grotenfeltin luo, joka luutnantti Svebeliuksen kanssa ratsasti tykkien takana, sanoi hän:

— Minua vähän arveluttaa se Fahlanderin joukko. —

— Kuinka niin? Mistä syystä? — kysyi Grotenfelt ihmetellen.

— Hänellä on niin pitkä taipale kulettavana. Vähilleen viisi peninkulmaa. —

— Jos saan lausua mielipiteeni, — puuttui luutnantti Svebelius puheeseen, — ovat everstiluutnantti Fahlanderin miehet väkeä, joka jo lapsuudestaan saakka on tottunut viihtymään lumessa ja jäässä. —

— Sitä minäkin, — säesti Grotenfelt.

Sandels ratsasti jonkun aikaa ääneti.

— Pulkkilaan ei liene enää kovinkaan pitkälti, — sanoi hän viimein.

Ei majuri eikä luutnanttikaan voinut sanoa järellä olevan taipaleen pituutta. Tiedusteltuaan jälkijoukon miehiltä sai Sandels kuitenkin tietää, että matkaa oli vielä viiden virstan verran.

— No, sitte ei Fahlander ehdi perille vielä kahteenkaan tuntiin, — virkkoi brigaadin päällikkö. — Meillä on siis hyvää . . . —

Hän ei ehtinyt lausettaan loppuun, kun luutnantti Svebelius huudahti:

— Tottaviekköön, perillähän hän jo on! —

Sandels kuunteli pari tuokiota. Kohotti he sitte jalustimissa pystyyn ja huusi taapäin:

— Toverimme ovat jo taistelussa. Eespäin, pojat! —

Taistelun kiihko kuohutti miehiä. Apuun oli jouduttava verileikkiin ryhtyneille veikoille. Juoksujalassa kiidettiin eteenpäin. Aidat ruskivat, metsikkö kaikui ja pensaat rusentuivat maan tasalle Sandelsin urhean joukon intomielin rynnistäessä eteenpäin. Vasta kirkonkylään päästyä, missä venäläiset olivat ahtautuneet jok'ainoan taloon, pysähtyi kolonna ja valmistautui ratkaisevaan painettihyökkäykseen.

Melkein samaan aikaan oli luutnantti von Fieandtin onnistunut anastaa kasakoilta eräs asema. Muuan toinen osasto oli jo ajoissa älynnyt hyökkäävät länsipohjalaiset ja pääsi pakenemaan pääjoukon turviin Pulkkilaan.

Fahlander oli valinnut erään metsätien voidakseen niin huomaamatta kuin mahdollista rynnätä venäläisten niskaan, mutta sitä oli kerassaan mahdoton kulkea. Sotamiehet upposivat aivan vyötäreitään myöten lumisohjuun, ja

jos he näin ollen olisivat joutuneet vihollisen eteen, niin ei ainoakaan mies olisi päässyt hengissä.

Tämän tähden muutti Fahlander matkan suuntaa ja ohjasi kulkunsa läheltä pappilaa. Mutta tämän kautta huomattiin hänet liian aikaiseen, joten hänen oli pakko alkaa se taistelu, jonka Sandels muuten oli aikonut alottaa.

Nopealla rynnäköllä anastivat savolaiset Kokkolan torpan kirkonkylän eteläpuolella. Näitä johti kapteeni Duncker. Jonkun matkaa länteenpäin rynnisti Kajaanin pataljoona urheasti luutnantti Clementeoffin johdolla vihollista vastaan, sillä aikaa kun pohjolaiset majuri von Essenin johdolla marssivat Anttilan kartanoa kohden. Etempänä luoteessa hyökkäsi 80 länsipohjalaista ja 20 Savon jääkäriä kapteeni Silfverbrandin johdolla Kytömäen torpan kautta ja puhalsivat torpan vieritse juoksevan Pulkkilan joen poikki kiiruhtaen rientomarssissa tovereilleen avuksi.

Kuumin taistelu oli kuitenkin Dunckerin jääkärien kestettävänä, sillä näiden rintamaa teki venäläisten mieli puhkaista ja avata siten itselleen tie pakomatkalle. Se oli turhaa.

Äsken mainittu Kokkolan torppa oli Sulkan komppanian rintaman edessä. Mökki paha oli laho ja huono. Luuli, että pieninkin tuulen puuska olisi voinut kellahuttaa sen kumoon. Katto oli osaksi hävitetty ja oven rahjus riipatti yhden saranan varassa.

Jo venäläisten tullessa seudulle oli torpan väki, mies ja vaimo pienen lapsen kanssa, paenneet siitä sukulaistensa luo Marttilan kylään.

Ennen venäläisten ensimmäistä murrosyritystä olivat Kokko, Kärki ja Onni ynnä muutamat

muutkin jääkärit saaneet Dunckerilta käskyn lähteä vakoilemaan torpan tienoville. Nämä läksivätkin ketjussa ja asettuivat mökin taa ja sivuille. Ei näkynyt ainoatakaan vihollista.

— Pitääpä mennä katsomaan, onko väkeä mökissä, — virkkoi Onni ottaen pari askelta eteenpäin.

— Oletko hullu, poika, — ärähti Kärki tarttuen Onnin käsivarteen. — Tuolla aitovierellä on jotain liikkeessä. —

Onni tähysteli tarkkaan. Vihdoin hän sanoi:

— Näkyjä olette, isä Kärki, nähneet. Porsaitahan siellä on tonkimassa. —

Näin sanottuaan hän tempasihe irti ja hiipi varovasti itäisen nurkan taitse.

— Niin, niin, — huusi Kärki, — mutta pidä varasi, etteivät porsaas pure tavalla, jota et voi aavistaakaan! —

Tuskin oli Onni ehtinyt nurkan toiselle puolelle, kun aidan takaa kuului pamahduksia. Luotia vinkui kuin rakeita Onnin korvissa, mutta eivät saaneet aikaan sen pahempaa kuin että yksi lennätti lakin hänen päästään hyvän matkaa erääseen hiililäjään.

Muutamilla hyppäyksillä seiso i Onni taas toisten luona.

— Ähäh, mitä sanoin porsaista, — virkkoi Kärki nuhdellen. — Moinen varomattomuus olisi voinut käydä hyvin kalliiksi. —

Heti laukauksien jälkeen hyökkäsivät venäläiset esiin suletuin rivein. Tämä oli heidän ensimmäinen murrosyrityksensä.

Hädin tuskin ehtivät vakoilijamme pääjoukon turviin. Vihollinen oli aivan kintereillä. Ja

venäläisten painetit kalskahtivat jo vastakkain savolaisten kanssa, kun vakoilijat paraiksi ehtivät riviin paikoilleen.

Dunckerin joukko oli nyt voittamaton. Miehet taistelivat ihmeteltävän kylmäverisinä ja kuolemaa halveksuen. Venäläiset eivät päässeet edistymään jalankaan leveyttä.

Obuhow itse nähtiin mukana murroshyökikäyksessä. Hänen rohkaisevat sanansa ja hyvä esimerkkinsä eivät kuitenkaan auttaneet. Hänen täytyi viimein peräytyä, ei kumminkaan kauemmas kuin äsken mainitun aidan taa.

— Olkaa varuillanne, pojat, — huusi Duncker, joka taukoamatta piti silmällä vihollisten liikkeitä. — Kohta ovat ne uudelleen niskasamme! —

— Tulkoot vain samaan lyölyyn, — virkkoi Kokko ilkkuen.

Hurra-huuto kajahti vastaukseksi näille sanoille, jotka koko joukko oli kuullut.

Nojautuen erästä katkennutta puuta vasten seisoi Valter Jernfält muutaman kyynärän päässä joukosta. Posket olivat entistään kalpeammat. Näki selvästi, että hän kamppaili väsymyksen kanssa. Hänen ajatuksensa eivät tällä kertaa olleet vihollisissa, niinkuin toisten, vaan kau niissa kasakkatytössä. Pitäisikö hänen nyt erota tästä, jota juuri oli oppinut rakastamaan koko sydämensä lämmöllä?

— Ei, — mutisi hän, — lempeä sallimus on suojeleva sekä häntä että minua. —

Samassa kuului ääni hänen takanaan:

— Jos olette väsyksissä, luutnantti Jernfält, ettekä jaksa enää tapella, niin vetäytykää pois

lepäämään. Näin kyllä, että olitte mies paikallanne ensi rynnäkössä. —

Nämä sanat lausui kapteeni Duncker laskien takaapäin kätensä Valterin olalle.

— Ei, herra kapteeni, — vastasi luutnantti pystyyn terhentyen. — Minunko mennä lepäämään, kun toiset taistelevat voitosta! Ei! Kunnan saan vain hengähtää muutaman minuutin, niin olen jälleen valmis! —

— Duncker ei vastannut erotessaan mitään, mutta siinä katseessa, jonka hän ajatuksiinas uudelleen vaipuneeseen luutnanttiin loi, huomasi selvään ihmettelyä.

Äkkiä alkoi kirkonkylän pohjoispuolelta kuulua tiheää ampumista. Venäläisten etuvahdit riensivät pikamarssissa sinne ja niiden kintereillä Sandelsin urhea, taistonhaluinen joukko. Luutnantti Svebelius pani paikalla kaksi tykkiään paukkumaan. Hyvin tähdätyt luodit kumahtelivat milloin minkin talon seinään kylässä, missä venäläiset olivat. Tämä sekä kiivas kiväärיתיuli pakottivat venäläiset pois asemiltaan.

Kun Kokkolan torpan luona oleva venäläisjoukko huomasi tämän, syöksähti se taas esiin koettamaan toista murrosyritystä. Mutta tälläkin kertaa seisoivat savolaisten rintama vankkana kuin vuoren seinä.

Niin pian kuin Valter Jernfält oli huomannut vihollisen käyvän uuteen hyökkäykseen, riensi hän paikoilleen riviin. Väsymys oli unohnut kerrassaan. Koko hänen olentonsa paloi halusta saada näyttää Dunckerille, joka taisteli lähellä häntä, että hän ansaitsi kunniakkaan paikan tämän urhojen riveissä. Hän tappeli ensi rivissä ja jakeli vuoroin oikealle vuoroin

vasemmalle niin voimakkaita iskuja, että moskovalaisia keperäsi mies toisensa jälkeen.

Hän oli tuotunut tulisimmilleen ja taisteluinnoissaan joutui jokseenkin kauas vihollisten keskelle. Hänet saarrettiin, surma aukoi hirvittävää kitaansa kaikkialla hänen ympärillään.

Onni, jonka silmä ehti kaikkialle, huomasi toki ajoissa vaaran ja ilmoitti siitä Kokolle ja Kärelle. Muutamissa minuuteissa oli tuon epätoivon vimmallä kamppailevan Valter Jernfältin ympärillä oleva hurjistunut venäläisjoukkio massennettu ja luutnantti vapautettu, juuri kuin kolme venäläistä oli iskenyt kiinni tehdäkseen hänet vangiksi.

Tässä toisessa rynnäkössä sai everstiluutnantti Obuhow kaksi haavaa. Hänen sotilaansa taistelivat kylläkin urheasti, mutta huomattavasti haavoittuvan menettivät he miehuutensa ja peräytyivät Anttilan kartanoon, jonne myöskin kirkonkylästä karkoitettut saapuivat.

Kauan ei kulunut, ennenkuin venäläiset joutuivat umpisaarroksiin.

— Höyhentäkää, minkä jaksatte, — huusi Sandels luutnantti Svebeliukselle osottaen kartanoon päin. — Ei ainoakaan ryssä saa päästä pois. —

Svebelius vedätti tykit esiin ja aikoi ryhtyä ampumaan, mutta silloin saapui sanantuoja ilmoittamaan, että Obuhow antautuu. Suomalaisen tuli lakkautettiin heti.

Kun Sandels antautumisen jälkeen astui siihen huoneeseen, missä haavoittunut Obuhow oli, tapasi hän tämän pitkällään eräällä sänkyrähjällä huolellisesti sotalippuihinsa kietoutuneena.

Hän huomasi kyllä venäläisen uhkamielisen katseen, mutta ollen jalo sekä ihmisenä että sotilaana valtasi hänet jonkullainen kunnioituksen tunne nähdessään tämän vastustajansa menettelyn.

Venäläisten puolella saatiin pelastetuksi ainoastaan kaksi pienempää kenttätykkiä ja neljä viisi miestä. Urhea Serbin, toinen Mogilevin rykmentin kapteeneista, johti nämä kaikessa hiljaisuudessa pois pälkähästä ennen Anttilan talon saartoa. Sen jälkeen tämä pieni joukkio yhtyi kenraali Tutshkowiin, joka peräytyi Klingsporin armeijan tieltä.

Kun suomalaiset taiston tauottua olivat taa- sen asettuneet rintamaan, ratsasti brigaadin päällikkö pitkin rivejä ja kiitti miehiä. Kauvimmin viipyi hän Fahlanderin joukon luona ilmaisten erityisen mielihyvänsä varsinkin Sulkavan kompanialle.

Hänen lähdettyään meni Valter Jernfält Kokon luo ja sanoi:

— Sinäkö se äsken pelastit minut surman suusta? —

— En, luutnantti, — vastasi Kokko, — tuolla pelastaja on. Hän se ensinnä vaaran huomasi ja ilmoitti sen meille. Ja kun teitä olivat raastamaisillaan saaliikseen, niin hän se juuri kolhi sen miehen maahan, joka teidän kurkkuunne pyrki käsiksi. —

Näin sanoen Kokko osotti korviaan myöten punottavaan Onniin, joka kainostellen oli vetäytynyt Kokon selän taa.

— Niin se taisi ollakin, nythän tunnen sinut, — virkkoi Valter taputtaen Onnia olkapäähän.

— Sinähän muistaakseni houkuttelit ryssät ensi kerran Kokkolan torpan luona aidan takaa esiin ja menetit mylläkässä lakkisi? —

— Minähän se, — vastasi Onni matalalla äänellä.

— Ensimmäinen opinnäytteesi on onnistunut odottamattoman hyvin. Sinusta tulee aikaa myöten parhaita sotilaitamme, kunhan vain jatkat samaan tapaan. —

Luutnantin lähdettyä pois heitti Onni lähinnä seisoviin katseen, josta voi lukea: näittekö nyt mihin poika kelpaa. Uskaltakaapas sanoa vielä pojaksi.

5.

Hammasta purren ja kiroillen mittaili urhea kapteeni Malm aamulla aikaisin toukokuun 10 päivänä kiivain askelin Iisalmen kirkon edustaa. Hän oli joukkoineen seisonut aseissa koko yön hautausmaalle piiloutuneena odotellen niitä venäläisiä, jotka huhun mukaan aikoivat hyökätä mainittuun paikkaan, missä vihollisella oli useampia varastomakasiineja.

Tietämättä siitä, että kenraali Klercker, ylikomentaja Oulussa, oli lähettänyt majuri Bosinin hävittämään Juuassa venäläisten varastoja, oli Sandels jo käskenyt Piipossa olevan Grotenfeltin lähettämään 50 miestä ja yhden upseerin anastamaan makasiineja Iisalmissa. Tämän sai teh-

däkseen luutnantti Clementeoff. Myöhemmin tuli käsky Klingsporilta, että Sandels antaisi 150 miehen mennä viime mainittuun paikkaan ja, jos mahdollista, myöskin Kuopioon ottamaan kiinni venäläiset kuormastot ja hävittämään makasiinit. Tämän tehtävän uskoi Sandels urhealle Malmille, joka 80 länsipohjalaisen ja 20 savolaisen kanssa läksi matkalle.

Kun Malm täten saavutti muut joukot Iisalmessa, katsoi hän itsensä kyllin vahvaksi uskaltaakseen käydä ahdistelevan vihollisen kimppuun.

Mutta juuri hänen kiroillessaan, niin kuin edellä mainittiin, ja tömistäessään maata lämpimikseen, kun näet yöllä oli ollut tavallisen kolakka, tulee eräs talonpoika aika hamppua tieltä esiin ja pyytää saada puhutella suomalaista päällikköä.

— Mikä hätänä? — kysäsi Malm, josta oli mieleen tämä yksitoikkoisuuden keskeytys.

— Vihollinen on kaikessa rauhassa majoillut tänä yönä Taipaleen kylässä. —

— Valehtelet! — kiljasi kapteeni Malm.

— En, en valehtele. Totta kai sen tiennen, kun olen samasta kylästä. —

— Paljoko vihollisen väkeä on? —

— Eipä paljo päälle puolentoista sadan. —

Kapteeni Malmilla oli heti valmiina urhea päätös. Se oli omiaan tuolle urhealle sotilaalle. Hän lähetti heti paikalla sanan luutnantti Burmanille, joka puolen joukon kanssa oli piiloutunut erään metsätöyrään taa kirkon eteläpuolella, että tämä kiiruimman kautta rientäisi takasin.

— Luutnantti, — huudahti hän Burmanille tämän tultua takasin, — nyt voimme näpistää hengiltä jok'ainoan ryssän näillä tienoin! —

— Mutta minähän en näe yhtään, — ihmetteli Burman ympärilleen katsoen.

Kapteeni Malm teki nyt selkoa Taipaleen miehen kertomuksesta.

— Jos siihen voisi luottaa, — arveli luutnantti uskomattomana.

— Epäilettekö sitte? —

— Kyllä, totta puhuen, minua epäilyttää. —

— No, kutsukaa mies tänne uudelleen, niin saamme nähdä, puhuuko hän ristiin. —

— Pitkän etsimisen perästä palasi luutnantti Burman tyhjin toimin. Talonpoika oli aikoja sitte laputtanut tiehensä. Hän sanoi lopuksi:

— Aavistukseni pitää sittenkin paikkansa. Mies on laskenut pitkän valheen. —

Mitään vastaamatta kapteeni Malm kulki kiivaasti edestakasin. Viimein hän äkkiä pysähtyen Burmanin eteen sanoi:

— Luulen kuitenkin, että mies on puhunut täyttä totta ja sen tähden olen päättänyt ottaa asiasta lähempää selkoa. —

— Kapteeni tekee mielensä mukaan, — vastasi luutnantti, — mutta muistakaa, että olen teitä varoittanut. —

Välittämättä luutnantin sanoista jatkoi kapteeni Malm:

— Meidän täytyy välttämättömästi saada nuo 150 ryssää käsiimme. Muuten ehkäiseisivät ne hyökkäyksemme Kuopioon. —

Tunnin perästä tämän jälkeen läksi Malmin joukko rientomarssissa Taipaletta kohden. Kulku ei kuitenkaan käynyt maantietä myöten, koska vihollinen tämän kautta olisi saanut liian aikaiseen tiedon heidän lähenemisestään. Kapteeni

Malm teki siis puolentoista peninkulman pituisen kierroksen Kilpijärvelle päin.

Saavuttuaan Taipaleeseen tapasi hän täällä erään pitkänpuoleisen, siististi puetun miehen, joka kertoi, että venäläiset olivat tunti sitte läheneet kylästä matkoihinsa.

Malm hämmästyi. Mokoma rasittava matka oli siis mennyt puille paljaille. Se suututti sanomattomasti.

— Nimenne, herrani? — kysyi kapteeni epäluuloisesti

— Boisman. —

— Ah, luultavasti sama maanmittari Boisman, joka yhdessä Keinasen, Erkki Ollikaisen, Risto Hokkasen ynnä muiden kanssa tappelitte joku vuosi sitte Iisalmella? —

— Niin juuri. Ja te olette kapteeni Malm. Haavani eivät tosin vielä ole aivan terveet, mutta tahdon auttaa teitä vointini mukaan. —

— Se hyvä. Tunnetteko seudun? —

— Totta kai, koska olen jo pitemmän aikaa ollut täällä maanmittarina. —

— Te voitte siis tehdä minulle kelpo palveluksen neuvoilla ja tiedoilla. Ensiksi siis: näittekö, mihin päin vihollinen läksi? —

— Iisalmelle. —

Kapteeni Malm hypähti.

— Tuli ja leimaus! — kiljasi hän. — Ja minä kun en jättänyt sinne riittävästi väkeä! —

— Tyyntykää, kapteeni. Tiedän hyvän keinoon, jos vain sen hyväksytte. —

— Antaa tulla joutuin. —

— Lähtekää heti paikalla ajamaan vihollista takaa. —

— Mutta sehän on jo liian kaukana. —

— Kyllä, kyllä, — myönteli maanmittari,
— mutta —

— Mahdotonta on sitä enää saavuttaa. —

— Eipä niinkään. Jos tottelette minun neuvoani, niin teidän pitää lyödä vihollinen Kapakan torpan luona. —

— No, mutta kukas osaa sinne metsän kautta? —

— Minä lähden oppaaksi. —

— Oivallista! — huudahti kapteeni Malm ja puristi voimakkaasti Boismanin kättä. — Nyt ei kelpaa kuhnailla! —

Luutnantti Clementeoff sai heti käskyn lähteä matkalle muutamien Savon jääkärien (näiden joukossa Kokko, Kärki ja Onni), sekä 50 Kajaanin pataljoonan miehen kanssa maanmittari Boismanin opastamana. Pieni joukko läksi samassa liikkeelle toverien raikkaiden hurrahuutojen kaikuessa.

Kun se oli kadonnut metsään, alkoi luutnantti Burman vähitellen lähetä Iisalmen maantietä asettuakseen ryssille vastaan, jos Clementeoffin olisi onnistunut saartaa ne.

6,

Kapakan torpassa asusti Pekka Harinen, Kustaa III:n Venäjän sodan aikuinen sotavanhus. Nyt olivat ukko Harisen haivenet harmaassa, jäykistyneet olivat käsivarret, niin ettei hän enää

voinut liikkua niin vapaasti kuin ennen. Tämän tähden täytyi hänen myöskin vaikka vastenmielisesti pysyä kotona, kun saapui sanoma sodan syttymisestä. Se kirveli tietysti kovin, mutta mikäs auttoi! Vaijeten ja mitään voimatta täytyi ukko Harisen nähdä, miten Suomen pojat menivät maataan puolustamaan.

Ukon ainoa lohtu oli hänen poikansapoika Mikko. Tämä oli 20 vuoden ikäinen ja hoiti torpan toimia kuin aika mies, niin että sekä hän että Pekka Harinen tulivat toimeen hyvin.

Mikko oli iloinen veitikka. Harvoin tämän maailman surut ja huolet häntä painelivat. Mutta tämä iloisuus loppui äkkiä Mikon täytässä 19 vuotta. Silloin nähtiin hänet käyskelevän yksinään, alla päin ja pahoilla mielin.

Pekka Harinen tuli alussa levottomaksi ravan Mikkonsa tähden. Hän luuli, että tämä varmaankin oli sairastunut, mutta päästyään sittemmin selville taudin oikeasta laadusta, tyyntyi hän heti vaikkakin haikeasti päivitellen pojanpoikaansa.

Pari sataa kyynärää kauemmas metsään päin oli laajalti muokattu paikka. Keskellä tätä koheni hyvin rakennettu talonpoikaistalo, jonka omisti tyly ja itara Antti Sormunen. Tällä oli Elsa-niminen tytär, vuotta nuorempi Mikkoa.

Lapsina olivat nämä yhdessä leikkineet. Vuosien vierieessä oli lapsellinen rakkaus muuttunut lämpimämmäksi eikä kulunut kovin kauvaa, kun he tunnustivat toisilleen sydämiensä hellimmät tunteet.

Antin suostumusta avioliittoon Elsan kanssa oli paljoa vaikeampaa saada, kuin mitä Mikko

oli aavistanut. Rikas talonpoika oli näet jo luvannut tyttärensä Maaningan Vennulle. Kun Mikko ilmoitti asiansa Antille, ajoi tämä hänet muutta mutkitta ovesta ulos.

— Älä ole tietävinäsi mokomasta pohatasta mitään, — neuvoi Pekka Harinen, kun hän samana päivänä, jolloin tapaukset Taipaleessa alkoivat kehittyä, puheli asiasta pojanpoikansa kanssa. — Pahalla on paha palkanakin ja pane mieleesi, ettei Antti Sormusella ole puhdas omatunto. Jumala yksin tietää, millä tavalla hän on rikkautensa haalinut. Ja jos on totta, että isäin pahat teot seuraavat lapsia kolmanteen ja neljänteen polveen, niin ei ole mikään onni naida hänen tytärtään. Sen tahdon sulle . . . —

— Riittää, riittää jo, — keskeytti Mikko. Mitä se Elsaan kuuluu, jos hänen isänsä on huonossa huudossa. Tyttö kärsii kyllä sitä ajattellessaan, sen tiedän liiankin hyvin. —

Pekka Harinen oli ääneti hyvän aikaa. Viimein hän sanoi tutkivasti katsoen pojanpoikaansa:

— Sinä siis pidät Elsasta? —

— Kyllä, iso-isä. —

— Todellako? —

— Todella. —

— Entä hän? Onko hänkin samaa mieltä sinua kohtaan? —

— On. —

— Hyvä! Pysykää lujina rakkaudessanne, te saavutatte viimein tarkoituksenne. —

Mikko aikoi vastata, mutta samassa tulla huhkii Antti Sormusen renki sydän kurkussa pirttiin. Hänen takanaan uikutti keski-ikäinen mies.

— Hukassa ollaan! Ne ovat täällä! — kirjuri renki hyvän matkan päästä.

— Kutka ne? — kysyi Pekka Harinen pystyn kavahtaen. — Ryssätkö? —

— Niin juuri. —

— Totta vieköön, Maaningan Vennuhan se sieltä tulee, — ihmetteli Mikko tarkastaessaan linkuttavaa, joka tällä välin oli tullut lähemmä.

— Niin on, — vastasi renki. — Tiedäthän, että hän aikoo naida talonpojan tyttären. Hän oli juuri tulossa sopimaan lopullisesti kaupoista, kun vihollinen yllätti hänet tuolla tien taiteessa. Eräs luoti osui vasempaan pohkeeseen, jonka tähden hän tarvitsee lepoa. —

Mikko kalpeni kuullessaan rengin puhuvan naimisista. Viimein sai hän toki vaimennetuksi kuohuvaa mieltään niin paljon, että voi vastata:

— Tietäähän hän, missä Antti Sormusen talo on. Miksi hän ei mene sinne?

Selvään kuulosti ivaa näissä Mikon sanoissa, jotka hän lausui niin kovasti, että lähellä oleva Vennu ne kuuli.

— Olisin mennytkin, ellei vihollinen olisi vallannut koko metsää, — virkkoi Maaningan mies, — Mutta nyt —

Samassa renki älähti:

— Kas tuolla rinteessä! Siellä ne pirut jo ovat! —

— Pirttiin joutuin! — huusi Pekka Harinen.

— Siellä on pari kelpo luodikkoa ja niillä . . . —

Samassa hän tuuppasi Maaningan Vennun ja rengin tupaan. Hän itse tuli Mikon kanssa hiljaa perästä.

— Telki oveen, — komensi Pekka Harinen.

— Sitten asetut sinä, Mikko, tuon ikkunan eteen

ja minä tämän. Ja jos sitte ryssän mieli tekee pistää nenänsä tänne, niin tiedät, mitä on tehtävä. —

Mikko vastasi ainoastaan äänettömällä pään nyökkäyksellä.

Venäläinen osasto kulki kolmessa joukossa. Kun ensimmäinen oli ehtinyt Kapakan torpan edustalle, sanoi upseeri osottaen pirttiin päin:

— Aukkaat näyttävät olevan sieltä tipotiessään. —

— Eipä niinkään, — tokasi lähinnä seisova mies savupiippua osottaen, — sieltä nousee savua. —

— Tosiaankin, — säesti päällikkö. — Sitte kai saamme oppaan Iisalmelle. —

Samassa lähenivät venäläiset torppaa.

— Saatana! — murahti Pekka Harinen heittäen kovasti voivottelevaan Maaningan Vennuun halveksivan katseen. — Nyt se alkaa, Mikko. Näytetään, että näissä pojissa on pontta enemmän kuin Antti Sormusen rengissä ja tulevassa vävypojassa, senkin rahjuksissa. —

Pekka ja Mikko aikoivat juuri laukaista, mutta samassa pamahti metsästä pari laukausta. Kolme venäläistä kaatui ja muut alkoivat juosta kuin päättömät kanat, vaikka päällikkö pani parastaan saadakseen heitä pysymään järjestyksessä.

Syynä venäläisten häiriöön oli laukaus metsästä ja kaatuneet toverit sekä luutnantti Clementeoffin nopsa pistinhyökkäys.

Clementeoff oli näet ajoissa ehtinyt perille tehdäkseen jyrkän lopun venäläisten aikeista.

Kun Pekka Harinen näki suomalaisten hyökäävän esiin, irroitti hän nopsasti teljen ovelta, potkasi sen auki ja tormalsi ulos huutaen:

— Hurraa! Meikäläiset ovat täällä! Kuolema ryssille! —

Äkinäisen hyökkäyksen johdosta venäläiset hätääntyneinä syöksyivät suin päin metsään. Päälikkö latmisti ensimmäisenä.

Melkein samaan rymäkkään ehti luutnantti Burmankin. Nähtyään venäläisten pakenevan hän huudahti:

— Lempo jos pääsevät karkuun! Silloin varmaankin saavat tietää, että Kuopiossa on varusasema! —

Mikko astuu samassa esiin ja sanoo:

— Herra! Ei ainoatakaan ryssää tarvitse päästää pakoon. Metsän läpi vie kaksi tietä. Miehittäkää niiden kummatkin päät ja . . . —

— Hyv' on poika! — keskeytti luutnantti. — Jos viet meidät sinne, niin teet suuren palveluksen. —

Kohta tämän jälkeen oli Burman muodostanut jääkäriketjun metsään eikä ehtinyt kulkea kau'aa, kun jok'ainoa tiehensä hiipivä venäläinen oli estetty etenemästä. Ainoastaan kuuden miehen onnistui päästä ketjun läpi, mutta näidenkään vapaus ei tullut pitkä-ikäiseksi, sillä jo seuraavana päivänä ammuttiin heistä kaksi ja neljä muuta vangittiin.

Metsään muodostetussa ketjussa olivat ystävämmme Kokko, Kärki ja Onni aivan lähellä toisiaan. Mikäli tilaisuus salli hauskuttelivat he itseään puhellen ja nauraen.

— Saa sanoa, että ryssä on joutunut suorastaan satimeen, — virkkoi Kokko.

— Ihan ja siitä on kiittäminen maanmittaria, — säesti Kärki.

Onni, joka hänkin tahtoi saada äänensä kuuluviin, sanoi:

— Taitaa se olla reima mies se maanmittari, minkä minä olen hänestä kuullut kerrottavan. —

— Ahah, tuolla ryömii eräs pitkätakki, — kuiskasi Kokko kyyristyen erään pensaan taa.

Muut seurasivat esimerkkiä ja kun venäläinen oli aivan heidän kohdallaan, kavahti Kärki pystyyn.

— Antaudu, — kiljasi hän karskisti ja kohotti kiväärin poskelleen.

Venäläinen, joka alussa ei huomannut toisia suomalaisia, tahtoi koettaa onneaan ja livistää tiehensä, mutta samassa kohahtivat Kokko ja Onnikin jaloilleen.

Kun moskovalainen huomasi kaiken vastustuksen turhaksi, antautui hän ruikuttaen, että henki säästettäisiin.

Melkein samalla tavoin kävi muidenkin venäläisten vangitseminen. Clementeoff ei kadottanut ainoatakaan miestä eikä myöskään Burman.

Sillä aikaa kun kolme ystäväämme olivat riisumassa venäläisten aseita, kuului selviä valitus-huutoja lähistöltä ja ennen pitkää saivatkin he nähdä erään nuoren, kauniin tytön, joka itkien turvasi erästä keski-ikäistä miestä, joka tuskin voi askeltakaan ottaa päästämättä parاهدusta.

Toiselta taholta lähenivät Pekka Harinen ja Mikko, kummallakin aseena luodikkonsa.

Kun viime mainittu huomasi nuoren tytön ja tämän seuralaisen, riensi hän näiden luo.

— Herra varjele, ethän vain ole haavoittunut, Elsa? — hätäili hän ollen olevinaan huomaamatta Antti Sormusta.

— En ole, mutta isä, — vastasi nuori tyttö nyyhkyttäen.

— Missä haava? —

— Tässä, tässä! Oi, miten kirvelee! Tuntuu kuin tulella olisi, vaikeroi Antti Sormunen näyttäen vasempaa olkapäätään.

— Käy tähän pitkällesi, — kehoitti Kokko, joka samassa tuli paikalle ja osotti erästä mästä. — On minussa vähän välskärin vikaa, veikkoseni. Ahaa, sin'oot saanut luodin olkapäähäsi. Sitte ei tule mitään, minä en saa sitä pois. Mutta miten se sinne osui? —

Kovasti nyyhkien kertoi Elsa, että venäläiset olivat äkkiarvaamatta karanneet heidän päälleen. Ja kun vastustaminen oli hyödytöntä olivat he päättäneet paeta. Tällä matkalla oli vihollinen kuitenkin saanut heidät näkyviinsä ja ampunut muutamia laukauksia. Kaikki luodit olivat menneet ohi paitsi yhtä. Ja se puuttui ukko Antin olkapäähän.

— Missä on talosi? — kysäsi äkkiä Kokko.

Antti Sormunen oli mennyt tainnoksiin eikä voinut vastata. Sen sijaan sanoi Elsa:

— Vähän matkaa tästä tuolla metsässä. —

— Oliko ryssiä miten paljon? —

— En minä niitä ehtinyt lukea, mutta mikäli voin nähdä, viidenkymmenen paikoille. —

— Tuhat tulimaista, — kivahti Kokko, — joutuin, Onni, juoksemaan luutnantti Burman luo. Vihollinen ei saa päästä ehein nahoin! —

Onni katosi heti. Seuraus hänen ilmiannostaan oli se, että venäläiset saarrettiin Antti

Sormusen pirttiin, jonka he olivat miehittäneet.

Etteivät Burmanin miehet olisi joutuneet ilmeisen tulen alle marssiessaan avoimen kedon poikki, joka ympäröi pirttiä, lähetti luutnantti erään venäläisen vangin toveriensa luo. Tämä kertoi näille, että koko toinen venäläinen joukko oli riisunut aseensa.

Tämä vaikutti. Ja kun luutnantti Burman antaakseen vielä vahvistusta tämän lähetin sanoille, antoi hyvällaisesti tulta ja luotia metsän rinteestä, marssi 40 tervettä sotamiestä päälliköineen Antti Sormusen pirtistä ulos ja antautui vangiksi.

Tämän tapahtuessa oli Pekka Harisella ja Mikolla vähän syrjempänä pitkä ja vilkas keskustelu. Ja kun tämä oli lopussa, meni vanhus pojanpoikansa kanssa suoraan luutnantti Burmanin luo ja puhutteli häntä näin:

— Herra, minä olen jo vanha mies enkä jaksa enää liikkua sotajoukon mukana. Oli kumminkin aika, jolloin minä olin yhtä rohkea ja nopsa kuin teidänkin poikanne näkyivät tänään olleen ja silloin oli ottelu vihollisen kanssa kuin huvia. Tämä poika tässä on pojanpoikani. Hänellä on Jumalan kiitos sama sisu kuin minullakin ja sen tähden tahtoisin pyytää, että hän saisi seurata teitä vaikkapa vain oppaanakin aluksi. Parempaa seudun tuntijaa ei näillä tienoin ole. —

Burman mittaili muutaman hetken silmillään Mikon kookasta vartta ja ne kirkastuivat sikäli, mikäli hän tarkasteli ukon pojanpoikaa.

— Saat lähteä mukaan, — sanoi hän viimein. — Oletko heti valmis lähtöön? —

— Olen, vastasi Mikko iloisesti ja syleili

iso-isäänsä. Sitte riensi hän Elsan luo, joka oli polvillaan vielä tainnoksissa olevan isänsä ääressä. Hän ilmoitti lemmitylleen päätöksensä ruveta sotamieheksi ja tällä tavoin ansaita Antti Sormusen suostumuksen.

Raukea hymy kaunisti nuoren tytön huulia, kun tämä ojensi kätensä Mikolle ja sanoi:

— Mene vain, Mikko! Sinä tiedät, että voit luottaa uskollisuuteeni. Mutta tuletko isää enää näkemään, se on tietämätöntä. —

— Toivotaan parasta. Jää hyvästi, rakka-hin Elsa! —

— Hyvästi! Jumala kanssasi! —

Suutelo vielä ja Pekka Harisen reipas pojan-poika oli poissa.

7.

Elämä Niemessä Valter Jernfältin lähdön jälkeisinä päivinä oli ikävää ja yksitoikkoista, kuten tavallista rakkaan ystävän lähdettyä joko ainaiseksi tai epämääräiseksi ajaksi.

Patrik Jernfält oli sietämättömän äreä ja pitkät ajat voi hän kävellen edestakaisin työhuoneessaan höpistä itsekseen minkä mitäkin.

Eräänä päivänä ilmaisi hän Amalialle, että hän suoraan sanoen oli suutuksissaan siitä, että Valter oli pakoitettu jättämään hänet entiseen kolkkoon elämään.

— Mutta olenhan minä ja Olga sinulla, — sanoi Amalia hyväillen ukon poskia.

— Onhan tuo sitäkin, lapseni, mutta toista on kuulla puhuttavan tykkien jyskeestä ja miekkojen kalskeesta; silmiensä edessä näkee kirotujen pitkätaskkien juoksevan kuin —

— No, no, setäkulta, — keskeytti kaunis kasakkatyttö, joka oli hiipinyt majurin selän taa ja pannut sormensa tämän huulille, — elämehän me kaikessa rauhassa täällä Niemessä. —

Majuri höpisi taas pitkän läksyn itsekseen ja väistyi. Olga Pavluka tiesi aina keinon, miten riistää aseet tuolta vanhalta sankarilta.

Niin iloinen kuin Olga mieleltään olikin siitä, että hänen lempensä oli löytänyt vastarakkautta, ei hän kuitenkaan voinut olla entisellään. Majuri Patrik näki usein tämän muutoksen hänessä ja oli monet kerrat päättänyt kysyä Olgalta, miksi tämä luutnantin lähdettyä oli käynyt niin vähäpuheiseksi, mutta hän ei koskaan tullut sitä tehneeksi. Tuntui kuin hänkin viime aikoina olisi tullut tuppisuiseksi.

Myöskin Amaliaa kohtaan näytti Olga peräti muuttuneelta. Pitkät ajat voi hän istua toimetomana, hän, jonka tapana muuten oli aina jotain askaroida.

— Omituinen muutos, — ajatteli Amalia. — Ahaa, nytpä arvaan! Siitä pitää puhella isän kanssa.

Entiseen tapaan kului taasen muutamia päiviä. Olga pysyi entisellään, yhä vain haaveksivana. Toisinaan sädehti hänen kauneista silmistään jotain, joka paljon muistutti etelän hehkua, etelän taivoa ja kuta kauemmin majuri

sitä katseli, sen varmemmaksi tuli hän siinä johtopäätöksessä, että tyttö oli rakastunut.

Eräänä päivänä päätti hän ottaa kauniin kasakkatyön perinpohjaisen tutkimuksen alaiseksi. Hän sanoi sen vuoksi tavattuaan Olgan yksinään:

— Mistä se tulee, tyttöseni, että sinä viime aikoina olet tullut niin kummalliseksi? —

— Minäkö, — tapaili Olga hämillään. — Minä kummalliseksi, en toki. Setä on varmaankin erehtynyt? —

— En ole. Sinä et ole sama pirteä ja iloinen tyttö kuin ennen. —

— Mutta minä vakuutan sedälle, että minä minä —

— No, no, Olga, puhu nyt totta. Tiedäthän, että sinulla minussa on isä ja että —

Majuri keskeytti ajatuksensa, kun samassa kuului pihalta nelistävän hevosen kavion kopsetta.

Muutamia minuutteja tämän jälkeen seisoi eräs ratsumies yltä alta pölyssä hänen edessään ja antoi hänelle kirjeen. Majuri aukasi sen ja huudahti tuskin ehdittyään heittää siihen silmäystäkkään:

— Se on Valterilta! —

Samassa tuli Amaliakin huoneeseen. Hänen tulonsa oli Olgasta varsin tervetullut, sillä sen kautta haihtui majurin huomio hänestä itsestään ja että tämä huomio oli nuorelle tytölle tavattoman rasittava, sen näki kyllä hänen kasvojensa ilmeestä.

— Jahah, — virkkoi majuri tarkastellen kirjettä joka puolelta, — onpa se poika viimeinkin joutanut kirjoittamaan. Ja hän on jo Iisal-

mella. Olipa se hyppy! Tahdotteko, tytöt, kuulla, mitä hän kirjoittaa?

Olga oli kääntynyt ikkunaan päin, niin ettei majuri voinut nähdä hänen kasvojaan, jotka sävähtivät punasiksi, kun majuri oli tehnyt tuon viattoman kysymyksen.

— Tahdomme, — vastasivat tytöt yhteen ääneen. Olgan vastaus oli kuitenkin tuskin kuultava.

Majuri Jernfält käänteli kirjettä puoleen ja toiseen, luki sitä ääneti paikka paikoin ja taas käänteli sormiensa välissä. Viimein sanoi hän hieman hymyssä suin:

— Valter tervehtii teitä kumpaakin. —

Olga ei vastannut mitään. Hän istui yhä vain ikkunaan päin. Amalia sitä vastoin virkkoi:

— Lukekaa nyt, isä, mitä Valter serkku kirjoittaa, sitä olisi hauska kuulla, sillä —

— se uteliaisuus on niin suuri, — keskeytti majuri hymyillen. — Niin, niin, kyllä se ottaa omansa! Olkaa nyt tarkkaavaisia, niin saatte kuulla. —

Monien rykimisten ja röhkimisten perästä alotti majuri:

— Jisalmella lokakuun alussa 1808.

Paras Setä!

Sydämmellinen kiitos siitä huolenpidosta, jota sain Niemessä. Sen ansioksi on luettava, että kohta sen jälkeen sain olla mukana Pulkilan taistelussa. Joskin pakkanen paukkui, oli kuumaa kuitenkin, kuten sedällä on tapana

sanoa, mutta kelpo sotamiestemme rohkeuden kautta, jota jokainen suomalainen osottaa ratkaisevalla hetkellä, lyötiin vihollisjoukko perinpohjin ja koko osasto otettiin vangiksi. Sitte suunnattiin kulku etelään päin ja kelpo kapteenimme Malm on nyt entistään oivallisemmin osottanut, mihin hän kykenee, kun näet lisalmella kaapattiin venäläinen joukko, kokonaista 150 miestä, ilman että hän itse menetti ainoatakaan miestä. Ja nyt kirjotan tässä Kuopion valloittamisesta. Uskokaa pois, setä, että siinä sitä myllästettiin. Kun olimme tuon äsken mainitsemani onnistuneen kahakan jälkeen vielä lisalmella, saapui tänne postimestari Sjöberg Kuopiosta. Hänen käytöksensä näytti kovin epäilyttävältä, jonka tähden hänet pidätettiin ja muutamia luotettavia talonpoikia lähetettiin ottamaan selkoa vihollisen hankkeista Kuopiossa.

On todellakin ilo nähdä, millä uhrautuvaisuudella maaseutu-väestö ottaa osaa maan puolustukseen. Sillä kun saavuimme Pöljän kylään, joka on noin puolitoista peninkulmaa mainitusta kaupungista, oli siellä meitä vastassa lähemmä satakunta rahvaan miestä, jotka paloivat halusta saada auttaa meitä kaupungin valloittamisessa, mikäli siihen kykenivät. Useammilta tahoilta saimme auliisti tukea, muun muassa eräältä Hellgren-nimiseltä koulumestarilta, joka kaikilla mahdollisilla tavoilla osoitti lämmintä isänmaanrakkauttaan.

Ja vaikka kapteeni Malm vakoilijoiden kautta sai tietää, että kaupunki oli lujasti miehitetty, niin uskalsi hän kuitenkin rynnätä mukanamme, rohkea kun oli. Kolmessa osassa hyökkäsimme kaupunkiin. Minä olin siinä, jota kapteeni johti.

Hurrahuudoilla rynnistimme päälle ja saattepa uskoa, että se kävi riuskoilta pojiltamme kuin leikkiä lyöden. Savolaiset olivat tapansa mukaan etunenässä tietä raivaamassa. Lyhyen vastustuksen perästä ajettiin venäläisten etuvahdit kaupunkiin. Me rynnistimme ihan kinteillä ja paiskelimme pakenevia nurinniskoin pitkin katuja.

Oo, miten hupaista oli nähdä pitkätakkien juoksevan. Ja sitä he tekivätkin henkensä kaupalla. —

— Saakeli soikoon! — huudahti majuri, joka ei voinut enää pidättää itseään. Ja täällä saan minä istua raukkana rahjuksena, jolla ei ole virkaa pennin edestä. Vähemmästäkin voi raivostua mielettömäksi! —

— No, no, isä, — virkkoi Amalia hymylen innostuneelle vanhukselle, — lukekaa vain etemmä, me olemme uteliaita. —

Ja majuri jatkoi:

— Parhaassa mellakassa joutui luutnantti Tavastjerna pahaan ahdinkoon torilla. Hän oli näet ottanut jo muutamia vangiksi, mutta ennen pitkää huomasi olevansa vihollisparven ympäröimänä, joka puolestaan uhkasi häntä joko kuolemalla tai vankeudella. Mutta nyt on asiantilaita semmoinen, ettei luutnantti enemmän kuin Länsi-Pohjan ja Savon pojatkaan ole kuunapäivänä tienneet pelosta mitään. Niinpä nytkin kävi.

Joukko sulkeutui kiinnemmä yhteen ja venäläisten tuuma tehtiin tyhjäksi verrattain vähällä vaivalla. Mutta vihollisen puoli tiheni myötänsä ja Tavastjerna olisi viimein ollut auttamattoman surman suussa, ellei luutnantti Cle-

menteoff juuri samassa olisi ehtinyt paikalle ja rajulla pistinhyökkäyksellä pelastanut toverinsa.

Itse olin pari kertaa vaarassa joutua vangiksi ja kerran jäämässä kasakkaparven jalkoihin, mutta onni oli mukanani ja niin pääsin pälkähästä saamatta edes naarmuakaan.

Kun Kuopio oli jo melkein meidän käsissämme, tapahtui jotain, joka ilmaisi, mitä jänitevyys, päättäväisyys ja ripeys liikkeissä saavat aikaan.

Taistelun lopulla oli näet eräs osasto venäläisiä grenadieria sulkeutunut torin varrella olevaan kansliataloon. Tämän anastaminen olisi kyllä käynyt päinsä, mutta ei ilman mieshukkaa. Kapteeni Malm lähetti sen tähden sanan venäläisille, että jos he mielisivät antautua, heidät armahdettaisiin.

Tähän vastasivat grenadierit ainoastaan ampumalla. Tämän johdosta juolahti Burmanin mieleen käyttää jotakuta vankia välittäjänä. Tämä onnistuikin paremmin ja venäläiset pyysivät saada puhutella sitä upseeria, joka oli lähettänyt välittäjän.

Luutnantti Burman läksi tämän johdosta kansliataloa kohden, mutta hän sai kavalan vastaanoton, luotia yhteislaukauksesta. Hän vimmastui moisesta hurjasta hankkeesta siihen määrin, että juoksi rappuja ylös, ampui toisella pistoolillaan keskelle venäläisiä ja alkoi mitä ankarimmin puhutella heitä venäjäksi.

Tämä vaikutti. Haavoittumattomat grenadierit laskivat aseensa ja neljätuntisen taistelun perästä oli Kuopio täydellisesti käsissämme.

Se mikä eniten vaikutti tämän yrityksen onnistumiseen, oli se, että venäläisten päällikkö,

luutnantti Pavlenki oli edellisenä iltana lähtenyt partioretkelle Toivolaan päin. Kun hän sitte aamulla tuli takasin, oli hän vähällä joutua vangiksi, mutta onnistui kuitenkin livistämään tiehensä.

Tämän hankkeen perästä tuli eversti Sandels itsekin Kuopioon koko brigaadin kanssa. Ja sinä aikana, kun hän on ollut täällä, on tehty monta urotyötä sekä maalla että vesillä. Retki Varkauteen on myöskin yksi merkillisimpiä tapauksia, sillä silloin saimme haltuumme suuren joukon kaikellaista sotatarvetta.

Harvoin ja tuskinpa koskaan olen nähnyt semmoista iloa kuin sen, mikä nousi, kun sedun asukkaat näkivät ruotsalais-suomalaisen joukon saapuvan jälleen heidän tienoilleen. Kauan olivatkin he vihollisen sorrantaa saaneet kärsiä, jotka tapansa mukaan kaikkialla harjoittivat suurta julmuutta. Eivät edes lapset säästyneet pahoinpitelyltä. Siitä mitä itse olen lähemmin nyhnyt, käy selville se kumoamaton totuus, etteivät ne kasakat ole julmimpia, vaan jääkärit. Joroisissa näin omin silmin, miten kaksi Donin kasakkaa oman henkensä kaupalla vapauttivat erään suomalaisen naisen ja tämän kaksi pientä lasta hurjien jääkärien käsistä, jotka väkivallalla tahtoivat anastaa naisen ja surmata lapset. Minulla oli kymmenen savolaista mukani. Kiertelemällä oikoteitä onnistui minun päästä venäläisten kimppuun. Kaikki viisi vangittiin. Kasakkoja kohdeltiin lempeästi, mutta jääkärit armotta ammuttiin. En voinut estää savolaisiani panemasta toimeen ansaittua kostoa heittiöille.

Vihollinen sai myötäänsä apua ja niin voi se vähitellen tehdä hyökkäyksen toisensa perästä

asemaamme vastaan. Eversti Sandels huomasi vihdoin, ettei ollut muuta tehtävissä kuin jättää Kuopio ja vetäytyä pois Toivolaan. Se päivä, jona me peräydyimme asukkaista autiosta Kuopiosta, oli surun päivä, mutta voiton toivo, jota vielä vahvisti kapteeni Malmin menestysrikas retki Laatokalle päin, missä hän uhkasi itse venäläisten kaupunkia Sortavalaa, ei kuitenkaan vielä jättänyt meitä. Vielä kerran toivoivat suomalaiset voivansa ajaa vihollisen maastaan ja uudelleen asettua niiden kotien herroiksi, jotka heidän toistamiseen nyt täytyi jättää.

Toivolassa oli asemaa hyvin helppo puolustaa, mutta kova onni oli alkanut seurata meitä. Huolimatta ankarimmasta valppaudesta, huolimatta todellisista urotöistä ja useista vihollista vastaan tehdyistä retkistä, katsoi brigaadin päällikkö olevansa kuitenkin pakoitettu lähtemään lopulta tästäkin vahvasta ja edullisesta asemasta.

Suru sydämissä jätimme Toivolon. Näin useiden arpipäiden uroiden itkevän harmista ja kuulin monta karkeaa sanaa nuorempien huulilta.

Nyt olemme varustanut aseman Iisalmelle ja tämä lienee vieläkin edullisempi Toivolaa, koska vihollisen on paljoa hankalampi päästä tänne kuin sinne.

Kenraali Tutshkow vanhempi on nyt saanut venäläisen joukon päällikkyuden. Ja niitä on kappaleen 10:ttä tuhatta miestä, jota vastoin Sandelsin joukossa, viidennessä brigaadissa, on vähän päälle 1,200 miehen. Meidän on siis tapeltava melkoista ylivoimaa vastaan, mutta tästä huolimatta toivomme voivamme pidättää vihollista siksi, kunnes ehkä saamme apuväkeä.

Savon jääkäreissä on kolme sotilasta, jotka eniten ovat itseään kunnostaneet, nim. Kokko, Kärki ja eräs Onni-niminen 17-vuotias poika Lehtoniemen kärestä. Kaikki nämä kuuluvat Sulkavan komppaniaan, joka on paras koko jääkärirykmentissä. Monet kerrat olen nähnyt heidän osottavan sekä urhoutta että kestävyyttä ja ollapa meillä edes kymmentuhantinen semmoisia poikia, niin eipä ennättäisi kovinkaan monta viikkoa kulua, ennenkuin venäläinen olisi omien rajojensa takana. Mitä jäntevyys ja miehuus saavat aikaan, sen on Malm selvästi näyttänyt. Ja jos hän olisi saanut tarpeeksi tukea, ei olisi itse Dolgorukikaan, joka 2,000 miehellä hyökkäsi Sortavalaan, saanut häntä peräytymään.

Varsinaisena syynä peräytymiseen Kuopiosta ei ollut vihollisen ylivoima, jolle suomalainen miehuus lukemattomat kerrat on pitänyt puolensa, vaan juuri se seikka, että vääpeli Brunow, joka on ollut Karjalassa vakoilemassa vihollisen liikkeitä, laittoi sanan, että tuhannen miehen suuruinen vihollisparvi riensi pikamarssissa Nilsään päin. Sandels oivalsi, että tämän liikkeen tarkoitus oli niin ajoissa kuin mahdollista miehittää Iisalmi ja siten katkaista hänen peräytymisretkensä pohjoiseen.

Tämän tähden joudutti brigaadin päällikkö melkein salaa lähtöä Toivolasta. Kun venäläiset tulivat tänne, tapasivat he ainoastaan tyhjän leiripaikan ja muutamia päiviä sitte kuulin kerrottavan, että he tämän nähtyään olivat ensin nolostuneet ja sitte niin vimmastuneet, että unohtivat takaa-ajonkin vähäksi aikaa. Ja kun viimein ryhtyivät siihen, oli se jo myöhäistä.

Täällä olemme nyt kokoontuneina Iisalmen kirkolle odottamassa monta vertaa mieslukuisemman vihollisen hyökkäystä, jota ei kovin kauan enää tarvinnekaan odotella. Hyvä henki vallitsee toki koko brigaadissa ja jokaisella on se hiljainen lohdutus, että Sandels on tekevä kaikki ottaakseen arvokkaalla tavalla vastaan Tutskowin, joka kopeasti jo on kehuskellut, että viimeinkin on saanut meidät satimeen.

Joka päivä tulee riveihimme suurempia ja pienempiä miesparvia ja vähästäkin avusta, jonka näin saamme, kasvaa miehuutemme myötänsä.

Parasta on kuitenkin se, että brigadin päällikkö itse on niin lohdullinen. Voi melkein sanoa, että hän on joka paikassa saapuvilla. Teoin ja neuvoin auttaa hän aina tarvitsevaa. Hänen ystävällisyytensä yhtä paljon kuin järkähtämätön oikeamielisyytensäkin ovat tehneet hänet siinä määrin sotamiesten rakastamaksi, että se on aivan tavatonta. Lopuksi tahdon mainita yhden tärkeimmistä syistä siihen, miksi suomalainen soturi niin iloisella luottamuksella lähtee taistelun pyörteisiin Sandelsin johdolla ja melkein aina voittaa. Miehet näet luulevat, että päällikkö on liitossa onnen kanssa. Ja seuraus tästä on se, että sotilas ilomielin häntä seuraa. Tällainen henki sotajoukossa tekee sen melkein voittamattomaksi. Malmin loistava retki Laatokalle on myöskin lisännyt tätä miehuutta ja luottamusta.

Nyt täytyy minun lopettaa tällä kertaa, koska minä ja Tavastjerna lähdemme vakoilemaan Maaninkaan päin. Lähetän sedän viehättäville tytöille

paljon sydämmellisiä tervehdyksiä ja toivon, ettei rauha koskaan rikkoutuisi kauniissa Niemessä.

Sedän uskollinen

Valter Jernfält. —

— Siis ei mitään erityistä tervehdystä minulle, — ajatteli Olga, kun vanhus oli lopettanut lukemisen. — Niin, mutta jos oikein asiata ajattelen, oli kuitenkin hyvä, ettei hän minulle erityisesti tervehdystä lähettänyt. Hän arvaa asianlaidan ja siitä tahdon häntä sydämmellisesti kiittää, kun hän palaa takasin. —

Tämän ajatuksen perästä nuoren tytön povesta kohahti kepeä huokaus.

— Palaakohan Valter Jernfält enää koskaan? —

8.

Oli eräs sateinen ja tuulinen ilta syyskuun lopulla 1808. Junnon ja Launilan kylien väliin, jotka ovat Siikajoen varrella, oli eräs pieni kasakkajoukko leiriytynyt aivan virran partaalle. Sekä ihmiset että eläimet olivat perin uupuneet pitkästä ja rasittavasta marssista Suomen joukon anastamien seutujen halki. Pällikkö oli saanut käskyn liittäytyä Kulnewin joukkoihin, mistä hyvänsä nämä sitte tapaisikin. Mutta kun hän ei tuntenut paikkaa eikä mitään opastakaan voi-

nut saada, niin oli noiden aronpoikien perin tukalaa päästä etenemään.

Öin päivin he olivat harhailleet ympäriinsä aina Hämeenlinnasta saakka. Hapuilleet metsät halki, samoilleet suot ja rämeet ja sitäpaitsi saaneet tapella osaksi kuleksivien partiojoukkojen, osaksi maaseutu-väestön kanssa, joka käytti jokaista tilaisuutta vahingoittaakseen maan viholisia.

Joukon lähtiessä Hämeenlinnasta oli siinä 120 miestä, mutta leirissä ollessaan mainittujen kylien välillä oli se huventunut puoleen määrään.

Kasakkaparvi oli lähtenyt suojelemaan erästä melkoista ruokavarastoa sekä pienempää määrää aseita ja ampumatarpeita.

Retki onnistui alussa hyvin, sillä sotnikka *) Elka oli taitava ja tavattoman valpas päällikkö. Mutta lähellä Kärsämäen kirkkoa, joka on kolme peninkulmaa etelään Piippolasta Pyhäjärven varrella, hyökkäsi äkkiarvaamatta kuormaston kimppuun varhain eräänä aamuna 50 kuulua Porin rykmentin sotamiestä. Näillä oli apuna satakunta talonpoikaa. Syntyi vimmattu tappelu, joka päättyi siten, että kuormasto joutui suomalaisten saaliiksi.

Huomatessaan, että oli menettänyt puolet miehistään ja että toinenkin puoli joutuisi saman kohtalon alaiseksi, jos hän jatkaisi taistelua, antoi Elka peräytymiskäskyn.

Kasakat pienillä, kestävillä ratsuillaan kipsivat pakopirteilleen Kärsämäen kirkon länsipuolella oleviin saloihin ja heidän onnistui eksyttää vihollisensa niin, etteivät nämä enää kyenneet heitä ajamaan takaa.

*) 100 miehen päällikkö.

Marssi nykyiselle leiripaikalle oli ollut rasittavimpia, mitä Elka koskaan oli tehnyt. Mutta hän ja hänen miehensä olivat kuitenkin liian karaistuneita lakatakseen toivomasta onnellista loppua tuolle seikkailurikkaalle retkelle. Lepoa tarvitsivat he kuitenkin, ja kun Elka oli saanut varmasti tietää paikasta, missä hän nyt oli, että se oli aivan autio puolustajista, niin katsoi hän sekä voivansa levätä täällä pari päivää että myöskin käydä lähikylissä haalimassa jotain suuhun pantavaa.

Paikka, minkä hän oli valinnut leirikseen, oli kaukana yleisestä tiestä. Metsä ympäröi sitä kolmelta taholta, ja sitä paitsi joki tällä kohdalla oli niin kapea ja matala, että sen yli voi päästä verrattain vähin vaivoin, jos asianhaarat niin sattuisivat vaatimaan.

Mainittuna iltana oli Elka tavallista synkempi. Melkein voimattomaksi uupuneena oli hän äsken palannut partioretkeltä Piippolasta päin. Hän ei ollut saanut näpistetyksi mitään, sillä kylien asukkaat olivat paenneet metsiin ja vieneet kaikki ruokavarat mukanaan.

Teemme ensimmäisen tuttavuuden ukko Elkan kanssa, kun hän istuu eräällä rantapaadella lähellä virran uomaa. Lumivalkeat hapsot ja parta olivat likomärät hienosta tihkusateesta, mutta se ei huolestuttanut 60-vuotiasta sotnikkaa, sillä kun veden valuminen kävi liian kiuksalliseksi, tarttui hän jäntevin kourin hapsiinsa ja pusersi niitä.

Mutta hänen kaikille tahoille vilhuissa silmissään heijastui aivan toista huolestumista, sisäistä rauhattomuutta, jota ulkonainen luonnon rauhattomuus ei voinut vaimentaa. Silloin

tällöin hän teki rajun liikkeen ikään kuin riistääkseen nuo pahat ajatukset, joita häneen tulvimalla tuli. Hänen itsekseen höpöisemistään ei kukaan edestakasin häärivistä kasakoista päässyt kuulemaan.

Kun hän oli pahimman surun vallassa, läheni hiljaa eräs hänen alipäällikköistään. Kun Jemela — se oli lähenevän nimi — näki päällikkönsä mureisen muodon, pysähtyi hän arvelemaan hetkeksi ja mietti, mennäkö häiritsemään päällikköä vai ei. Vaan kun Elka viimein päästi raskaan huokauksen ja näytti olevan aikeessa lähteä, ei Jemelakaan enää epäröinyt. Hän hiipi kissan tavoin esiin ja pannen karkean kätensä Elkan olkapäälle sanoi:

— Mikä sinulle on tullut? Siitä saakka, kun tulit partioiretkeltä, olet ollut kummallinen. —

Kun Elka tunsu käden olkapäällään, hypähti hän ylös ja hänen kasvonsa ilmaisivat häpsähdystä. Mutta huomattuaan, kuka hänen edessään oli, istuutui hän ähkien jälleen alas muutisten puoliääneen:

— Ahah, sinäkö se vain olitkin, Jemela. —

Ja osottaen erästä vierellä olevaa kiveä hän sanoi kovemmin:

— Käyhän tuohon, niin saat kuulla, miksi olen niin alla päin. —

Tätä ei Jemela toista kertaa antanut sanoa, vaan heitettyään hätäisen katseen toiselle rannalle ikäänkuin varmistuakseen, ettei siellä piilnyt vihollisia, istuutui hän osotetulle paikalle.

Elka istui kuitenkin kotvan aikaa ääneti ja synkkänä. Viimein hän sanoi enemmän itsek-

seen, mutta sentään niin äänekkäästi että Jemela sen kuuli:

— Milloin olen hänet löytävä jälleen, sen pienen tyttöseni? Milloin ?

Näissä sanoissa oli jotain niin sydämmellistä ja kaihomielistä, että Jemela, joka oli ne kuulut useasti ennenkin ja jo tottunut niihin, oikein häpsähti.

— Et ole siis vielä menettänyt toivoasi? — virkkoi hän hetken aikaa katseltuaan Elkan merkitseviin kasvoihin.

— En, — vastasi tämä nojaten lähemmäs Jemelaa. — Tänään on tuo toivo entisestään kasvanut. —

— Mitenkä niin? — ihmetteli Jemela.

— Olen nähnyt näyn, joka on kokonaan vienyt minut menneisiin aikoihin. —

— Tahtoisitko kertoa tuon näyn minulle. —

— Kyllä, mutta ainoastaan yhdellä ehdolla. —

— Sano se ja minä suostun siihen tinkimättä. —

— Ehto on se, ettet koskaan kerro yhdellekään ihmiselle sitä, mitä nyt kuulet. —

— Entä jos kaadut, enkö sittekään? —

Elka vaipui hetkeksi mietteisiinsä. Sitte hän sanoi:

— Jos niin sattuisi käymään, niin panen sydämmellesi, että jatkat tiedustelujani. —

— Tässä käteni vakuudeksi, — vastasi Jemela nopeasti ja uskollinen ilme kasvoillaan.

— Hyvä, — sanoi Elka ja tarttui tarjottuun käteen, jonka jälkeen hän taas vaipui syvään mietiskelyyn. Viimein hän riistihe irti sen valasta ja alkoi:

— Sinä tiedät, että tultuamme viimeisestä

Ruotsin sodasta minut valittiin yksimielisesti sen stanitsan *) sotnikaksi, jossa asuimme. Yhtä iloinen kuin olin silloin sotaan lähteissäni, yhtä suruinen olin sieltä tullessani. Tukka ja parta alkoivat vaaleta. Lintujen laulut eivät ihastuttaneet korvaani. Ja miksi? Minun ei enää tarvitse sinulle toistaa sitä, josta niin lukemattomat kerrat olemme puhelleet istuessamme lempinä kesä-iltoina kurgalla **) kylän edustalla. Vai olisivatko sodan pyörteet himmentäneet muiston siitä? —

— Eivät ole, — vastasi Jemela vilkkaasti. Muistan aivan tarkkaan kertomuksesi. Jatka vain. —

— No niin. Muutamia tuntia sitte näin näyn, joka heti vei minut jälleen tuolle muinaiselle sotatantereelle. Melkein keskivälillä Piippolaa ja Pulkkilaa on kaunis maatila. Nimeä en ole saanut tietää. Kenenkään huomaamatta hiivimme puutarhalle asti ja olinpa jo päättänyt tehdä hyökkäyksen taloon ruokavarojen hankintaan, kun äkkiä huomasin kaksi tyttöä käsikkäin kävelevän erästä käytävää myöten puutarhassa. Toinen näistä oli tumma ja hänet nähdessäni olin kaatua. Voin tuskin hillitä itseäni. Yhdessä ainoassa silmänräpäyksessä olin tuntenut hänet. Erehtyä en voinut! Hän on äitinsä ilmikuva. Aikoessani hyöksähtää esiin estyin tästä portin avautumisen kautta, jossa näkyi mies, päältä nähden vanha upseeri. Molemmat tytöt juoksi-

*) Kasakkakylä.

**) Keilanmuotoinen kunnas, joita usein tapaa kasakkojen maassa.

vat häntä vastaan. Hän hyväili heitä hellästi. Niin, molempia yhtä hellästi. —

— Olivat kai hänen tyttäriään, — huomautti Jemela.

— Toinen, mikäli minä näin, oli, — virkkoi Elka, — sillä hän oli vaalea verinen, kuten vanha sotilaskin, mutta se tumma, se tumma, se, joka muistutti niin paljon —

Kasakka päällykkö ei saanut ajatustaan loppuun. Pää painui käsien väliin ja ruumista puistatti kova vavistus.

Katseltuaan hetken Elkan äänetöntä tuskaa virkkoi Jemela:

— Ja sinä luulet, että se on hän: —

— Luulen, — kiljasi kasakka ja kavahti ylös. Hänen tummissa kasvoissaan kuvastui selvästi sydäntä kirvelevä hurja kärsimys. — Luulen, — sanoi hän uudelleen, — se ei voi olla kukaan muu kuin hän! —

— No, — virkkoi Jemela, — kun asia on sinulla selvillä, niin onhan sinun helppoa ottaa omasi pois ja —

Elka katsahti epäröiden toveriinsa ja sanoi:

— Ei se ole niinkään helppoa, kuin luulet. —

— Miksi? Mitä esteitä olisi tiellä? Seudun väki on melkein miehettömiin paennut ja —

— Mutta sinä unohdat, että talonomistaja voi olla paremmin varustautunut kuin aavistam mekaan, — huomautti Elka. — Semmoistahan olemme saaneet kokea monet kerrat. —

Jemelan pää painui alas. Ja kun hän sen jonkun ajan kuluttua jälleen nosti, oli hänen kasvoillaan luja ilme, melkein uhkaava ja nuhtelevalla äänellä sanoi hän terävästi:

— En olisi uskonut, että voimakas sotnikka

Elka, joka on tunnettu miehevyystään ja päättäväisyydestään, voisi hetkeäkään horjua, varsin-kin kun on kysymyksessä jo kauan sitte kadotetun tyttären saa . . . —

— Hiljaa, hiljaa, — keskeytti Elka Jemelan — Meidän kiivas keskustelumme ja minun outo liikutukseni on huomattu. Miehistö voi kenties luulla, että vaara on käsissä. Lopettakaamme sen vuoksi puhelu. Huomenna varhain voimme sitte jatkaa. Mutta *hänet* täytyy minun saada takasin, — jatkoi hän enemmän itsekseen, — minun täytyy. —

Näin sanoen Elka jätti sotatoverinsa ja riensi nopein askelin metsään päin.

9.

On ilta. Kaksi päivää äskeisen kasakkojen keskustelun jälkeen Niemen puutarhan varjokaimmassa siimeksessä istui kaksi tyttöä käsi-toineen ja huolimatta myöhäisestä vuodenajasta, oli näet jo syyskuun viimeinen päivä, oli ilma vielä niin lauhkea ja suloinen, että aivan vapaasti voi ulkosalla työtä tehden istua.

Tänä iltana ei Amalia ollut kuitenkaan hyvällä tuulella, mutta Olga oli kyllä. Tämä laskikin aikataavalla leikkiä kasvattisisarestaan, vaan kun hän viimeiseltä yltyi liiaksi ja kiusasi Amaliaa seudun nuorella lääkäriillä, ei Amalia enää lopulta jaksanut kauempaa kärsiä. Hän nousi ylös,

pani työnsä syrjään ja poistui sanoen nuhtelevasti:

— Nyt olet, Olga, oikein paha, mutta odotahan! Tulee se minunkin vuoroni kiusata sinua jollakulla. —

Nuori kasakkatyttö nauroi sydämmellisesti, niin kauan kuin Amalia pysyi näkyvissä, mutta kun tämä oli kadonnut, muuttui Olgan muoto äkkiä aivan kuin taikavoiman vaikutuksesta. Ilo ja leikillisuus olivat poissa ja synkkä pilvi kohosi hänen otsalleen. Tummat silmät tähtäilivät täynnä kaiboa kauas etemmä puutarhan piiriä.

— Tuleekohan milloinkaan hänen vuoronsa, — mutisi hän itsekseen. — Kenties ei koskaan! —

Tuskin oli hän ehtinyt sanoa tätä, kun erään käytävän päähän ilmestyi kookasvartalainen mies. Se oli Patrik Jernfält.

— Sinä täällä yksinäsi, — virkkoi tämä katseltuaan hetkisen ympärilleen. — Onko Amalia ollut täällä? —

— On, mutta hän läksi äsken ikään, kun . . . kun . . . —

Olgan oli vaikea ilmaista syytä Amalian lähtöön.

— Sano vain pois, tyttöseni, — kehotti Patrik Jernfält. — Ettehän liene taas kinailleet? —

— Emme juuri, — vastasi Olga, — mutta . . . mutta . . . ei, sedän pitää saada tietää totuus. Hän pahastui vähän, kun minä kiusasin häntä eräällä . . . —

Taasen jäi kasakkatyttö sanattomaksi.

— No, mutta sanohan toki viimein, — huuhahti majuri ja alkoi kiivaasti käydä edestakasin.

— Tohtorilla, — virkkoi Olga nauraen.

Näki selvään majurin kasvoista, että hän oli odottanut toista vastausta, sillä ällistystä ilmeni hänen katseessaan. Hänen onnistui kuitenkin heti haihduttaa tämä.

— Vai niin, — sanoi hän — olet kiusannut häntä tohtorilla, mutta onko sinulla mitään syytä siihen? —

— En tiedä, — vastasi Olga, — se on vain minua huvittanut. —

— Hm, hm, — arveli majuri yskien ja py-sähtyi nuoren kasakkatyön eteen. — Sanoppa minulle yksi asia. Eikö Amalia ole sinua kellen kiusannut? —

Kysymys tuli niin äkkiä, ettei Olga saanut sanaa suustaan. Sen sijaan levittihe petollinen puna hänen kauneille kasvoilleen.

— No, — jatkoi majuri ankaran puoleisesti, — aijotko vastata? Eikö hän ole koskaan kiusannut sinua kellään? —

— Ei, — vastasi Olga tuskin kuultavasti ja käänsi kasvonsa poispäin, jotka vielä olivat punan vallassa.

— No, — virkkoi majuri istuutuen pienelle turvepenkille vastapäätä Olгаа, — koska hän ei ole sitä tehnyt, niin teen sen minä. —

Olga vuoroin kalpeni, vuoroin punastui. Nyt hän olisi tahtonut olla jossain kaukana, hyvin kaukana, vajota vaikka maan alle.

Vanha majuri tarkasteli häntä hetken aikaa merkitsevin katsein ja lausui sitte:

— Sinun kummallinen käytöksesi pitkin koko kesää on antanut minulle aihetta epäilyksiin. Olen arvauillut puoleen ja toiseen, mikä siihen olisi syynä. Eräänä iltana, ei tästä vielä ole kauan, satuin jostain syystä menemään sinun

ja Amalian huoneeseen. Siellä oli eräs kaappisi laatikoista auki ja täytyy myöntääkseni, että uteliaisuus sai minut katsomaan siihen ja samassa pisti sieltä silmääni eräs huolellisesti kokoonlaitettu paperipala. Paperi itse ei kiihottanut uteliaisuuttani, vaan nimi, joka siinä oli. Tunsin sen sinun käsialaksesi ja päätin ottaa asiasta selkoa lähemmin. Niin, niin, lapseni, — jatkoi Patrik Jernfält tarttuen nuoren tytön käteen, — ensi kerran on sinun paljoa huolellisemmin kätkevä salaiset muistiinpanosi. Voihan tapahtua, etteivät ne aina satu niin sääliiviin käsiin, kuin minun. Muuten ei minusta ole ollenkaan ihme, että rakastat Valteria, sillä se poika kyllä ansaitsee minkä tytön rakkauden tahansa. No, no, lapseni, — jatkoi majuri silitellen isällisellä hellyydellä Olgan tuuheaa tukkaa, — mitäs sinä siitä häpeät, jos olet antanut sydämmesi Valterille. Tarkoitukseni ei tänä iltana kuitenkaan ollut tavata sinua tämän tähden, vaan kysyäkseni erästä toista asiaa. Tahdotko vastata siihen suoraan? —

— Tahdon, jos voin, lupasi Olga liikutuksesta vapisevalla äänellä.

— Kyllä sinä voit. —

— Kysykää sitte.

— Onko Valter koskaan puhunut sinulle rakkaudesta? —

— On. —

— Sitte onkin kaikki selvillä, — virkkoi majuri nousten ylös ja sulkien kasakkatytön syliinsä.

— Setä ei siis ole minulle vihoissaan, — kuiskasi Olga ja katsoi palavin kasvoin Patrik Jernfältiä silmiin.

— Enhän toki. Minäkö —

Majuri ei ehtinyt sanoa viimeisiä sanoja sillä nuoren tytön parahdus esti hänet siitä.

Majurin katse kiisi itsestään puutarhan käytävän päähän ja se, mitä hän siellä näki, oli kivettää hänet paikalleen. Käytävän päässä, siihen oli vain pari sylvä, seisoi kaksi miestä, aseissa kiireestä kantapäähän saakka.

— Haa! — huusi toinen heistä, — joka ei ollut kukaan muu kuin sotnikka Elka. — Tuossa hän on! —

Ja näin sanoen aikoi hän hyökätä kauhistuneen Olgan kimppuun. Mutta samassa hypähti majuri päättävästi väliin ja sulki tien.

10.

— Hän . . . hän . . . lapseni, minun lapseni ! — voihi Elka astuen majurin eteen. — Anna lapseni takasin! —

Tämän sanoi kasakka jokseenkin selvällä ruotsin kielellä.

— Sinun lapsesi, — virkkoi Patrik Jernfält häpsähtäen. — Sinun lapsesi! —

— Niin, hän se on, minä en erehdy, — vastasi Elka ja oli katseillaan niellä säikähtyneen Olgan. — Hän on äitinsä ilmikuva. Oi, miten olen etsinyt pientä tyttöäni näinä pitkinä vuosina! Tuskin uskalsin toivoakaan, että hän olisi vielä hengissä ja tuossa hän nyt on! —

Kylmä hiki nuosi Patrik Jernfältin otsalle. Kului hyvän aikaa, ennenkuin hän selveni hämmästyksestään. Viimein hän sanoi:

— Ellet ole erehtynyt, niin kerro, missä olet lapsesi kadottanut. —

Vähääkään arvelematta teki Elka selkoa tapauksesta Keltin luona ja lopetti näin:

— Savolaisten rynnäessä ammuttiin vasen jalkani läpi. Kuolema tai vankeus odottivat minua. Ja kun mieheni laukoivat pois hurjassa paossa, huomasi eräs heistä, että liikutin itseäni. Oli onni, etteivät suomalaiset ajaneet meitä sen kauemmin. Minut kannettiin pois ja toinnut-tuani otin taisteluun osaa loppuun saakka. Mutta turhaan etsin puolisoani ja tytärtäni, he olivat ja pysyivät kateissa. Ja kun viimein palasi rauha maahan, matkustelin kaksi vuotta Suomessa ja varsinkin näillä seuduin, missä olin onneni kadottanut, mutta en silloinkaan onnistunut saamaan vähintäkään vihiä kadonneista. Luulin kummankin kuolleeksi, surin heitä vainaina, mutta ihan viime hetkellä sain nähdä rakkaan Olgani, oman —

Elkan puhuessa oli Olga astunut hänen eteensä ja kun hän mainitsi hänen nimensä, keskeytti hänet Olga seuraavin sanoin:

— Jos todella olet minun isäni, niin on hänkin yhtä paljon. Hän oli läsnä äitini kuollessa ja hänen viimeisessä hengenvedossaan lupasi olla minulle isän sijaisena. Ja tuskin kukaan olisi voinut pitää lupastaan pyhempänä kuin Patrik Jernfält. Ilman häntä olisin ammoiden sitte ollut mennyttä. Nyt sitä vastoin olen saanut kasvatuksen yhdessä hänen oman tyttärensä kanssa ja lisäksi tavalla, josta hän on saava

suurimman kiitoksen ja kunnian. Jos olet, niin kuin sanot, isäni, niin et voi kyllin osottaa kiitollisuuttasi hänelle, joka on temmannut lapsesi hädästä ja kuolemasta. Ja voidakseni luottaa sanoihisi, kehoitan sinua tässä kaikkien kuullen mainitsemaan nimesi. —

— Elka Pavluka, — vastasi kasakka heti.

— Se on hänen oikea isänsä, — huokasi Patrik Jernfält ja kätki kasvonsa hetkeksi käsiinsä. Mutta äkkiä nosti hän päänsä jälleen pystyyn, astui Elkan eteen ja sanoi:

— Nyt tiedän, että hän todella on teidän tyttärenne. Teillä on tietysti oikeus vaatia hänet takasin, mutta yksi asia vielä. Sallikaa hänen jäädä tänne luokseni sodan loppuun saakka. Silloin tunnette kaksinkertaista mielihyvää saadessanne hänet takasin. —

— Niin, antakaa minun jäädä tänne, — pyyteli myöskin nuori tyttö ja ojensi polvistuneena kätensä isäänsä kohden. Täällä on paremmassa turvassa kuin venäläisten leirissä. —

Tällä välin oli Jemela, joka koko ajan silmäili Olгаа, virkkanut muutamia sanoja omalla kielellään Elkan korvaan. Tämä mietti hetken aikaa ja vastasi sitte samalla kielellä. Tämän johdosta pyörähti Jemela vähäksi aikaa pois ja palasi mukanaan koko joukko muita kasakkoja.

— Mielelläni suostuisin pyyntöösi, tyttäreni, — vastasi viimein Elka, — mutta nyt se on mahdotonta. Ja kohtuutonta on sinunkin sitä pyytää, kun tiedät, miten kauan olen sinua etsinyt. Ei, — jatkoi hän astuen lähemmä Olгаа ja pannen kätensä tämän olkapäälle, — sinä et saa enää jäädä vihollistemme pariin ja . . . —

— Mutta kun *hän* on minusta niin isällistä huolta pitänyt, niin ei kai hän vihollinen ole, — huomautti Olga ja riisti itsensä irti.

— Hän on vihollinen, sillä me sodimme keskenämme. Ainoa, mitä voin hänen hyväksseen tehdä on se, että en koske hänen kotiaan enkä karjaansa ja sillä olenkin osottanut kiitollisuuttani yllin kyllä. Sitäpaitsi olet liian kaunis jäädäksesi tänne kuihtumaan. Suvussamme löytyy kyllä joku reipas poika, joka vie sinut stainsaansa. Tule nyt! —

Kun Olga huomasi, että hänen isällään oli täysi tosi mielessä, aikoi hän paeta majurin turviin, mutta Elka ennätti väliin ja viittasi kädellään pois päin.

Samassa hypähti Jemela kolmen miehen kanssa paikalle.

— Viekää tyttö pois, — komensi kasakka, — ja olkaa valmiit lähtöön!

Tähän saakka oli Patrik Jernfält ollut ääneti, mutta nyt hän ei enää voinut vaijeta.

— Elka Pavluka, — sanoi hän asettuen kasakan viereen, — sanotaan, ettei venäläisillä ole kiitollisuuden tunteita, vaan kasakoilla, mutta se näkyy olevan valhe. Kun kuoleva vaimosi Keltissä jätti hennon lapsensa minun huostaani, sanoi hän kuolevansa tyytyväisenä. Hän ainakin osotti kiitollisuuttaan luottamuksellaan minuun, mutta sinä? Sen tiedät itse paremmin ja —

— Tuki suusi, — kiljui kasakka jalkaa polkien. — Eikö siinä jo riitä kiitollisuutta, kun jätän sinut ja talosi rauhaan? Joutuin, Jemela! — kiljasi hän sitte ja hyökkäsi pois. — Joutuin pakoon! —

— Kunnoton, kiittämätön otus, — mutisi Patrik Jernfält itseksensä heristäen nyrkkiään kaukana kiitäville kasakoille. — Vanhurskas Jumala sinulle tämän kostakoon! —

Kun hän vähän tämän jälkeen tapasi Amalian, joka ei ollut tietänyt tapauksesta mitään, kertoi hän tälle, mitä oli tapahtunut. Amalia ei aluksi ottanut uskoakseen, mutta kun vanha Juho, joka oli ollut tapauksen näkijänä, todisti majurin sanat, oli Amalian uskominen.

— Olga parka, — huokasi hän ja itkien peitti kasvot käsillään. — Nyt on niin tyhjää, kun ei sinua ole. —

Aikaisin seuraavana aamuna kutsui majuri Juhon puheilleen.

— Kuulehan, sanoi hän, — sinä kai tunnet tien Iisalmelle? —

— Kumpaa tietä majuri tarkoittaa? Oikeaako vai väärää? —

— En käsitä sinua. —

— Suoraako tietä vai kiertelemällä metsien läpi, tarkoitan. —

— Kumpaa sinä ehdotat? —

— Viimemainittua. —

— Hyvä. Tässä on kirje luutnantti Jernfältille. Hän on Iisalmella. Riennä sinne ja jätä kirje hänen käteensä, mutta varo, ettei kukaan muu sitä saa. —

Puoli tuntia tämän jälkeen oli Juho matkalla mainittuun paikkaan.

Kun kasakat olivat ehtineet vasta puolen matkaa Junnon kylään, tupsahti heitä vastaan tulta ja luotia.

Neljä kasakkaa keikahti samassa ratsuiltaan.

Muut pyöräyttivät hädissään heponsa ympäri ja lennättivät tulista karkua pakoon.

— Seuratkaa minua! — huusi Elka ja karautti toisaanne päin. -- Idempänä tavannemme meidän miehiä! —

Salojen sokkeloiden kautta oli kasakkojen lähteminen etsimään jotakuta venäläistä asemapaikkaa.

11.

Puolenpäivän aikaan lokakuun 8 päivänä oli Sandels äreällä tuulella kädet rynkämillä kiiwaasti kävellessään edestakasin niissä huoneissa, jotka olivat hänen asuntonaan Pölkkyniemessä, noin puolen peninkulmaa Virran sillalta. Silmistä liekehti tulisia katseita ja lujasti puristuneilta huulilta kuului tuon tuostakin synkkää mutisemista, joka ilmaisi hänen olevan kuohtuksissa.

Eikä ollutkaan ihme, että asianlaita näin oli.

Kulettuaan hetken aikaa pysähtymättä edestakasin suurimmassa huoneessa käski hän ainoan läsnäolevan adjutanttinsa, luutnantti von Fieandtin heti kutsumaan luokseen Malmin, Dunckerin ja Fahlanderin, nuo »kolme kuulua», jotka sittemmin tulivat niin kuuluisiksi Suomen viimeisessä sotahistoriassa.

Brigaadin päällikön äreys ei jäänyt huomamatta tulleilta. Mutta kunnioitus arvossa pidet-

tyä päällikköä kohtaan esti kuitenkin heidän puoleltaan alussa kaiken kyselemisen.

Jatkettuaan vielä jonkun aikaa kävelemistään Sandels viimein virkkoi pysähtyen Dunckerin eteen:

— Semmoista mielikarvautta en ole vielä koskaan tuntenut kuin jättäessäni Paloisten aseman. —

Fahlander, joka rummutti erästä marssia ikkunaruutuun ja Malm, joka rynkämäisillään pöytää vasten tutki Iisalmen pitäjän karttaa, käännähtivät samassa ympäri, jolloin viime mainittu sanoi katkerasti:

— Niin, sillä kertaa antoi Klecker peijata itsensä pahanpäiväiseksi. —

— Jaa'a, — säesti Duncker, — mutta onko-han se niin varmaa? —

— Sitä minäkin, — vakuutti Sandels. — Vaikka Tutshkow'illa on seitsemän sen vertaa väkeä kuin minulla, ei hän olisi iki päivinä saanut minua sieltä ajetuksi. Tämän ovat venäläiset kenraalit kyllä oivaltaneet ja sen mukaan menetelleet. Tiedän kuitenkin, että Conradi ja Burman ovat panneet parastansa saadakseen rajaviivan siirretyksi eteläpuolelle Paloista, mutta kun kaikki oli toivotonta, on meidän täytynyt luikkia pois tieltä aivan tänne saakka. Kyllähän tämäkin paikka on edukas, mutta ei lähimainkaan niin kuin edellinen asemamme. Tehkäämme sentään mitä voimme, ettei vihollinen pääsisi etenemään niin nopeaan, kuin mitä se luulee voivansa. Onko everstiluutnantti, — jatkoi hän tehden kysymyksen Fahlanderille, — saanut eri osastot tarpeenmukaisiin asemiin? Se on nyt aselevon aikana hyvin tärkeää, koska emme

tiedä, minä päivänä vihollinen katsoo hyväksi lopettaa tai rikkoa sen. —

— Olen. Karjalan rakuunat ovat lähellä Partalan kylää. Pohjanmaan pataljoona Metsolessa; patterit ja erityinen vahdisto Katoisissa; Länsipohjan pataljoona ja patteria Pölkkyniemen ympärillä; Kajaanin pataljoona ja Vaasan rykmentti Linnan kylän luona; Savon jääkärit mainitun kylän ja rannan välillä ja jääkärien rintaman edustalla niin ikään patteria. Kauempana sillalle päin on Oulun pataljoona Kauppi-
lassa; etuvartijoita kirkon pohjoispuolella ja kenttävahdisto sillan eteläpäässä. —

— Mutta eikö olisi syytä, — huomautti Duncker, — asettaa myöskin vahteja Kavak-
lan sillan korvalle ja pitkin Ala-Tismaa? —

Sandels astui pöydän luo ja tarkasti pitkän aikaa edessään olevaa karttaa. Vihdoin hän sanoi:

— Se ei olisi pahinta, se, mutta totta puhuen miehiä on liian vähän. Jospa sentään olisi niihinkin riittämään. —

— Mutta voisihan — huomautti Malm, — eversti Aminoff neljänneksen osaston kanssa . . . —

— Hän on jo saanut käskyn pikaisesti vetäytyä tänne päin, — keskeytti Sandels. — Kuitenkin saamme nyt käyttää tätä toimettomuutta, johon olemme tuomitut, siten, *etemme ole toimettomia*. — sanoi hän pannen erityisen painon viimeisiin sanoihin. — Vihollinen valmistautuu kaikin voimin ajamaan meidät täältä. Ja jos sen onnistuu, niin menee siltä miestäkin. Mutta, — jatkoi hän näyttäen jokseenkin levottomalta, — minä en ole nähnyt luutnantti Jernfältiä sen jälkeen kuin hän kolme päivää sitte läksi tiedus-

telumatkalle Paloisiin? Tietääkö teistä kukaan, miten hänen on käynyt? —

— Emme, — vastasivat kaikki yhteen ääneen ja Duncker lisäsi:

— Olisi suuri vahinko, jos mies olisi joutunut vangiksi. Hän on ripeimpiä upseereja jääkäripataljoonassa. —

Sandels aikoi vastata, mutta melu talon pihalla esti hänet siitä. Kaikki upseerit riensivät ikkunaan ottamaan selkoa, mitä oli tekeillä.

— Ompa aika poromekko, — sanoi Fahlander. — Minusta ainakaan ei näytä sotamieheltä. —

— Ei hän siltä näytä, — säesti Malm.

— Mutta luja poika sittenkin, — huomautti Duncker. — Kas, nyt repii mekkonsa riekaleiksi ja paljastaa rintansa vahdille. Kuulkaa, miten kiljuu! —

Kaikki painoivat korvansa ikkunalasiasia vasten, jolloin he kuulivat seuraavat nuorekkaalla, mutta sentään hieman käheällä äänellä huudetut sanat:

— Minun täytyy päästä brigadin päällikön puheille. Monen urhon elämä riippuu siitä! —

— Vai niin, sekö asiana, — virkkoi Sandels väistyen ikkunan luota. — Luutnantti, — sanoi hän sitte von Fieandtille, joka äsken oli tullut huoneeseen, — minä tahdon puhutella tuota miestä. —

Muutamien minuuttien kuluttua astui tämä huoneeseen tervehtien sotilaallisella tavalla. Hurjemman näköistä olentoa tuskin voisi mielessäänkään kuvitella. Kasvot paksulta lian ja veren peitossa ja vaatteet niin riekaleina, että ne hädin tuskin pysyivät koossa ruumiin ympärillä.

— No, mitä asiaa? — kysyi Sandels silmäilyään hetkisen outoa tulokasta.

— Tahtoisin apua vapauttaakseni luutnantti Jernfältin ja Paloisisa vangitut toverini. —

Duncker astui lähemmä repaleista olentoa.

— Mitä kummia. Onnihan se on, nuorin jääkärini, joka läksi Jernfältin mukana tiedustelumatkalle! —

— Niin on, — vastasi Hiukan tyttärenpoika.

Nyt astui Sandelskin lähemmä.

— Tuommoisessa puvussa, — hymähti hän.

— Se ei sovi Suomen sotilaalle. —

— Sen uskon ihmeen hyvin, — vastasi Onni rohkeasti. — Saavuttuamme lähelle Paloisia saartoi meidät äkkiarvaamatta eräs kasakkaparvi. Siinä syntyi tuima ottelu, joka kesti melkein tunnin aikaa. Lopulla ei ollut pystyssä muuta kuin luutnantti, Kokko, Kärki ja minä, joten meidän oli antautuminen. Sitte teljettiin meidät viheliäiseen hökkeliin ja oltuamme siinä päivän rupesin miettimään pakoa. Ja kun olin pienin ja hoikin kaikkia muita, panin viimein päätökseni toimeen, ryömin räppänän kautta ulos ja pääsin onnellisesti vahtien ohi, vaikka nämä ampuivat niin vietävästi, että luulin heidän autuutensa riippuvan minun kiinni-ottamisestani. Puolitiessä Paloisten ja tämän paikan väliä on pirtti. Siihen piilouduin vähäksi aikaa lepäämään. Ja suureksi ilokseni tapasin sieltä tämän puvun, joka nyt ei ole aivan siisti, mutta on auttanut kuitenkin minut tänne melkein ehein nahoin lukuun ottamatta näitä, — jatkoi hän ja osotti naarmuja kasvoissaan. — Ne olen saanut tullessa oksista ja orjantappuroista. Matkalla nuohoin sitte

itseni yltä alta, että ryssä olisi luullut minua oikein maamyyräksi. —

— Luuletko voivasi pelastaa toiset vankeudesta? — kysyi Sandels.

— Empä juuri, — vastasi Onni, — mutta kun he ovat omin neuvoinsa vapauttaneet itsensä, niin olisi apu silloin hyvään tarpeeseen. —

Sandels mietti hetken. Sitte hän sanoi Dunckerille:

— Toimittakaa niin, että poika saa univormun ja . . . —

— Ei, ei, — keskeytti Onni, — silloin menee asiat päin honkiin. Minä tahdon pitää nämä ryysyt päälläni ja jos minulle annetaan pari kolme miestä mukaan, niin pukeutukoot hekin samallaisiin. Onhan nyt aselepo ja silloin talonpoika onnistuu aina paremmin kuin sotamies. —

— On siinä pojassa älyä, — kuiskasi Malm Fahlanderille.

— Niin, — vastasi tämä, — saat nähdä, että hän peijaa Tutshkowin sotamiehet ja tuo Jernfältin tänne takasin. —

— Siitä olen ihan varma, — vastasi Malm.

Saatuaan Sandelsilta luvan ottaa mukaansa mitä tahtoi, riensi Onni iloisena ulos. Ja illan suussa nähtiin neljä talonpoikaa viikatteet olalla hiljoilleen vaeltavan tietä pitkin Paloisiin ja Kuopioon päin. He pääsivät esteettä niin hyvin suomalaisten kuin myöskin venäläisten etuvartion läpi.

Paloisten salmen eteläpuoliselle rannalle oli eräs kasakkajoukko laatinut leirinsä. Näiden joukossa oli myöskin Elka Pavluka joukkonsa tähteiden kanssa. Talonpojat olivat herkeämättä ahdistelleet häntä aivan kintereillä, niin että hänellä oli järeällä ainoastaan seitsemän miestä, kun hän saapui Paloisiin päivää myöhemmin kuin venäläiset olivat ottaneet paikan haltuunsa.

Ja mitä kauhun päiviä oli Olga saanut nähdä siitä lähtien, kun hänet ryöstettiin Niemestä! Ollen kasvanut aivan toisissa oloissa tuntui hänestä tietysti sangen vastenmieliseltä olla pakotettu viihtymään noiden raakojen sotilaiden parissa. Tämä kaikki oli kuitenkin vielä kärsittävässä, mutta suurinta tuskaa toi se, että täytyi olla poissa Niemestä ja melkein aina Jemelan vähemmän miellyttävien silmäilyjen esineenä. Mainittu kasakka oli näet saanut Elkalta luvan ottaa Olga puolisoikseen, jos mahdollista, jo ennen sodan loppua.

Kun Elka ilmaisi tämän päätöksen tyttärelleen, sai hän tämän odottamattoman vastauksen:

— En milloinkaan ota tuota vanhaa rahjusta miehekseni! Hän saisi hävetä! —

— Sinun täytyy! —

— Ei, isä! Sinä tunnet kasakkatyttöä lujan mielen. Ja jos tahdot minua pakottaa ottamaan, niin ennen kuolen. —

Elka oli liian viisas ollakseen itsepäinen. Hän rohkaisti tunkeilevaa Jemelaa olemaan kärsivällinen ja lupasi asiasta tulevan toden sodan loputtua, sitte kun pääsisivät takasin aroilleen.

Ensi päivinä pelkäsi Olga näyttäytyä ulkona

leirillä, koska hän oli toisellaisissa pukimissa kuin muut kasakkanaiset. Mutta kun jonkun ajan kuluttua kenraali Tutshkow, jonka huomio oli kiintynyt tuohon kauniiseen naiseen, oli saanut kuulla Elkalta Olgan kohtalon, antoi hän käskyn, ettei kukaan, olipa sitte kuka hyvänsä, saisi lähennellä Oljaa.

Ja siitä päivin oli hänen ainoana huvinaan kävellä ympäri leiriä. Kun oli välirauha, näki hän hyvin usein ruotsalaisia, suomalaisia ja venäläisiä upseeria yhdessä, istuen veljellisessä sovussa joko lasin ääressä tai pelipöydässä.

Ja miten hän ikävöikään saada nähdä näiden parissa Valter Jernfältiä!

Eräänä päivänä hän oli tullut lähelle Tutshkowiin asuntoa. Ja nähtyään joukon sotamiehiä tunkeilevan portin edustalla, kysyi hän, mitä oli tekeillä.

— Eipä paljo mitään, — vastasi eräs sotamies välinpitämättömästi, — eräitä suomalaisia vain kuulustellaan, jonka jälkeen heidät vakoilijoina hirtetään. —

Kauhistuneena Olga kääntyi pois sotamiehestä, joka nauroi pilkallisesti nähdessään hänen paheksumista ilmaisevat kasvonsa, ja aikoi poistua, mutta samassa hän oli kivettyä paikalleen. Näky, joka hänen edessään oli, vei veret hänen poskiltaan. Hän kalpeni, päätä huimasi ja sydän löi pakahtuakseen. Tyttöparka nojasi erästä tykkiä vasten, ettei olisi kaatunut.

Hänen editsensä kulettivat sotamiehet kolmea vankia. Ne olivat ystävämme Valter Jernfält, Kokko ja Kärki. Heidän pukunsa olivat riekaileina, kasvot verissä. Mutta katseista, joita he heittivät ilkkuviin ja elämöiviin venäläisiin,

ilmeni uhkaa. Muutamat tempoivat heitä vaat-
teista, toiset sylkivät kasvoihin ja potkivat.
Johtavalla aliupseerilla oli täysi työ pidättäes-
sään elämöitseviä etempänä.

Kun sotamiesten raaka menettely ja rivot
puheet menivät liian pitkälle, ei Olga voinut
enää hillitä itseä:

— Konnia te olette! — huudahti hän lujalla
äänellä. — Paremmin ja kunniallisemmin koh-
televat Suomalaiset venäläisiä vankeja. —

Nämä hänen oikeutetut sanansa saivat aikaan
rajun mielenkuohun tiheässä sotamies-joukossa.
Haukkumasanoja sinkoili nuoren kasakkatyön
osaksi satamalla. Nyrkkejäkin kohoili jo siellä
täällä ja rohkea tyttö oli vähällä joutua yltiö-
päiden raivon uhriksi.

Samassa hyöksähti Elka paikalle.

— Tule pois, mieletön! — kiljui hän.
— Älä jouduta omaa turmaasi. —

— Antakaa minun jouduttaa se, — pyysi
Olga. — Täällä ei minulla enää ole mitään iloa. —

Ja terävästi katsoen isäänsä silmiin hän lisäsi:

— Muistakaa äitiä. Turma hänetkin peri. —

Elka häpsähti, sillä tyttären silmät kiilsivät
luonnottomasti.

— Tule, — sanoi hän viimein käheällä
äänellä ja tarttui Olgan käteen. — Jos viivyt
täällä vielä, ei kukaan voi sinua pelastaa. —

Olga huomasi, että isä oli oikeassa ja hän
aikoi juuri seurata tätä, kun samassa sotilasparvi
piiritti isän ja tyttären. Kirouksia satoi molem-
mille. Ja vähältä piti, etteivät käsiksi käyneet,
mutta samassa silmänräpäyksessä kaikui raivojen
sotamiesten takaa jyrisevä ääni:

— Takasin! —

Tämä vaikutti tuokiassa. Samoin kuin pommi räjähtäessään väkijoukossa hajoittaa sen ympäriinsä, niin hajaantui sotilasparkikin nähdessään Tutshkowin ja hänen seuralaisensa.

Niin pian kuin Olga oli huomannut venäläisen päällikön, riensi hän tämän luo, kertoi, mitä oli tapahtunut ja lopetti seuraavin sanoin:

— En voinut pysyä vaiti nähdessäni sitä kurjaa menettelyä, jota rehellisten sotilaiden täytyi kärsiä. *Niin* ei kohdella teidän sotamiehiänne, kenraali, kun ne joutuvat vihollistensa vangiksi. Ja onhan nyt sitäpaitsi välirauha. —

Olgan innokas puhe oli nostanut häveliäisyyden punan kenraalin kasvoille. Ainoastaan viitauksesta hajosivat joukot. Sitte Tutshkow sanoi:

— Olet todellakin rohkea tyttö. Tiedätkö, mikä rangaistus sinua odottaa? —

Ja kasakkatyttö ylväästi nostaen päänsä pystyyn vastasi:

— Jos siitä rangaistaan, että puhuu totta, niin olkoon menneeksi. Minä tyydyn, antakaa mikä rangaistus tahansa. —

Tutshkow loi Olgaan läpitunkevan katseen, pyöräytti sitte ratsunsa ympäri ja ratsasti asunnolleen kuulustelemaan vankeja.

13.

Oli yö, synkkä ja pimeä. Raskaita pilviä liikkui taivaalla, Silloin tällöin putoili suuria vesipisaroita maahan.

Salmen pohjoisessa päässä oli viheliäinen risuhökkeli. Katto oli peitetty lahoneilla leh-villä. Tämä hökkeli oli kolmen suomalaisen vankila.

Majan edustalla seiso i uninen vahtisotilas. Kiroillen siivotonta säätä nojautui hän hökkelin nurkkaa vasten, laski kiväärin käsistään ja pani käsivartensa ristiin rinnoille.

Ja ennen pitkää hänen matala kuorsaami-sensa ilmaisi, että hän oli vaipunut virkistävään lepoon.

Yö, niin kuin sanottu, oli sateinen. Tämä tietysti lisäsi pimeyttä.

Muutamien kyynärien päähän hökkelistä oli eräs ihmisolento pysähtynyt vähää ennen vahdin vaipumista uneen. Hiljoilleen hiipi salaperäinen olento vahdin luo ja läheni sitte majan ovea, joka oli teljetty paksulla rangolla, minkä hel-posti voi nostaa sijoiltaan.

Sade ylti yhä ja ennen pitkää valui vettä virtanaan. Kylmät vesikarpalot herättivät vahti-miehen. Tämä hieroskeli silmiään, tarttui kivä-riinsä ja meni hitain askelin vahtikojuun, joka epähuomiossa oli sijoitettu niin, ettei vahti sieltä nähnyt majan ovea.

Olento tämän edessä oli juuri tarttunut tel-keen nostaakseen sen sijoiltaan, kun samassa vahti heräsi. Mitä tuskallisimmalla mielen-kiinnolla seurasi outo haamu vahdin liikkeitä niin tarkkaan, kuin pimeydeltä voi. Ja kun tämä oli istua kupsahtanut vahtikoppiinsa, kohosi telki verkkaan ja varmasti paikoiltaan, jonka jälkeen ovi voitiin avata aivan helposti ja pie-nimmittäkään äänettä.

Muulloin niin vilkkaassa venäläisten leirissä

oli nyt kolkkoa ja äänetöntä. Ainoastaan kasakkojen koiria liuskeli siellä täällä pitkin leiriä. Eräs niistä juosta hölkkä mainitulle hökkelille juuri silloin, kun telki sen ovelta poistettiin. Nuuhki pari sekuntia outoa haamua ja juoksi sitte matkoihinsa ääntä päästämättä.

Hökkelissä, jonka katosta ja seinistä sadepisaroihin putoili sisään, olivat ystävämme Valter Jernfält, Kokko ja Kärki. Kova maaperä oli miehillä vuoteenaan.

— Onnin onnistuneen paon tähden saamme pitää hyvänämme tätä kurjaa hökkeliä, — virkkoi luutnantti suuttuneena.

— Se on tietty, — säesti Kokko, — mutta oli se hyvä, että poika pääsi pakoon. Olen melkein varma siitä, että hän on kohta täällä takasin. —

— On se semmoinen vekkuli, — arveli Kärki. — Sitä poikaa ei vähällä ansaan saakaan. —

— Nyt minä en käsitä teitä, — virkkoi luutnantti.

— No, minä selitän sitte, — vastasi Kokko. — Olen varma siitä, että kun poika saapuu lisälmelle laittaa hän asiat niin, että me tavalla tai toisella pääsemme vapaiksi ja . . . —

— Niinkö luulet? — keskeytti luutnantti, johon heikko pakenemisen toivon säde nyt tunkeusi.

— Luulen minä ja ihan varmaan luulenkin, — vakuutti Kärki vuorostaan. — Tiedätekö, mitä poika minulle lähtiessään virkkoi? Hän sanoi, että luutnantin täytyy päästä vapaaksi niin totta kuin elän. Semmoista kelpo upseeria ei ryssä saa pitää luolassaan. —

Valter Jernfält ei vastannut tähän mitään. Hänen ajatuksensa lensivät toisaalle. Vasta neljä päivää sitte oli hän saanut sedältään kirjeen, jossa tämä kertoi Elkan käynnistä Niemessä ja Olgan ryöstämisestä. Tämä tieto oli kova isku Valterille. Olga venäläisessä leirissä ja raakojen kansalaistensa parissa, joiden elämä ja tavat olivat hänelle ventovieraat, vastenmieliset! Tämä oli luutnantista enemmän kuin siedettävää.

Sattumalta oli hän saanut kuulla von Fieandtilta, Sandelsin apulantilta, että tämä aikoi panna toimeen partioretken Paloisiin. Ja pitkiä aikailematta meni hän pääkortteeriin brigaadin päällikön puheille pyytämään saada lähteä joukon mukana. Sandels ei alussa mielinyt tähän myöntyä, sillä hän tahtoi pitää kaikki taitavat upseerit luonaan. Yritys oli myöskin varsin uskalias, koska venäläisetkin parveilivat vakoilemassa paljoa suuremmissa joukoissa.

Viimein Sandels myöntyi. Valter Jernfält sai lähteä päälliköksi viidellekymmenelle vakoilijalle. Edellisestä jo tiedämme, miten näiden oli käynyt. Mutta huolimatta siitä, että hän oli keskellä venäläisten leiriä, ei hän ollut saanut nähdä varjoakaan rakastetustaan. Missä hän mahtoi olla? Kenties oli jo kuollut tai ehkä lähetetty pois kasakkojen maahan?

Nämä levottomat ajatukset ne pitivät hänen mieltään kovassa jännityksessä ja saivat aikaan, ettei hän tullut vastanneeksi Kären sanoihin.

Kului hyvän aikaa ilman että kukaan vangeista mitään virkkoi. Viimein Kärki kuiskasi:

— Telkeä pujotellaan ovelta pois. Kuulen sen ihan selvästi. —

— Tullaan varmaankin hakemaan meitä uuteen kuulusteluun, — murahti Kokko. — Tehkoot minulle vaikka tuhannenvietäviä, mutta sen enempiä eivät minulta tule tietämään. —

— Eikä minulta, — säesti Valter Jernfält pidätetyllä äänellä.

— No, en minäkään muista jällelle jää, — virkkoi Kärki puolestaan. — Olen yhtä äänetön kuin tämän sopen seinäluhat. —

Liike ovella kävi hetki hetkeltä äänekkäämmäksi ja viimein kuulivat vangit, miten ovi varovasti aukeni.

— Nyt on piru merrassa, — murahti Kokko ja kyyristihe kokoon kuin hyppäykseen aikova tiikeri.

— Taitaa olla, — arveli Kärki. — Tuolla tavoin ei liikuta, kun aseetonta vankia kuleteetaan. —

— Jos lienevät salamurhaajia, — virkkoi Valter Jernfält ja painautui eräasen nurkkaan.

Raitis ilma, joka samassa virtasi sisään, ilmaisi, että ovi oli auki. Syntyi kuoleman hiljaisuus hetkeksi. Odotettiin mitä jännitetyimmällä levottomuudella, mitä tuleman piti. Mutta kohta kuului hiljainen, varottava merkki:

— Tst-tst. —

Samassa kuului askeleiden hiivintää pitkin sitä seinäviertä, joka antoi nurkkaan, mihin Valter Jernfält oli kyykistynyt. Nousisiko pystyyn? Miks'ei, sillä kuulostihan äskeisestä varoituksesta, ettei lähenevä ollut outo henkilö.

Valter Jernfält nousi vähitellen pystyyn. Askeleiden pehmeä ääni lähenei lähenemistään ja hän kuuli selvästi miten tulija kopeloi seinää. Vielä pari tuokiota — ja hän tunsikin kosketetta-

van käsivarteensa, jolloin hänen suureksi ihmeekseen tuntematon pisti pistoolin hänen käteensä.

Hämmästyksissään sai hän soperretuksi:

— Ken olet, joka —

Pitemmälle hän ei päässyt, sillä samassa pantiin käsi hänen suulleen, jolloin taanoinen — tst — kuului kautta majan.

Muutamien minuuttien kuluttua oli myöskin Kokolla ja Kärellä samallinen lahja kädessään. Mielellään olisivat he laskeneet ihmettelynsä kuuluviin, mutta tuntematon pidatti heidät samalla tavalla kuin luutnantinkin.

Vangit katsoivat viimein viisaimmaksi estelemättä ja ääntä päästämättä seurata salaperäistä henkilöä, joka tällä odottamattomalla tavalla tuli heitä pelastamaan.

Päästyään ovesta ulos näkivät he kummallisen haamun, päällä pitkä venäläisen sotamiehen viitta, joka ulottui jalkatèriin saakka. Tukeva musketti täydensi univormun.

Hökkelin ovi sulettiin huolellisesti ja telki pantiin jälleen paikoilleen. Tämän jälkeen alkoi marssi varovin, täsmällisin askelin. Kun pakolaiset saapuivat solan pohjoispäähän, pysähtyi opas ja vei käden huulilleen merkiksi, että oli noudatettava suurinta varovaisuutta.

Tällä kohden solaa oli vahtina kymmenkunta sotamiestä. Ja kun oli aselevon aika, ei valpaudesta pidetty niin suurta lukua kuin sodan aikana.

Erästä pienestä, aivan solan suulle pystytetystä majasta, joka oli saman kokoinen ja näköinen kuin vankien äsken jättämä, häämötti heikko kynttelin valo, jota paitsi kovat äänet ilmai-

sivat, että vahtimiehistö tappoi ikävää aikaansa juoden ja pelaten.

Kuta lähemmä solan suuta saavuttiin, sen levottomammaksi näytti opas tulevan. Viimein hän pysähtyi ja viittasi vangeille, että nämä kyyristyisivät piiloon erään tykkilavetin taa. Sitte hän ryömi yksinään jonkun matkaa eteenpäin, mutta palasi pian takasin, tarttui toisella kädellä Valter Jernfältiin ja toisella antoi muille merkin seurata. Muutamien askeleiden päässä oli kolme muskettia solan seinää vasten. Sanaakaan sanomatta ojensi hän aseet pakolaisille ja asetti heidät riviin vahtipatrulliksi. Heti paikalla oivalsivat nämä, mikä oli tällä tarkoituksena ja antautuivat sen vuoksi kaikessa tunteuttomana johtajan ohjattaviksi.

Valepatrullille huusi nyt solan suusta uninen ääni:

— Kto tam? — *)

— Tukholma, — vastasi patrullin johtaja tunnussanaksi ja sai samassa yhtä unisen vastauksen:

— Fperjot! — **)

Kun valesotamiehet olivat ehtineet jonkun sylen ulkopuolelle solan suuta, syntyi aika melu vahtikujalla. Syynä tähän oli se, että vahtivuoro muuttui vankikopilla heti paon jälkeen. Patrullin päällikkö oli silloin mennyt koppiin ja tutkinut sitä lyhty kädessä. Ja kun hän ei täällä tavannut ristiselua, meni hän tuota pikaa solan pohjoispäähän tarkastamaan siellä olevaa vaktia. Jos hän olisi tullut muutamia minuut-

*) — Kuka siellä? —

** — Eteenpäin! —

tejä ennemmin, olisivat pakolaiset ehdottomasti joutuneet kiinni.

Niin pian kuin vahdin päällikkö solan pohjoispäässä sai kuulla, että neljä miestä, joiden etunenässä kulkeva oli antanut oikean tunnussanan, olivat äskenikään sivuuttaneet solan, komensi hän heti kymmenen kasakkaa ratsuille, jotka samassa läksivät ajamaan takaa rohkeita karkureja.

Pakolaiset olivat tällä välin painautuneet metsän tiheikköön, joka tähän aikaan vielä ulottui solaan saakka. Pitkältä eivät he kuitenkaan päässeet, kun jo etumaiset kasakat olivat aivan heidän kantapäillään. Nyt oli nopeus suureen tarpeeseen, sillä jos pakolaisten onnistui pujotautua vielä vähänkään syvemmä tiheään ryteikköön, olisi kasakkojen ollut mahdoton saavuttaa heitä.

Ja aivan kuin äänettömästä sopimuksesta pakolaiset samassa kääntyivätkin yht'aikaa ympäri ja antoivat aseidensa ammahtaa sinne päin, mistä vainoojien ääntä kuului:

Pyssyen pauketta seurasi samassa hurja ulvonta vihollisten puolelta. Sitte vallitsi jälleen hiljaisuus. Kun pakolaiset aikoivat suunnata askeleensa erään pellon poikki, joka häämötti epäselvästi heidän edessään, häpsähtivät he yht'äkkiä kuullessaan aivan edessään varoiteltavan ruotsiksi:

— Älkää menkö sitä tietä. Joudutte suoraan vihollisten eteen, joista vast'ikään olette päässeet. —

Hämmästyttä seurasi riemu, kun pakolaiset sarastavan päivän hämyssä tunsivat varoittajassa Onnin ja tämän toverit. Kysymyksiä ja vastauk-

sia tulvi satamalla kummankin puolin ja lopulta sai Onni selitetyksi, että hän oli tovereineen ollut aikeessa mennä aamun koittaessa venäläisten leiriin myymään herneitä ja perunoita. Tätä sanoessaan näytti hän kolmea vieressään olevaa suurta säkkiä. Tällä kauppamatkallaan olivat he toivoneet voivansa urkkia ilmi vankien olinpaikan.

Tällä välin seisoivat vankien vapauttaja vähän loitompana muista nojaten erästä puuta vasten koettaen niin paljon kuin mahdollista kätkeä kasvojaan.

— Ja tässä on se mies, jota saamme kiittää vapaudestamme, — virkkoi luutnantti menen pari askelta lähemmä tuntematonta opasta, — Mutta miksi niin ujostellen peität kasvosi? ota —

Ennen kuin luutnantti sai viimeisen sanan huuliltaan, oli tuntematon temmannut viitan hartioiltaan ja kasakkalakin päästään.

Samassa tuokiossa pääsi Valter Jernfältiltä ihmettelyn ja ilon huudahdus. Hän hypähti armaansa luo ja sulki kainosti punehtuvan Olgan syliinsä.

— Selitettyään tämän jälkeen sotamiehille, mitä Olga oli hänelle ja miten tänne joutunut, kysyi hän:

— Mutta mistä sait tietää tunnussanan? —

— Minä kuulin, kun isäni antoi sen kasakoille. —

— Ja sinä olet ollut kyllin rohkea panemaan henkesi alttiiksi minun tähteni? —

— Olen, — kuiskasi nuori kasakkatyttö, — sillä sinä olet minulle rakkain maailmassa. —

Onnin opastamina saapuivat pakolaiset kierto-

teitä myöten viimein Iisalmelle. Olgan urotyö tuli heti koko brigaadin tietoon samoin kuin hänen elämäkertansakin. Kaikkialla, missä vain hänet nähtiin, tervehtivät häntä sotamiehet ihmetelyn sekaisella kunnioituksella, ja kun hänet Sandelsin kehoituksesta saatettiin tämän luo, lausui tämäkin lämpimän kiitoksensa rohkealle tytölle siitä, että tämä uskaliiaan tekonsa kautta oli pelastanut hänen kolme parasta sotilastaan.

Kasakkaleirissä Paloisissa oltiin aivan toista mieltä. Elka oli niin nolostunut, kuin ikinä olla voi. Jemela raivosi kuin villipeto, sillä hän se juuri oli ollut vahdissa solan pohjoispäässä silloin kun vangit karkasivat. Sitä paitsi oli kaksi hänen parasta pistooliaan tipotiessään. Ja se ei ollut pieni juttu sekään.

Hän vannoi sen tähden verisesti kostavansa, niin pian kuin sopiva tilaisuus siihen ilmenisi.

Valkeni sitte lokakuun 27 päivä 1808, tuo Suomen sotahistoriassa niin merkitsevä päivä. Tänä päivänä näet loppui päällikköjen Lehdossa tekemä välirauha. Kello yhden aikaan päivällä piti vihollisuuden jälleen alkaa.

Jo aikaiseen aamulla olivat kaikki joukot Iisalmella tarttuneet aseisiin ja odottivat täysin taistelukuntoisina venäläisiä.

Suurimmassa mielen jännityksessä kulki Sandels edestakasin ennen mainitussa huoneessa Fredriksdahlissa. Hän näki selvästi vihollisten

hankkeista, että nämä tekisivät hyökkäyksen sillä kellon lyömällä, jolloin välirauha loppuu. Ja hänen ihmettelynsä kasvoi sitä suuremmaksi, kun äkkiä von Fieandt riensi hengästyneenä huoneeseen ja kertoo sydän kurkussa, että vihollinen oli jo alkanut hyökkäyksen ja että kapteeni Brusin, joka aamupäivällä oli lähtenyt venäläisten etuvahdeille jättämään muutamia yksityisiä kirjeitä ja tuomaan omat kenttävahdit pääjoukkoon, oli palannut takasin vihollisten ankarasti ahdistellessa.

— Mutta kellohan ei ole vielä kuin vähän yli 12, — virkkoi Sandels. — Te olette ehkä erehtyneet, luutnantti? —

— Ei, ei . . . katsokaa itse, — vastasi tämä osottaen ulos ikkunasta. — Tuolla tulee kapteeni Brusin! —

Vähän tämän jälkeen seisoikin Brusin brigadin päällikön edessä ja vahvisti luutnantti Fieandtin sanat lisäten:

— Saavuttuani kirkon luona olevien etuvartioiden luo tapasin kreivi Tolstoin, ruhtinas Dolgorukin apurin. Hän huomautti minulle, että välirauha oli päättynyt, jonka johdosta minä, ottaen esiin kelloni, huomautin puolestani, että oli vielä kokonainen tunti jälellä. Siihen hän vastasi: — meidän kellomme on yksi ja sillä hyvä. Niin nopeaan kuin mahdollista komensin kenttävahdiston kokoon ja tulin äskettäin tänne vihollinen mitä ankarimmin ahdistellen kantapäälläni. —

Kun kapteeni Brusin oli lopettanut, vetäytyi Sandelsin suu purevaan hymyyn ja tehden käännöksen kantapäällään hän virkkoi:

— Tutshkowilla näkyy olevan kova kiire saamaan selkäänsä. —

Virran sillalla kiehui taistelu täydessä vauhdissaan. Kummaltakin puolelta paukkui pattereista, vilkas tykkituli oli alkanut.

Suomalaiset olivat repineet sillan melkein maata myöten, mutta venäläiset laittoivat sen kulettavaan kuntoon, joten heidän joukkojensa vähitellen onnistui päästä toiselle puolen.

Kauppilan talolle sijoitettu vartioväki, jona oli Savon jääkärejä, oli kestänyt monta hyökkäystä väistymättä paikaltaan. Mutta kun ylivoima lopulta kasvoi liian suureksi, täytyi jääkärien peräytyä.

Valter Jernfält, Kokko, Kärki ja Onni olivat tässä rohkeassa joukossa.

— Jokohan valtaavat tämänkin paikan, — virkkoi Kokko peräytyessään, — siinä olisi onnettomuutta jo liian kanssa.

— Vallatkoot vain, kyllä ne Linnan luona seisotetaan, — arveli luutnantti. — Pattereille on siellä vaikea päästä. —

Taukoamatta taistellen vetäytyi vartioväki Kauppilasta pääjoukon turviin.

Kauppilan talo, joka sijaitsee noin 175 kyynärän päässä Virran sillasta ja Linnan kylän patterien välillä, jonne on likemmä 40 kyynärää mainitulta sillalta, on pienoinen järvi Ala-Tisma. Tämän eteläiseltä rannalta pistää metsäinen nie-meke selälle.

Niemekkeen äärimmäisessä käressä oli kertomuksemme aikaan vaatimaton tupa, jossa asui eräs köyhä, melkein puolisokea akka, jota kansan kesken kutsuttiin Virran noidaksi. Vanhan Katrin hoettiin näet olevan liitossa pahan kanssa. Ei kukaan tiennyt, mistä hän oli tullut. Eräänä synkkänä yönä alkupuolella vuosisataa olivat Kauppilan asukkaat antaneet ruokaa ja suojaa eräälle kuleksivalle, tummaveriselle naiselle. Ja tästä pitäen oli hän asettunut pitäjään, josta häntä oli mahdoton saada lähtemään.

Kun mainitun mökin omistaja niemen käressä kuoli puoli vuotta Katrin tulon jälkeen seudulle, osti hän tämän ja asettui siihen asumaan.

Kanss kammoi häntä ja hänen noitatemppujaan ja pieniä lapsia peloteltiin Virran noidan nimellä. Katri itse tiesi tämän, mutta hän ei ollut siitä milläänkään. Sillä hän oli liian viisas ryhtyäkseen poistamaan nimeltään moista kaikua. Jos ihmiset minua pelkäävät, niin on minun sen helpompi tulla toimeen, arveli Katri. Silloin saan myöskin olla heiltä paremmin turvassa.

Huolimatta niistä puheista, mitä Katrista paikkakunnalla liikkui, vei Valter Jernfält Olgan kuitenkin hänen luoksensa, jolloin tämä virkkoi:

»Voitte huoletta heittää kyyhkynne minun hoteihini. Ei minkään haukan kynnet ylety tänne».

Yhtenä syynä siihen, miksi luutnantti jätti morsiamensa Katrin turviin, oli paikan etäinen asema tiestä, niin että Olga voi pysyä varmassa säilössä. Ja luutnantin lähtiessä pyysi Olga

häntä olemaan levollisena. Häntä ei kohtaisi mikään vaara.

Kun venäläisten oli onnistunut karkottaa vartioväki Kauppilasta, levenivät he yli koko mainitun talon ja Linnan kylän väliselle alalle. Jalka- ja ratsuväen rynnistäessä viime mainittua paikkaa kohti karautti silloin yli päässyt osasto tykkiväkeä äskenmainitulle metsäiselle niemekkeelle.

Tykkien vartioväkenä seurasi näitä 50 kasakkaa Elka Pavlukan komennossa. Rannan ja Katrin mökin välille sijoitettiin tykit.

Olga oli äsken ikään ollut kävelemässä järven rannalla, josta palatessaan hän metsästä kuuluvan melun ja huutojen johdosta oivalsi, että jotain outoa oli tekeillä. Hän riensi kii-reimmän kautta mökkiin.

Ovella tuli vastaan Virran noita sanoen:

— Nyt se on täällä. —

— Kuka? —

— Ryssä tietysti. Ettekö kuule, miten Kauppilaan ammutaan? —

— Kyllä siellä ammutaan, — vastasi Olga, jolloin häntä puistatti.

— Vihollinen se siellä elämöi. Kauppilan Pekka kävi äsken täällä ja tiesi kertoa, että rysät ovat panneet sillan kuntoon. —

— Taivas varjeltiin meitä! — vaikeroi Olga epätoivoisena. — Mitä me teemme nyt? —

— Siihen ei ole vaikeaa keksiä keinoa, — virkkoi Katri. — Meidän täytyy laittautua järven toiselle puolen. —

— Mutta se on helpommin sanottu kuin tehty. —

— Niinkö luulette? —

— Ihan varmaan. —

— Lähdetään, niin saadaan nähdä, vastasi Katri kiepsauttaen vaatenyytin olalleen ja läksi samassa ulos. — Tule vain perästäni! —

Olga ei ehtinyt ottaa mitään mukaansa. Metsässä heidän takanaan ryski ja paukkui. Se joudutti pakenevien askeleita.

Katri suuntasi kulun suoraan rannalle. Ja huolimatta vanhuudestaan, juoksi hän ketterästi kuin tyttö. Olga seurasi aivan kantapäillä.

Kun olivat päässeet puolitiehen. Katri kompastui ja kaatui. Pää sattui kiveen ja hän meni tainnoksiin.

Olga oli perin ikävässä asemassa. Kaikin voiminsa hän koetti nostaa pyörtynyttä pystyyn, mutta Katri oli liian raskas.

— Oi Jumalani! Mitä minä nyt teen? — vaikeroi nuori kasakka tyttö ja tähysteli ympärilleen. Ryske metsässä tuntui lähenevän.

Vielä kerran teki Olga yrityksen. Eih, Katri oli liian raskas!

— Taivaan Jumala! Pelasta minut, pelasta! — huudahti hän ja vaipui Katrin viereen.

Samassa karautti kasakkoja metsästä esiin. Tuskin oli Olga ehtinyt heittää niihin katseen, kun hän parahti, sillä hän näki joukon etunenässä isänsä.

— Muutamien minuuttien kuluttua olivat kasakat ehtineet naisten luo.

— Hei, mikä löytö täällä! — riemuitsi Jemela ja osotti Olga, joka oli pyörtynyt Katrin viereen. — Tämä se vasta vetelee! —

Elka ei ollut uskoa silmiään. Oliko se todellakin Olga? Mutta tuokion kuluttua hän näki, että hän se oli kun olikin. Nuolena viskautui

Elka heponsa selästä, heittäytyi tytön luo ja nosti hänet pystyyn.

Olga heräsi. Samassa parahti hän uudelleen.

— Nyt olet kuitenkin joutunut käsiini, —
sähisi Elka hammasta purren. — Ja hevin et
enää niistä pääse. —

Olga ei vastannut mitään. Melkein tiedo-
tonna antoi hän viedä itsensä pois. Kun oli eh-
ditty kulkea satakunta syltä, kääntyi hän ym-
päri ja sanoi osottaen Katriin päin:

— Pelastakaa toki nainen! —

— Mikä sillä akkaluuhkalla sitte on? —
kysyi Jemela ilkeästi hymyillen.

Silloin Olga heitti häneen niin inhoa ilmai-
sevan katseen, että Jemela nolona vetäytyi
etemmä.

Puoli tuntia tykistön tulon jälkeen niemen
kärkeen alkoivat tykit jyskiä heittäen tulta ja
tuhoa noin 300 sylen päässä olevaan Linnan
kylään.

15.

»On taitoa, ryskyä, paukkinaa
tuon Virran äyräällä;
savupilvehen peittyvi järvi ja maa,
tult' iskevi pilvestä.
Jyly ilmoiss' on kuin pitkäisen,
maa järkkävi hurmeinen.»

Tällä mestarillisella tavalla alkaa Runeberg
runonsa »Sandels» kuvailla veristä Virran taiste-
lua, joka oli vimmaisimpia, mitä koko sodassa
oli. Venäläisten seitsenkertainen ylivoima ei

voittanut ensimmäisellä rynnäköllä tuumaakaan jalansijaa.

Eräälle korkealle kunnaalle Linnan kylän itäpuolella oli suomalaisten päävoima sijoittunut neljään osastoon, joilla oli yhteensä kymmenen kenttätykkiä. Kunnaan rinteellä olevia pääosaston patteria komensivat aliluutnantit Gyllenberg ja Kalmberg, kukkulalla olevia Taube. Itse tykistön ylipäällikkyyys täällä oli kapteeni Elfvingin käsissä.

Venäläisten rynnäkö. Kauppilan vartioväen kimppuun oli tapahtunut niin äkkiä, etteivät suomalaiset olleet ehtineet syödä päivällistäänkään.

Kunnaan ylimmän patterin rintamavarustusten luona oli brigadin päällikkö. Hänen silmänsä mittailivat tyynesti hyökkäileviä vihollislaumoja.

— Kas tuossa ratsastaa ruhtinas Dolgoruki, — huomautti Fahlander osottaen erästä nuorta ratsastajaa venäläisten rintaman etunenässä.

— Jos hän pääsee eheänä luotisateen läpi, niin —

Nämä sanat lausui Sandels. Mutta hän ei ehtinyt ajatustaan loppuun, sillä samassa kuului yhteislaulus juoksuhautoista joihin oli sijoittunut Savon jääkäreitä. Ja kun ruudin savu vähän ajan kuluttua oli haihtunut, ei näkynyt jälkeäkään ruhtinas Dolgorukista. Sen sijaan syntyi venäläisten riveissa liikettä, josta nähtiin, että ruhtinasta kannettiin haavoittuneena pois.

Upseerien onnistui kuitenkin saada rivit jälleen järjestykseen, jonka jälkeen noin tuhatmäärään nouseva joukko uudella innolla hyökäsi pattereita kohden.

Alempana olevissa juoksuhaudoissa oli Valter Jernfält sekä kolme muuta ystäväämme. Nämä antoivat pyssyjensä paukkua lakkaamatta.

Mutta vihollinen ei ollut milläänkään luotien viuheesta, vaan eteni etenemistään varmasti.

— Kautta sieluni, tulevat suoraa päätä pattereille, — ihmetteli Kokko hämmästyneenä.

— Antaa niiden tulla, — vastasi Jernfält.

— Onhan meillä Malm, Duncker ja Fahlander vastassa. —

— Entä brigaadin päällikkö, — huomautti Kärki. — Hän yksinään vastaa kokonaista armeijaa. —

Valter Jernfält aikoi vastata, mutta samassa huudahti Onni osottaen peilloille päin, joiden poikki venäläiset olivat menossa:

— Nainen juoksee tuolla! Ei, tuolla noin! Enemmän oikealle kädelle! Juuri siellä! —

Kauppilan talosta peräytyvän vartioväen turvissa juoksi todellakin eräs nainen. Tumma tukka heilui hajallaan tuulessa.

Valter Jernfält luuli nähneensä ennenkin tuon naisen. Ja hänen koettaessaan johtaa muistiinsa, missä ja milloin hän oli naisen ennen tavannut, saapuu paikalle Sandelsin adjutanti, luutnantti Vallgren tuoden käskyn, että jääkärien oli hetimiten vetäytyminen varustuksien suojaan.

Jääkärit olivatkin jo liikkeellä, kun Kauppilasta tuleva joukko ehättää hautojen yli. Etumaisena juosta puhkii mainittu nainen.

Hänen katseensa harhailivat levottomina miehestä mieheen, kunnes viimein pysähtyivät luutnantti Jernfältiin.

Yhdellä hyppäyksellä oli hän tämän vieressä ja tarttui käsivarteen. Samassa tunsi luutnantti

naisen Katriksi. Häneltä pääsee hämmästyksen huudahdus ja hän aikoo kysyä, mihin Olga oli joutunut, mutta samassa alkoi Katri semmoisella hädällä selittää seikkailuaan ja Olgan joutumista kasakkojen käsiin, että siitä vaivoin voi selvää saada. Lopuksi hän sanoi:

— Kun kasakat eivät nähneet minussa elon merkkiä, annettiin minun jäädä paikoilleen. Kohta heräsin kuitenkin tuntoihini. Hyvän matkaa minusta olivat ryssät asettamassa tykkejään ampumakuntoon. Hiljaa konttasin rantaan, josta sitte eheänä pääsin Kauppilan puolelle. Hädin tuskin ehdin sieltä peräytyvän vartioväen turviin. —

Valter Jernfältillä ei ollut aikaa ruveta tarkemmin kyselemään asianhaaroja Katrilta, sillä suomalaisten täytyi tavattoman nopeasti vetäytyä varustustensa turviin. Mutta saadaksean tämän tehdä myöhemmin taistelun päätyttyä, käski hän Virran noidan erääseen turvalliseen paikkaan takimmaisten joukkojen luo.

Kohta tämän jälkeen tuli Sandels kivääri jalalla odottavien jääkärien luokse.

— No, pojat, — huusi hän, — tekeekö mielenne vielä tapella? —

— Tekee, kenraali! — huusivat urheat Savolaiset yhdestä suusta. — Viekää meidät heti vihollista vastaan!

— Malttakaa tuokio! Hetki ei ole vielä lyönyt. Vihollinen on rikkonut välirauhan liian aikaiseen, mutta kun kello lyö yksi, silloin on meidän aikamme alkaa. —

— Onko siihen vielä pitkä aika? — uskalsi ukko Kokko kysäistä.

— Eihän toki, — vastasi Sandels hymyillen, — kohta se on käsissä. —

Tällä välin vyöryivät venäläisten laumat juoksuhautojen yli ja näyttivätpä mielivän päästä varustusten ampuma-aukkojenkin läpi.

Moni parrakas moskovalainen pyöräytti töpönsensä taivasta kohden, mutta kymmenittäin tuli toisia kaatuneiden sijaan.

Rintasuojan takana seisojia noin 600 miestä valmiina minä hetkenä hyvänsä hyökkäämään pistimet ojossa vihollista vastaan. Tämän rohkean joukon muodostivat pataljoona Savon jääkäriä, Oulun pataljoona, osa Kajaanin pataljoonaa, Karjalan rakuunien varaväki ja Vaasan rykmentti.

Viimein löi sitte se hetki, jota brigaadin päällikkö odotti. Hän antoi hyökkäyskäsken ja sulettujen rivien etumaisina miehinä rynnistivät Malm, Duncker ja Fahlander. Juoksumarssissa rynnistettiin alas kukkulan rinnettä. Venäläiset eivät voineet vastustaa tuhoisaa hyökkäystä. Näiden rivit joutuivat täydelliseen epäjärjestykseen, hätääntyneiden lampaiden tavoin syöksyivät he alas siltaa kohden.

Tässä syntyi kauhea ahdinko, jota vielä lisäsi kantapäillä ahdistavat suomalaiset, jotka sekä laukauksin että pistimin tekivät suurta tuhoa. Useita syöstiin suinpäin jokeen.

Lopulta pinoutui silta niin täyteen kuolleita ja haavoitettuja, että niitä oli useampia kerroksia päällekkäin. Näin suurta tappiota venäläiset tuskin kärsivät koko sodan aikana.

Kun Valter Jernfält ehti erään pienemmän osaston kanssa, jossa olivat kolme ystäväämme, muutaman pienen lahden rannalle, joka Ala-

Tismasta pistäytyy siihen niemekkeeseen, jolla Linnan kylä on, teki hän nopean käännöksen oikealle saatuaan ensin kapteeni Dunckerilta luvan hyökätä lännempänä olevan venäläisten patterin kimppuun. Rohkeat jääkärit jouduttivat kulkuaan niin nopeasti, että he pääsivät käsiksi venäläisiin juuri näiden ollessa tekemässä rynnäkköään päästäkseen joutumasta saarroksiin sillalta päin.

16.

Kun Olga selvisi siitä tainnostilastaan, johon hän oli vaipunut jouduttuaan uudelleen kasakojen käsiin, huomasi hän olevansa Katrin tuvassa.

Tuvan omistajasta ei kuitenkaan näkynyt pienintäkään jälkeä. Koettaessaan nousta ylös huomasi hän suureksi kauhukseen, että oli sidottu kiinni sänkyrähjään.

— Hyvä Jumala, varjele minua, — huokasi hän suruissaan. — Valter, Valter, pelasta minut! —

— Ho, hoo, — kuului samassa karkea ääni ja mieshenkilö, joka oli tähän asti ollut kyyryssissään eräässä nurkassa ja vakoilevin silmin odottanut Olgan heräämistä, astui esiin.

Se oli Jemela. Hän oli luvannut Elkalle ennen kuolevansa kuin päästäisi tytön pakoon.

— Nyt kai on sinulla taas hyvä tilaisuus lähteä käpälämäkeen — ilkkui Jemela pilkalli-

sesti hohottaen. — Sillä tavalla ne itsepintaiset tytöt kesytetään! —

Olka heitti Jemelaan ynseän katseen, hän ei katsonut ansaitsevan vastata mitään.

— Kenenkä nimen sinä äsken lausuit? — kysyi Jemela.

Ei vielääkään Olga vastannut. Mutta kun kasakka toisti kysymyksensä ja tällä kertaa uhkaavalla äänellä, sanoi hän ynseästi:

— Mitä se sinuun kuuluu? —

— Eikö se minuun kuulu? —

— Ei! —

— Sen minä näytän, — vastasi Jemela vihaisesti. — Kunhan päästään kotiin, olet minun puolisoni. —

— Minäkö? —

— Sinä juuri! —

— Oletko varma siitä?

— Yhtä varma kuin että nyt olen tässä. —

— No, ole vain varma, — vastasi Olga pakotetulla tyyneydellä, — mutta ellei sinua ennen ole petetty, niin nyt se tapahtuu. —

Nämä tyynesti lausutut sanat saivat Jemelan veret vielä enemmän velloutumaan. Vihasta suunniltaan huusi hän:

— Tiedätkö, mitä meidän lakimme sanovat avioliitosta? —

— En tiedä *enkä tahdo tietääkään*, — vastasi Olga pannen erityisen painon viimeisiin sanoihin.

— Etkö! Vai niin! Mutta kyllä minä tiedän, kuka sinut pakoittaa siihen. —

— Kuka? —

Hetken mietittyään Jemela vastasi:

— Ellet sitä tiedä, niin tahdon sulle kertoa, että me olemme sitä kasakkaheimoa, jota nimi-

tetään Tschngniew ja joka on kaikista heimoista arvossa pidetyin. Meillä on tapana, ettei ainoakaan nainen saa kieltäytyä menemästä naimisiin jonkun heimon miehen kanssa. —

— Entä jos hän rohkenisi sen tehdä, —
virkkoi Olga luoden Jemelaan tutkivan katseen.

— Silloin pappi hänet pakottaisi. —

— Mutta ellei hän taipuisi, mitäs sitte? —

— Ei taipuisi, — matki Jemela silmät suurina. — Kuka uskaltaisi kieltäytyä tottelemasta pappia? —

— On se semmoinen, joka uskaltaa. —

Kasakka peräytyi pari askelta. Silmistä leimus uhkaavia katseita Olgaan ja hän sanoi:

— Tekisi mieleni nähdä sitä, joka rohkenee panna papin tahtoa vastaan. —

— Se, joka sen rohkenee tehdä, makaa edessäsi rikoksellisen tavoin sidottuna. —

Jemela häpsähti. Hän aikoi puhua, mutta Olga ehti ennemmin.

— Minä vastustan teidän pappejanne, koska en ole samaa uskontoa kuin te. —

Taas häpsähti Jemela. Toistamiseen hän mieli puhua, mutta uudelleen esti Olga hänet siitä.

— Kun minut pelastettiin Keltissä, olin hento lapsi. Jalo kasvatusisäni, jolla on minua kohtaan enemmän hellyyttä kuin oikealla isälläni, kasvatti minut yhdessä oman tyttärensä kanssa kansansa uskontoon. Siitä voit selvästi ymmärtää, että minä —

— Samassa hyöksähti Jemela Olgan eteen. Hän oli niin kauhean näköinen, että nuori tyttö tahtomattaan sulki silmänsä lausuen puoliääneen

rakkaan Valterinsa nimen. Hän odotti joka silmänräpäys kuolemaa.

— Haa, taasen tuo sama nimi! — kiljui Jemela. — Kuka se on, josta sinä puhut? —

— Se, jolle olen vannonut rakkautta ja uskollisuutta. —

Jemela horjui takaperin. Hän tunsi enemmän kuin tarpeeksi kasakkaluonteen lujuutta tietääkseen, ettei hänellä nyt ollut mitään odotettavissa. Hänen tummat silmänsä säkenöivät koston himosta ja hän virkkoikin jääkylmällä äänellä:

— Hänelle saat sinä sanoa ikuiset hyvästit! Tässä elämässä et ole häntä enää koskaan näkevä! —

Olga kärsi kovaa kipua sängyssä. Köydet, joilla hänen kätensä oli sidottu, eivät antaneet vähääkään perää.

— Päästä minut irti, — pyysi hän kärsivällä äänellä. — Tähän ihan kuristuu. —

— Soo-o, — virkkoi kasakka pilkallisesti, — siinä on ihan hyvä ollaksesi enkä minä —

Jemela ei ehtinyt lausetta loppuun sillä ovi aukeni samassa rajusti. Elka ryntäsi sisään.

— No, onko tyttö jo taipunut? — kysyi hän ankaralla äänellä.

Kun Jemela aikoi vastata, estyi hän siitä taas, sillä nyt alkoivat tykit rannalla jyskyä. Tähän yhtyivät muualtakin venäläisten tykit. Suomalaisten pattereissa ei myöskään oltu myöhäisiä vastaamaan. Muskettien pauke sekottui vähitellen tykkien kumeean jyskeeseen ja niin oli hurja, korvia särkevä jyly täydessä vauhdissa.

Jemela ainoastaan pudisti päätään mitään virkkaamatta.

Kun Elka huomasi, että köydet rasittivat Olga, leikkasi hän ne nopeasti poikki huutaen Jemelan korvaan:

— Tällä kertaa hän ei tule pääsemään pa-koon! —

Tykkien jyske lakkasi sikäli, kuin venäläiset alkoivat hyökkäyksensä. Sitä vastoin kiihtyi kiväärituli kuumimmilleen. Paukkeesta päättäen Elka ja Jemela arvasivat, että taistelevat lähenvät Linnan kylää.

— Kohta olemme herroina täälläkin, — virkkoi Elka, — ja sitten luulen pääsevämme sen verran rauhaan, että voimme juoda sinun häitäsi. —

Vaikka Olga oli vapautettu siteistään, ei hän kuitenkaan ollut noussut ylös. Hän pysyi edelleen pitkällään kasvot käsien peitossa ja kuuman kyynelvirran juostessa pitkin poskia.

Hänestä ei tuntunut elämällä olevan enää mitään vetovoimaa. Hän toivoi toivomalla kuolemaa. Ei liikahtanut edes isänsä viimeisten sanojenkaan johdosta.

Lyhyesti kertoi sitte Jemela keskustelunsa Olgan kanssa ennen Elkan tuloa ja sanoi lopuksi:

— Häntä näkyy olevan melkein mahdoton saada myöntymään. —

— Ei sitä tarvitakaan, — vastasi Elka raa'alla ja vihaisella äänellä. — Hänen täytyy totella isäänsä. —

Nyt nousi Olga pystyyn aivan kuin kuumeen kouristuksen pakottamana. Silmissä liekehti uhkaava leimu. Rinta kohoili rajusti ja molemmat kädet olivat lujasti puristetut kiihkeästi lyövää sydäntä vasten.

— Sinä olet luonnoton isä, kova, — virkkoi hän heittäen kylmän katseen Elkaan, — en tun-

nusta sinua isäkseni. Muista, että kuolen ennen kuin taivun sinun tahtoosi. Ennen kärsin tuhan-
net tuskat, kuin sitoudun tuohon! —

Näin sanoen hän osotti halveksivasti Jemelaan.

Tämä kohtaus olisi ollut kiitollinen aihe maalarin siveltimelle. Ei milloinkaan ollut kasakka tyttö näyttänyt niin rohkealta, niin viehättävän kauniilta, kun tuona tuokiona, jona hän vapaaehtoisesti valitsi kuoleman sen sijaan, että olisi sitoutunut siihen, jota hän kammoi. Hänen voimakas esiintymisensä vaikutti kasakoihinkin niin, että nämä ensi hämmästyksessä yht'aikaa vetäytyivät taapäin.

Mutta ennen pitkää selveni Elka hämmästyksestään. Hänen raa'at kasvonsa saivat uudelleen kauhean näön. Nyrkki ojossa hän hyökkäsi sängylle, mutta kun oli ehtinyt ottaa tuskin paria askelta, painui nyrkkiin puristettu käsi alas ja hän riensi ikkunan ääreen huutaen:

— Mitä tämä merkitsee? Miehet pakenevat tykkien luota ja minun . . . —

Samassa hän syöksyi ovelle, jossa eräs kasakka-aliupseeri hyökkää häntä vastaan.

— Takasin! — huusi hän. — Suomalaiset ovat voittaneet! —

— Valehtelet! — kiljui Elka vimmoissaan.

— En valehtele. Meikäläiset pakenevat sil-
lan yli. Joutukaa jaloista, kun vielä ehtii! —

Parilla hyppäyksellä oli Elka jälleen tuvassa, tarttui Olga käsivarteen ja pakotti hänet kauheasti uhkaillen seuraamaan mukanaan.

Rannan ja tuvan välinen aukea vilisi sekasin tykkiväkeä ja kasakkoja ja kamala sekamelska syntyi edellisten yrittäessä ottaa talteen tykkejä.

Joukko toisensa jälkeen pakeni metsään eh-

tiäkseen sillalle ennen, kuin se jo olisi myöhäistä.

Vain suurimmalla työllä saivat Elka ja Jemela kokoon 50 kasakkaa. Näiden etunenässä karautti Elka täyttä neliä metsään Olga melkein tiedottomana riippuen satulassa.

Jo tunkeusi hirveä melske ja ryske sillalta heidän korviinsa ja he luulivat olevansa tuota pikaa pelastetut, kun äkkiä jääkäriketju sulki heiltä tien.

17.

— Ampukaa! — komensi Valter Jernfält.
 — Ei ainoakaan kasakka saa päästä pakoon! —
 — Kas tuolla, luutnantti, — huudahti Onni nykäisten Valteria nutun liepeestä, — tuolla ne nyt ovat ne ikävöidyt! —

Näin sanoen hän osotti Elkaa ja Jemelaa, jotka vähän matkan päässä koettivat murtaa jääkäriketjua.

Huolimatta ruudin savusta ja kasakkojen suuresta epäjärjestyksestä oli Valter heti älynnyt Olgan. Ja jätettyään päällikkyuden erään rohkean, kokeneen aliupseerin käsiin, riensi hän Kokko, Kärki ja Onni perässä sinne päin, missä Elka oli.

Niin nopsa kuin kasakka avoimella kentällä onkin, ei hänestä metsässä ole mihinkään.

Tämän tähden ehtikin luutnantti tovereineen hyvissä ajoin vaaran paikalle. Jääkärit olivat

täällä selvinneet jo neljästä kasakasta. Raivosta kiehuen koettivat Elka ja Jemela pakottaa ratsujaan eteenpäin. Maksoi mitä maksoi, heidän oli koetettava murtautua jääkäriketjun läpi ja kaiken toivonsa panivat he pitkiin keihäisiinsä.

— Ampukaa hevoset ensin, — kehotti Valter Jernfält, — jalkasin ei kasakoista ole minikään! —

Muutaman kyynärän päähän Valterista oli Onni asettunut erään puun taa suojaan, mistä hänen tarkka kiväärinsä kaatoi useita kasakkoja. Kun Elka huomasi, kuka semmoista tuhoa teki hänen riveihinsä ja näki päälle päätteeksi, että tuo rohkea ampuja oli yksinään, pakotti hän huutaen ja lyöden ratsuansa puuta kohden.

— Tule vain tänne, — muratti Onni, — sinäkin saat samallaisen paukun kuin muutkin. —

Näin sanoen hän kohotti musketin poskelleen, tähtäsi ja laukasi.

Mutta — luoti vinkahti sattumatta enemmän hevoseen kuin ratsastajaankaan.

Nopeasti hän latasi kiväärin uudelleen ja se oli jo taasen ampumakunnossa, kun Elka uudelleen tuli näkyviin. Pitkä keihäs välähti uhkaavana ilmassa ja Onni näytti jo olevan kuoleman oma, sillä hädissään hän oli lähtenyt puun turvista pois.

Mutta kiihkoissaan ollen ei Elkakakaan ollut varmuutta ohjaamaan iskua. Se sattui Onnin kivääriin ja poika tupsahti lyönnin voimasta selälleen.

Toisen kerran halkoi Elkan keihäs ilmaa ja nyt näytti rohkean pojan viimeinen hetki todellakin olevan käsissä.

Mutta sallimus ei vielä ollut vihkinnyt häntä kuolemaan. Kaksi kimeää laukausta pamahti samassa ja Elka ratsuineen kaatui maahan.

Luutnantti Jernfält hyökkäsi esiin. Parin sylen päässä kaatuneista makasi Olga tainnuksissa. Hänen ottamisensa ylös oli tuokion tehtävä.

Mutta kun Valterin piti lähteä kantamaan kallista kuormaansa pois, kuuli hän hurjan huu-don takanaan. Elka oli jälleen jaloillaan. Hän oli kauhean näköinen. Lävistetystä rinnasta pulppusi verivirta. Ponnistaen kaikki voimansa hän huusi kuoleman tuskissa:

— Tänne Jemela! Pois tyttäreni . . . ! —

Tähän uupuivat vanhan kasakkapäällikön voimat. Sakea verivirta purskahti suusta, hän kaatui kuolleenä ratsunsa päälle.

Raivoavana kuin myrskyn puuska hyökkäsi Jemela esiin. Hänen takanaan näkyi kaksi muuta kasakkaa. Hurja raivo liekehti heidän silmistään. Keihäät ojossa he syöksyivät vinhaa vauhtia luutnanttia kohden joka ei uskaltanut laskea Olgaa luotaan pelosta, että tämä haavoittuisi taistelussa.

Epätoivon rohkeudella hän tarttui pistooliin. Luoti lennähtää ja yksi vihollisista ulvahtaen kaatuu heponsa selästä. Mutta mitä hyötyä oli tästä urhoolliselle savolaiselle? Hän joutui kuitenkin ylivoiman alle ja Olga temmattaisiin häneltä pois. Tämä ajatus antoi hänelle yliluonnollisia voimia. Laskettuaan varovasti nuoren tytön sen puun juurelle, johon hän itse nojasi, tempasi hän uuden pistoolin toiseen käteensä ja miekan toiseen valmiina antamaan henkensä niin kalliista kuin mahdollista.

Mutta tänä kauheana hetkenä tuli myöskin apua, joskin vähän.

Onni oli taas päässyt jaloilleen ja saanut kiväärin käteensä, latasi sen niin nopeaan kuin voi ja riensi henkensä kaupalla kamppailevan luutnantin avuksi. Entinen luonto oli pojalla taasen ja yksi kasakoista keikahti maahan.

Samassa hän jo ehti luutnantin rinnalle.

— Nyt on meitä kaksi kahta vastaan, — huusi Hiukan tyttären poika, — ja nyt sitä nähdään, kuka tässä . . . ! —

Tuokiossa olivat kasakat saapuvilla. Suomalaiset odottivat levollisina heidän hyökkäystänsä.

— Jos sinulla on useampia laukauksia, niin tähtää vain hevosiin, — neuvoi luutnantti. — Kas niin! —

Näin sanoen ojensi Valter Jernfält pistoolinsa, kuului pamahdus — Jemelan hevonen keikahti hirtahtaen maahan. Kasakka, joka jäi eheäksi kavahti jaloilleen ja ryntäsi keihäs ojossa päin luutnanttia.

Kun Valter kerran oli saanut vihollisensa hevosen selästä pois, ei hänellä ollut hätäpäiviä, sillä hän tiesi, ettei kasakka jalkasin kyennyt tappelemaan.

Kylmän tyynenä sivalsi Valter keihään syrjään aivan kuin leikkikalun, hypähti sitte päättävän askeleen eteenpäin ja ennen kuin Jemela, joka auttamattomasti hämmentyi liikkeissään, ehti käyttää pistooliaan, virui hän halaistuin päin maassa verissään.

Heikko kirous pääsi vielä hänen huuliltaan — sitte oli kaikki lopussa.

Vaikeampaa oli Onnin suoriutua temmellyksestä. Monet kerrat täytyi hänen puikahtaa

puun taa kasakan keihään alta. Mutta kun Kokko ja Kärki, jotka loitompana olivat maksaneet viimeisen velan muutamille vihollisille, olivat huomanneet luutnantin ja Onnin uhkaavan vaaran, riensivät he kiiruimman kautta apuun. Kasakka kaatui toveriensa viereen.

Elkan ja Jemelan kaaduttua lakkasi vastustus kasakkojen puolelta. Harvat elossa olevat otettiin vangeiksi.

Jemelan ja Valter Jernfältin taistellessa oli Olga vironnut tainnustilastaan. Suurimmalla jännityksellä, tuskin uskaltaen hengittää oli hän kamppailua seurannut ja heti kasakan kaaduttua huudahti hän:

— Kiitos Jumalan, ettei häntäkään enää ole! Isä raukkani lienee myöskin kuollut? —

— Taitaa olla, — vastasi Valter ja katsoi Elkaan, joka kuolleenakin molemmin käsin kouristi keihästä rintaansa vasten.

Virran sillalta raikkui samassa hurrahuuto, niin voimakas ja mahtava, että kaiku kiidätti sen melkein yhtä voimakkaana Jernfältin komennossa olevien jääkärien korviin, jotka nopeasti järjestyivät palatakseen jälleen pääjoukon yhteyteen.

Loppukuvaukseksi tästä taistelusta, joka on loistavampia, mitä Suomen joukko tämän sodan aikana suoritti, mainittakoon, mitä historioitsija Montgomery, joka itse oli läsnä taistelussa, sanoo:

— Useamman kuin 30 tulikidan jyske, tulen välke ja luotien viuhke 9,000 kivääristä, taivasta tavoittelevat loimut palavista asunnoista — kaikesta tästä muodostui illan hämyssä näky, joka herätti tunteita, joita ei mitenkään voi kuvailla, ei koskaan unhottaa. Tämän merkillisen näyn

sotaista juhlallisuutta lisäsi se itse viholliseenkin vaikuttava järjestys ja tyyneys, millä pohjalaiset ja jällellä oleva osa Kajaanin pataljoonaa liehuvin lipuin ja helisevin soitoin marssivat tappelutantereelle aivan kuin paraati kentälle, astumaan urhoollisten veikkojensa sijaan, jotka tähän saakka olivat vastustaneet venäläisten voimakkaita rynnäköjä, mutta olivat nyt sekä perin uupuneita että ilman ampumavaroja. —

III.

Toinen peräytymisretki.

1.

— Kapteeni Burman, — huusi Sandels, kun hän taistelun päätyttyä ratsasti sillan ohi ja näki sen kammottavan paljouden haavoitettuja ja kuolleita, joita oli kasottunut sillan molempiin päihin, — lähtekää heti kenraali Tutschkoffin luo kysymään, tahtoisiko hän aselepoa haudatakseen kuolleita ja korjatakseen haavoitetut kentältä pois. —

Burman läksi. Hänen täytyi kiipeämällä kiivetä sillalle pinoutuneiden ruumisläjien yli. Keskellä siltaa tuli häntä vastaan parooni von Pahlen ja kenraali Aleksejeff, joista viime mainittu oli johtanut venäläisten onnetonta rynnäkötä päävarustuksia vastaan.

Lyhyen odotuksen jälkeen ehdotti Tutschkoff

24 tunnin välirauhaa. Tämän vastauksen joudutti Burman Sandelsille, joka hyvän aikaa mietittyään vastasi:

— Kerro venäläisten välitysmiehille semmoiset terveiset, että jolleivat he suostu 36-tuntiseen välirauhaan, niin olkoot heti paikalla valmiit jatkamaan taistelua. —

Kun Burman palasi takasin, kysyi Aleksejeff levottoman näköisenä vastausta.

Burman ilmoitti sen ja ilman mitään suostuttiin Sandelsin ehdotukseen.

Nämä 36 tuntia käytettiin kummallakin puolella taisteluvalmistuksiin. Tutschkoffilla kun oli paljoa suurempi ylivoima, piti hän perin raukkamaisena, ellei voittais harvalukuisia suomalaisia. Nämä ahertivat taukoamatta yötä päivää saadakseen varustuksensa parempaan kuntoon.

Mutta vaikka pantiin kaikki voimat ja parhaat neuvot liikkeelle brigaadin turvaamiseksi, huomasi Sandels kuitenkin kohta, että hänen asemansa oli heikko, jos vihollinen tekisi yhtä voimakkaan rynnäkön kuin tänäänkin.

Hänen tunteensa eivät siis olleet iloisia, kun hän illalla lokakuun 28 päivänä verkkaan käyskeli edestakasin äärimmäisellä vallilla, jossa työt olivat toistaiseksi lopetettu. Eräällä vallin kulmakkeella seisoi joukko upseereja, keskustellen matalalla äänellä, etteivät olisi häirinneet ajatuksiinsa vaipunutta päällikköä. Joukossa oli myöskin Valter Jernfält.

Taistelun päätyttyä oli hän Sandelsin luvalla lähettänyt Olgan Niemeen, koska tämä ei enää voinut olla turvattuna leirissä niiden uusien ja ehkä vieläkin verisempien taistelujen tähden, joita oli tulossa.

Surumielin jätti nuori tyttö sulhonsa. Mutta Valter rohkaisi häntä ilmoittamalla, että urhoolinen Kokko kuuden ravakan jääkärin kanssa läksisi häntä saattamaan.

Valter Jernfält oli hänkin ajatuksiinsa vai-punut nojattessaan rintavallia vasten. Toverien keskustelua hän ei juuri seurannut, sillä ajatukset seurasivat häntä, joka äsken oli hänet jät-tänyt.

Brigaadin päällikön liikkeet olivat aivan epä-säännöllisiä. Milloin hän kulki suoraan, milloin teki mutkia, konsa liikkui hitaasti, konsa taas kiihkeämmin.

Viimein hän pysähtyi erääseen kohden, josta aukeni avara näköala varustusten ja Virran sillan välillä. Ajatukset veivät hänet takaisin eilis-päiväisen taistelun pyörteisiin. Raskas huokaus pääsi povesta. Varustusten edustalla savusi vielä palaneiden rakennusten hiiltyneitä raunioita ja kepeä iltatuuli levitti savua ympäri kenttää.

Sandelsin seistessä näissä aatteissaan ilmes-tyi hänen luokseen Fahlander ja Duncker. Nä-mät nähtyään päällikön vakavat kasvot hieman elostuivat.

— Tiedätekö, hyvät herrat. mitä näen kauko-putkessa? — virkkoi hän viimein niin matalalla äänellä, etteivät etempänä seisovat upseerit sitä kuulleet.

— Emme, — vastasivat Fahlander ja Duncker yhteen ääneen, — sitä on mahdotoin arvata. —

— Niin, olen aprikoinut tyysten tätä meidän asemaamme ja huomannut, ettei se kestä näin vähillä joukoilla, jotka ovat käytettävissäni. —

Duncker peräytyi pari askelta ja aikoi pääs-tää huudahduksen, mutta estyi siitä, kun San-

dels heitti merkitsevän katseen syrjempänä seivasiin upseereihin.

Kenraali jatkoi sitte huomattuaan, etteivät muut kuin Fahlander ja Duncker häntä kuulleet.

— Asemamme on liian avoin viholliselle. Suurella ylivoimallaan onnistuu Tutschkoffin epäilemättä vallata meidät ennemmin tai myöhemmin —

Samassa saapui ajutantti von Fieandt hengästyneenä paikalle.

— Hoh, tulette aivan kuin tulisesta pätistä, — virkkoi Sandels reippaasti.

Kun loitompana olevat upseerit huomasivat von Fieandin, jännittivät he kuulohermojaan voidakseen saada selvää, mitä tällä oli sanomista.

— Niin, — vastasi von Fieandt, — tietoni eivät ole juuri ilahduttaviakaan. —

— Antaa kuulua kuitenkin! — käski Sandels ja huomattuaan, että ajutantti heitti epäilevän katseen Fahlanderiin ja Dunckeriin hän lisäsi: — sanokaa pois sanottavanne suoraan. Ei se tee mitään, jos nämä herrat tässä sen kuulevat. —

Ja von Fieandt kertoi:

— Käsken mukaan olin valvomassa töitä sillan luona. Äkkiä kiintyi huomioni erääseen outoon liikkeeseen toisella rannalla. Joukko veneitä oli siellä valmiina lähtöön nähtävästi kaikessa hiljaisuudessa ja —

— Näittekö, mistä veneet tulivat? — keskeytti Fahlander kiivaan puoleisesti.

— En. —

— No, jatkakaa sitte, — kehoitti Sandels kärsimättömänä, että ajutanttia oli keskeytetty.

— Siinä niillä lienee varmaankin salainen retki tekeillä, ajattelin. On siis parasta pitää silmänsä auki. Hiljaa ryömin sen tähden rantaan pitkin, jolloin sainkin utelijaisuuteni tyydytetyksi. Noin keskipaikkeilla pappilaa ja Iisalmen kirkkoa näin kokonaisen venhekunnan. Joukko sotamiehiä nousi venheisiin ja soutivat nopeasti Nirolanniemelle päin. Kaksi rakuunaa, jotka lähetin sinne, kertoivat, että vihollinen teki siellä maallenousua ja että . . . —

— Pysähtykää, — keskeytti Sandels. Siitä nyt näette, herrani, — jatkoi hän Fahlanderille ja Dunckerille, — etten ole aprikoinut niinkään hullusti. Mutta mitä nyt? Tuollahan tulla lennättää vielä joku! Lienee toinen Joobin sanoma! —

Sitä se olikin. Tuliija, eräs aliupseeri Kataisten kylässä olevasta patterista, toi sen sanoman, että eräs vihollisjoukko, joka oli ollut jotakuinkin mieslukuinen, oli nähty Lapinniemen käressä vastapäätä mainittua kylää. Kapea salmi erottaa tässä kohden maat toisistaan.

— Ahaa, — virkkoi Sandels, kun ali-upseeri oli lopettanut, — meitä ajetaan saartaa. Sama se! Siitä pääsee ainoastaan yhdellä tavalla — peräytymällä. Rientäkää heti takasin ja joudutakaa joukot lähtökuntoon. Viimeistään kello kaksi aamulla täytyy meidän jo lähteä! —

Lähtövarustukset toimitettiin nopeaan ja määrätunnilla oli kaikki valmista peräytymisretkelle.

Synkkä oli se hetki jolloin Sandelsin urhean joukon, joka niin kauan oli sekä kurittanut vihollista että ajanut sitä pitkin Karjalaa, täytyi jättää valiopaikkansa, jota se vasta muutamia

tunteja sitte oli verellään kostuttanut ja voittajana hallinnut.

Vanhojen, harmaapäiden uroiden nähtiin heittävän synkkiä, uhkaavia katseita toiselle rannalle. Monta kaipauksen huokausta pääsi sotilaiden rinnoista tuona yönä.

Sandels itse oli tavattoman synkkä ratsastaessaan joukkonsa etunenässä. Hän ei puhunut sanaakaan, ei seurustellut kenenkään kanssa.

Eksyttääkseen venäläisiä ja salatakseen peräytymisen, joka muussa tapauksessa olisi voinut saada ikävän lopun, jätettiin paikalle osasto Karjalan rakuunia pitämään vireillä vahtitulia. Heti päivän koittaessa oli näiden sitte rientäminen pääjoukon perästä Vierimälle, noin pari peninkulmaa Virran sillalta pohjoiseen.

Kun Vierimän seudulle ei voitu järjestää niin vahvaan puolustusasemaan kuin brigadin päällikkö tahtoi, jätti hän tänne ainoastaan selkäjoukon eversti Aminoffin komennolla. Muun joukon kanssa marssi hän Salahurin kylään, jonne tulee peninkulma Vierimästä. Ja täällä lakkasi olemasta viides brigaadi, tuo Sandelsin urhea joukko.

Salahurissa tuli tähän näet lisäksi jäännökset entisestä Savon brigadista. Tämä yhdistettiin nyt Sandelsin joukkoon ja samalla kertaa muutettiin viides brigaadi neljänneksi, joka nimi, kuten tiedämme, sillä oli ensimmäisellä peräytymisretkellä.

2.

Niemessä vallitsi syvä ja pitkällinen suru Olgan ryöstämisen tähden. Talon palvelusväki-kin tunsu kovaa kaipuuta kasakkatytön kohtalon johdosta. Hän oli näet aina ollut niin hyvä ja hellä köyhille ja rohkaissut näitä sydämmelli-syydellään.

Kovimmin oli isku kohdannut Patrik Jernfältiä. Ensi päivinä ei ukko oikein ottanut us-koakseen, että Olga olikaan poissa, vaan allapäin käveli ympäriinsä aivan kuin odottaen tämän tulevan esiin jostain piilosta. Ja kun ei kotvil-leen tullut Valteriltakaan kirjettä, alkoi elämä tuntua majurista liian raskaalta taakalta.

Oliko Valter vielä elossa vai oliko hän ken-ties jo kaatunut?

Ei kukaan voinut antaa vanhalle sankarille tyydyttävää vastausta näihin kysymyksiin, jotka hän joka päivä itselleen teki.

Ainoat valoisat hetket olivat silloin, kun nuori lääkäri Fabian H. kävi heidän luonaan. Tämän ja Amalian välit olivat vähitellen saaneet yhä hellemmän luonteen ja eräänä syyskuun iltana uskoi lääkäri sydämmensä tunteet Ama-lialle samalla paikalla, jossa Olga oli joutunut kasakkojen käsiin. Amalian ehdotuksesta pitivät he liittonsa salassa ja päätettiin se pitää sem-moisena sodan loppuun saakka. Mutta eräänä iltana tapasi Patrik Jernfält nuoret yhdessä ja silloin ei näiden auttanut muu kuin tunnusta pois.

On taas eräs syksyn synkkiä iltoja. Isä tyt-tärineen ja majurin tuleva vävy istuvat ukon työhuoneessa. Fabian H:n olisi kyllä pitänyt

lähteä illaksi kotiinsa, mutta nuoren morsiamen pyynnöt saivat hänet kuitenkin jäämään heille.

Syysillan pitkää puhdetta kulutettiin lukemisella ja keskustelulla. Ja puheen aiheena oli tietysti päivän polttavin kysymys, sota.

— On se Sandels kelpo sotaherra, — lausui majuri, mutta enemmän minä kapteeni Malmia ihmettelen. Tekee niin loistavan retken Venäjälle semmoisilla sotavoimilla. Lempo viekään, — jatkoi vanha sotilas innostuneena, — on ihan synty ja häpeä, ettei ylipäällikkö auttanut... —

— Älkää sanoko niin, — keskeytti tohtori. — Joukkoja on tarvittu toisellakin taholla. Syy on yksinomaan kuninkaassa ja hallituksessa. Miten oli varustettu esim. se joukko, joka nousi maalle Etelä-Suomessa! Surkeampaa ei liene muulloin nähty. Kuningas on itsepäinen ja niin naurettavan lapsellinen, että luulee olevansa toinen Kaarlo XII ja kaiken lisäksi vielä halveksii vihollista. Sen tähden menevät asiat, niin kuin ne menee. —

— Merkillistä, miten kaikki ihmiset käyvät Kustaa Aadolf raukan kimppuun, — virkkoi Amalia hieman harmistuneena. — Jos jokukaan noista ruikuttajista itse asettuisi hallitsemaan, niin saataisiin nähdä, miten kävisi. —

— Varmaankin paremmin kuin nyt, — sanoi majuri. — Mutta hänen isänsä, siinä se oli miesten mies. Kyllähän häntäkin morkataan tuhlaavaisuudesta ja ranskalaisten tapojen suostamisesta, mutta se oli ajan hengen mukaista. Kukapa voisi kieltää hänen urhokkuuttaan, joka historiassa hänelle omistetaan? Ja kuka sen kunnian, että hän on kohottanut Ruotsin sotamainetta? Ei kukaan, sillä hänen Venäjän

sotansa ja ne voitot, jotka silloin sekä merellä että maalla saavutettiin, puhuvat kyllin hänen puolestaan. Vikoineen ja puutteineen hän sittenkin oli kuningas, jolla sydän oli oikealla paikallaan, sen sain itse monet kerrat omin silmin nähdä. Mitä taas hänen poikaansa tulee, niin —

Samassa silmänräpäyksessä syöksyi sisään vanha Juho, kalpeana ja pelästyneenä.

— Mitä nyt? Mitä on tekeillä? — kysyi Patrik Jernfält hypähtäen ylös. Amalia ja tohtorikin kavahtivat pystyyn.

Viimein Juho pääsi sen verran tolkulle, että läähättämällä sai sanotuksi:

— Nähkääs, kun mi-minä minä näin . . . ku-kummituksen! Se . . . se on varmaankin sa-sama, joka . . . joka . . . —

— Minähän se vain säikytin vanhan Juho paran, — kuului samassa nuorelta sointuva ääni ovelta ja ennen kuin majuri ehti tointua hämmästyksestään, riensi Olga esiin ja heittäytyi hänen kaulaansa.

Juho seisoi kuin puustapudonneena.

— Jumalan kiitos, että toki osaa puhua, — ähki Juho itsekseen. — Ei se sitte kummitus olekaan. —

Ja näin sanoen vanha palvelija luikki nolos-tuneena ulos, mutta riensi kiiruimman kautta ilmoittamaan toisille palvelijoille, että »jumalanenkeli» oli tullut takasin terveenä ja reippaana.

Useampia kertoja tarvitsi majurin käännellä Olгаа puoleen ja toiseen ja tarkastella häntä joka taholta, ennen kuin tuli vakuutetuksi, että hän se siinä oli. Ja kun hän viimein sai tämän päähänsä, avasi hän uudelleen sylinsä, painoi

tyttöä rintaansa vasten niin hellästi kuin omaa lastaan.

— No, Jumalan kiitos, että olet täällä jälleen! Sanohan nyt kaikista ensiksi, miten Valter jaksaa, sitte saat kertoa omat kuulumisesi. —

Punastuen korviaan myöten vastasi Olga:

— Hyvin hän jaksaa. Käski kertomaan tuhansia terveisiä teille ja Amalialle. —

— Niin, kuulehan, — tokasi majuri hymyillen. — Nyt ei sinun enää tarvitse peitellä meiltä mitään. Amalian on onnistunut valloittaa tuo tohtori tuolla ja sinun lieene parasta tunnustaa, että olet anastanut linnoituksen nimeltä Valter Jernfält. —

Kun Olga punottaen ja nauraen oli tunnustanut anastuksensa, painautui seura istumaan ja nuori kasakkatyttö kertoi kohtalonsa juurta jaksain. Hänen lopetettuaan, sanoi Patrik Jernfält:

— Minä en tahdo ainoankaan syntisen kuolemaa, mutta parasta se sentään oli että isäsi kaatui. Nyt voit sinäkin hengittää vapaasti ja kaikessa rauhassa tarvitsematta pelätä vihollisen tuloa. —

Olgan tulo toi Niemeen iloa ja elämää ja oikein oli liikuttavaa nähdä sitä vilpitöntä ystävällisyyttä, millä talon palvelijat tervehtivät Olgaa, kun saivat häntä seuraavana päivänä nähdä.

Marraskuun 16 päivä 1808 oli kylmä ja tuulinen. Lunta ryöppysi tuntimääriä, niin että tuskin erotti kymmenen kyynärän päähän eteensä.

Maantietä pitkin Piippolasta päin kulki eräs mies ja nainen. Elähtäneitä olivat molemmat ja jos heitä lähemmin tarkastamme, tunnemme heissä ukko Hiukan ja Nellan, Onnin äidin. He kulkivat kovasti, sillä viima oli pureva. Mutta kun ei tälläkään tavoin ruumis ottanut pysyäkseen lämpimänä, veti ukko poveltaan pienen viinanassakan, otti siitä siemauksen ja tarjosi tilkan tyttäreelleenkin.

Se tekikin lämmittävän vaikutuksen.

— Ompa siitä jo aikoja, kun Onnista on mitään kuulunut, — virkkoi ukko Hiukka, kun Pulkkilan kirkon kylän äärimmäiset hökkelit alkoivat häämöttää. — Vieläköhän poika elää? —

— Älkää puhuko niin, isä, — sanoi Nella pyyhkien karkealle poskelleen hyytyneen kyynelkarpalon.

— Niin, tulee sitä tämmöisinä aikoina ajattelemaan kaikkea ja ottamaan vastaan vaikka mitä, — vastasi Hiukka. — Jos hän on kaatunut, niin sen tiedän, että hän on miehenä kaatunut, niin poika kuin onkin. —

Samassa sattui Nella katsahtamaan taaksensa. Hätäisesti tarttui hän ukon mekon liepeeseen ja sanoi:

— Mitä väkeä tuolta jälestä päin tulee? —

Tähysteltyään hetken aikaa virkkoi Hiukka:

— Näkyvät olevan Savon jääkärien puvussa. —

Tulevat sotamiehet olivat niitä, jotka Kokon johdolla olivat saattaneet Olgan Niemeen. Kun he olivat täällä paripäivää levänneet ja perinpohjin virkistyneet matkan vaivoista, läksivät he paluumatkalle saavuttaakseen brigadin Pulkkilassa.

Kokko tunsu heti ukko Hiukan ja tämän tyttären ja huusi jo etempää:

— Terve, vanha hiihtomies! Pitkän matkanhan sinäkin olet tehnyt Lehtoniemestä saakka tyttärenpoikaasi tapaamaan.

Hiukka ja Nella vaihtoivat jonkun aikaa katseita äänettöminä. Olivat nähtävästi hämillään odottamattomasta tuttavuudesta. Mutta kun sotamiehet tulivat lähemmä, tunsu Hiukkakin Kokon.

— Ah, — virkkoi hän iloisesti, — sinähän se olit meillä yötä, kun tyttärenpoikani päähän pisti ruveta sotamieheksi! —

— Oikein arvattu, ukkoseni, — vastasi Kokko lyöden hiihtomiehelle kättä. — Se oli muuten hyvä kauppa, se. Voin näet kertoa teille, että pojasta on paisunut jo koko mies ja hän on paraita jääkärejä Savon brigaadissa. —

— Vai niin, — ihmetteli Hiukka ilon sädehtiessä hänen silmistään.

— Hän siis elää! — huudahti Nella pannen kädet ristiin rinnoilleen. — Jumalalle kiitos! —

— Niin, kyllä hän vielä eli minun lähtiesäni Iisalmelta taistelun jälkeisenä päivänä. —

— Kuulehan, — tokasi Hiukka ja tarjosi pullostaan viimeisiä tilkkoja Kokolle, — tuleeko brigaadi ihan varmaan tänne Pulkkilaan? —

— Ihan varmaan, sen pitäisi tulla tänään. —

Pari tuntia tämän jälkeen nähtiin jo Savon brigaadin etujoukko. Pulkkilan kylään oli kertynyt semmoiset joukot ihmisiä, että kaikki asunnot olivat ahdinkoon asti täynnä.

Hiukka ja Nella olivat eräässä talossa kylän eteläpäässä. Puoleen ja toiseen siinä arvailtiin ja tuumittiin, milloinkahan Onni näkyisi.

— Saapas nähdä, minkä näköinen poika nyt on, — arveli vanha hiihtäjä ja raapi miettivänä korvallistaan.

— Minkähän lienee, — säesti Nella. — Taitaa olla hyvin päivettynyt. —

— Päivettynyt syksyllä! —

— Tosiaankin, syksyhän nyt on. Mutta on se varmaankin kasvanut. —

— Totta kai. Onhan siitä jo vuosi pojan lähdöstä. Mutta se ei merkitse vielä mitään, kunhan olisi säilyttänyt hyvän sydämensä ja täyttänyt aina velvollisuutensa isänmaata kohtaan. —

— Kuulittehan, että Kokko sanoi hänen olevan kelpo jääkäri ja että . . . —

Kokko tuli samassa saapuville keskeyttäen puhelun.

— Miksi te olette tänne jääneet? — kysyi hän ihmetellen.

— Saadaksemme nähdä Onnin niin kohta kuin mahdollista, — vastasi Hiukka hänkin ihmeissään Kokon kysymyksestä.

— Saisitte sitte istua täällä sivu tuomio-päivänkin poikaanne näkemättä, — vastasi Kokko nauraen.

— Mitenkä niin? — kysyivät Hiukka ja Nella yhteen ääneen.

— Siten, että Savon jääkärit ovat tulossa Tuomaalan kautta ja saapuvat kylään pohjoisesta päin. Sitäpaitsi ei ainoakaan sotamies saa puhua yhtään sanaa omaistensa kanssa ennen, kuin ovat sijoittuneet asemilleen. Kenraali on siinä suhteessa ankara ja se onkin oikein, sillä pitkän-marssin jälkeen tarvitsevat miehet lepoa. Ja kun vihollinen luultavasti seuraa kintereillä,

niin on viisainta ensin panna kaikki järjestykseen, jos sattuisi noin niinkuin pamahtamaan. —

— Se on totta, se, — myönsi Hiukka, — mutta mitenkäs sen pojan sitte näkee? —

— Minä vien teidät hänen luokseen, — sanoi Kokko. — Seuratkaa vain minua, niin pääsette vähällä —

Kokon saattamina, jolle tunkeileva väkijoukko vastustelematta teki tietä, saapuivat Hiukka ja Nella kylän pohjoispäähän, missä Kokon toverit odottivat jääkäripataljoonaa.

Ja tuolta se jo näkyikin tulevan.

— Nyt ne tulee, — kuiskasi Kokko Nellan korvaan. — Näettekö joukkoja tuolla? —

— Näen. —

— No pitäkää silmänne auki, sillä olen varma siitä, ettette Onnia tunne. —

Näin sanoen riensi Kokko järjestämään miehiään voidakseen sotilaallisella tavalla ottaa vastaan tovereita.

— Herra tule ja siunaa, isä! — huudahti Nella jääkäripataljoonan reippaasti marssiessa ohi. — Tuollahan se minun poikani on! —

Pitkä, solakka nuorukainen, joka marssi eräässä eturivissä, käänsi samassa äkkiä päätään. Hänen katseensa kohtasi Hiukan ja Nellan. Näki selvästi pojasta, että hän olisi niin mielellään rientänyt rivistä syleilemään rakkaita omiaisiaan, mutta sotakuri oli voittamattomana esteenä ja tukahdutti tunteet. Mutta kukaan ei voinut

häntä estää iloisesti nyökäyttämästä päättään äidille ja iso-isälle.

Puoli tuntia tämän jälkeen työntäytyi jo Onni väkijoukkoon omaisiaan etsimään. Viimein hän keksikin nämä väen vilinästä ja kietoen takaapäin kätensä äidin kaulaan sanoi:

— Jumalalle kiitos, että vielä elätte ja olette terveet! —

Ja sitte taas syleiltiin ja tervehdittiin ja kun nämä temput päättyivät, pani ukko Hiukka kätensä puuskaan, katseli hyvän aikaa Onnia, joka oli kasvanut koko lailla, ja sanoi entiseen tapaansa:

— Sitä poikaa! —

— Niin sanoitte te kerran ennenkin, iso-isä, — virkkoi Onni iloisesti, — ja silloin arvelin, että näinköhän vielä joskus sanotte samalla tavalla! —

— Olet varmaankin tehnyt paljon pahojasi, — virkkoi äiti hellästi silmäillen poikaansa.

— Olenpa kyllä, äiti, mutta se ei tee mitään, kun saa ryssää löylyttää. Ja Virran sillalla se saikin oikein kelpo saunan. —

— On ne siitä jo kertoneet, — virkkoi ukko Hiukka. — Olitko sinä niiden kuuden sadan joukossa? —

— Olin ja silloin autoin sekä minä että Kokko ja Kärki luutnantti Jernfältiä ottamaan pois hänen morsiantaan kasakkatyttöä, jonka Niemen majuri oli pienenä ottanut kasvatikseen ja jonka tämän isä vähää ennen oli ryöstänyt Niemestä. Siinä sitä vasta kuumasti kampailtiin ja —

— Vielä kehut, — keskeytti Nella siunailen. — Miten voi nyt rehellinen mies pitää kasakkanaisesta? Nehän ovat kaikki noitia. —

— Erehdytte, äiti. Kauniinpaa tyttöä kuin luutnantti Jernfältin morsian ei ole koko Suomessa. Mutta lähdetään nyt katsomaan, miten tässä huomiseen päästään, jolloin taas täytyy lähteä. —

Kun Valter Jernfält oli saanut joukkonsa katon alle, riensi hän kiiruimman kautta ottamaan selvää Kokosta.

— No, — kysyi hän viimein tavattuun ukon, — mitenkä matka Niemeen sujui? —

— Paremmin kuin osasimme toivoakaan, — vastasi Kokko.

— Ja hänet otettiin siellä hyvästi vastaan? —

Kokko kertoi Olgan tulosta Niemeen, mitä hän palvelusväeltä siellä oli kuullut ja virkkoi lopuksi:

— Hyvin sitä elettiin siellä. Vanha majuri istui tuntikausia meidän parissamme ja silloin täytyi minun tai jonkun muun meistä kertoa taisteluistamme. Ja aina marmatti hän, ettei saanut olla mukana. On se vankka ukko se majuri, mikäli minä häntä näin. —

— On kyllä. Hänenlaisiaan on vähä Suomessa. —

4.

Niin kuin ylempänä mainittiin, kadotti viides brigaadi Salahurissa sen nimensä, jonka aikana se oli niin uljaasti taistellut. Tämän jälkeen se nimitettiin neljänneksi brigaadiksi ja vaiva-

loisella peräytymisretkellään Pohjan lahden ympäri teki se urhoollisen Sandelsin johtamana parhaansa pelastaakseen Suomen sotakunnian.

Joka paikassa, missä se joutui tekemisiin vihollisen kanssa, osotti se entistä miehuutta, kestävyyttä ja isänmaanrakkautta.

Virran taistelun jälkeen kärsi brigaadi suurimman tappion Hörneforsin luona 5 päivänä heinäkuuta 1809. Urhean viidennen brigaadin viimeiset jäännökset olivat jälkijoukkona, kun kenraali Sandels saatuaan tiedon, että venäläinen kenraalimajuri Kosatschoffski vahvalla kolonnalla marssi Engsjöhön päin aikeessa sulkea hänet kahden tulen väliin, komensi peräytymään.

Duncker, joka nyt oli everstiluutnantti, johti rakasta Savon jääkäripataljoonaansa. Tämän eturiveissä olivat Kokko, Kärki ja Onni, ensi mainituilla kaksi tähteä urhoollisuuden merkkinä rintaa koristaen viime mainitulla yksi.

Peräytyminen oli jo alkanut, mutta Duncker, joka ei millään muotoa tahtonut peräytyä, seisoi vielä paikoillaan Hörnejoen sillan luona. Kun Sandels huomasi vaaran, joka uhkasi urheita savolaisia, lähetti hän adjutantti Montgomeryn viemään Dunckerille sanaa, että tämä läksisi peräytymään.

— En lähde, — vastasi Duncker, — minä jään paikoilleni ja taistelen vielä jonkun aikaa. —

— Mutta kenraali on käskennyt ja sitä paitsi ovat pohjalaiset lyödyt takasin. Everstiluutnantti on vaarassa joutua saarroksiin. —

Mutta Duncker vastasi miehevästi, joskin epätoivoa ilmaisevalla äänellä:

— Jos pohjalaiset ovat peräytyneet ennen

aikojaan, niin minä ja savolaiset emme sitä tee! —

Montgomeryn ei auttanut muu kuin lähteä matkoihinsa ja ainoastaan ruudinsavun hämärässä onnistui hänen pujotella kaikkialla parvelevien vihollisten läpi.

Viimein suostui Duncker peräytymään, mutta juuri kun hän antoi käskyn siihen, kaikui läpi savolaisten rivien:

— Piiritetään! —

Kaikilta tahoilta hyökkäsi vihollisia pienen suomalaisen joukon päälle, joka kuitenkin rohkeasti katsoi kuolemaa silmiin.

— Nyt syntyy toisellinen leikki kuin Virran sillalla, — virkkoi Kokko lävistäen samassa erään venäläisen ali-upseerin, joka aikoi ottaa hänet vangiksi, — mutta lujasti päälle, pojat! Näytetään ryssille, ettei pitkä peräytyminen ole vielä voimiamme vienyt! —

Duncker, joka seisoj vähän matkan päässä Kokosta, kuuli nämä sanat. Hän kääntyi silloin tuohon vanhaan sotilaaseen päin ja hänen vakavat kasvonsa hieman kirkastuivat, kun hän sanoi:

— Sillä tavoin se savolainen puhuu ja tekee. Lujasti päälle, pojat! Elävinä eivät he meitä saa! Koettakaamme murtautua läpi! —

Mutta tämä oli helpommin sanottu kuin tehty. Samassa kun Dunckerin piti panna täytäntöön aikeensa, rynnisti häntä vastaan eversti Karpenkoff, joka Hörnehammarista tullen sulki häneltä tien.

— Everstiluutnantti, — huusi Karpenkoff ratsastaen rintamasta esiin, — te olette saarroksissa, josta ette voi päästä mihinkään. Olette taistelleet ihmeteltävällä urhoollisuudella ja sen

tähden te voitte antautua, tahraamatta senkautta vähääkään omaa tai sotamiestenne mainetta. —

Dunckerin vakavat kasvot muuttuivat vieläkin synkemmiksi. Ja melkein samassa hän huusi:

— Moisen solvauksen voi pestä ainoastaan verellä. Tulta! —

Samaan aikaan antoi Karpenkoffkin samallaisen käskyn. Solvaus tulikin verellä pestyksi, niin kuin Duncker oli toivonut, mutta se tuli hänen omalla verellään.

Useampien luotien lävistämänä kaatui hän Kokon käsiin. Kärki ja Onni riensivät samassa apuun ja ottivat kuolettavasti haavoittuneen päällikkönsä käsiinsä.

— Nyt päälle! — karjui Kokko. — Tänne miehet! Kannetaan hänet vihollisrivien läpi. Eespäin! —

Savolaiset hyökkäsivät. Ensimmäinen venäläisten rivi musertui ja näytti siltä, kuin murtautuminen olisi mahdollinen.

Samassa heräsi Duncker tajuntaan. Nähtyään, mitä oli tekeillä, sanoi hän heikolla äänellä;

— Minä olen kohta lopussa. Tunnen kuoleman lähestyvän nopein askelin. Jättäkää minut, pelastakaa itsenne. —

— Ei, me emme jätä teitä ryssien käsiin, — virkkoi Kärki, — ja sen tähden . . . —

Duncker keskeytti hänet:

— Mutta minä käsen tottelemaan
hyvästi . . . —

Savolaiset tottelivat, panivat Dunckerin varovasti maahan ja murtautuivat sitte hurjalla roh-

keudella tiheiden vihollisrivien läpi. Vain muutamia harvoja joutui vangiksi.

Näin päättyi Hörneforsin taistelu ja näin sai sankarikuoleman yksi Suomen joukon kaunistuksista, yksi viidennen brigaadin uljaimmista uroista.

Yön tullen harhailivat kolme ystäväämme ilman päämäärää etelään päin. Muutaman onnellisen sattuman kautta tapasivatkin he aavistamattaan eräitä elossa olevia tovereitaan ja sittemmin pääjoukon.

He olivat tällöin niin nääntyneitä nälästä, janosta ja vaivoista, että vaivoin pystyssä pysyivät. Miehuus kuitenkin oli entisen vireä, urhoutta ja lujuuatta vielä oli olemassa vaikka uusiin taisteluihin.

5.

On kevät 1810. Vuoret, laaksot, järvet ja metsät olivat lumipeitteensä luoneet. Lauhkea tuulenhengi hyväili poskea. Linnut lauloivat nyt, kuten muinakin keväinä, sulosävelin kiihosta Luojallensa.

Lähdemme Tukholmaan eräänä kauniina kevätpäivänä ja pysähdymme tämän kauniin kaupungin keskipisteeseen Pohjoissillalle. Mutta huolimatta siitä, että ympärillä versoi kevät kukkeimmillaan eivät mielet olleet niin iloisia kuin ne tähän aikaan tavallisesti ovat. Mihin katsoikin, kaikkialla kuuli pidätettyä kuisketta ja näki synkkiä kasvoja. Mikä oli syynä?

Rauha oli viimein tehty ja Suomi kadotettu.

Väkijoukossa, joka tänään oli liikkeellä, herrätti kolme henkilöä muiden erityistä huomiota.

Yksi näistä oli Patrik Jernfält ja kaksi muuta Valter sekä hänen nuori puolisonsa Olga, joista edellinen oli Savon jääkäripataljoonan kapteenin univormussa.

Vasemmassa käsivarressaan Valter kantoi surunauhaa. Vähää ennen sodan loppua oli hänen isänsä näet kuollut ja hän sai periä tämän suurenpuoleisen omaisuuden.

Heidän hiljaa kävellessään Rahatorilta Pohjoissillalle päin tahdomme kuunnella heidän keskusteluaan.

— Oli se sentään aika hyvä onni, että niin hyvissä ajoin myin Niemen, jota sitä paitsi vihollinen ryösti ja poltti kohta teidän lähdettyänne Pulkkilasta, — sanoi Patrik Jernfält.

— Muuten olisin minä jäänyt puille paljaille. —

— Niin, hyvähän se oli, — virkkoi Valter, — mutta ei muutto Niemestä Sulkavalle tainnut juuri hauska olla. —

— Ei ensinkään, — vakuutti Olga. — Minä sain niin paljon kärsiä sinä aikana ja ellei toivo sinuun olisi minua elähyttänyt, niin olisin kenties menehtynytkin. Se minua kuitenkin ihmetyttää, ettei Fabian muuttanut Ruotsiin. —

— Hänen on hyvä olla sielläkin, — vastasi majuri. — Ei hänen tarvitse huolia venäläisistä eikä heidän toimistaan, kunhan vain hoitaa virkaansa. —

— Oi, miten kaunista täällä on, — virkkoi Olga, kun olivat tulleet Pohjoissillalle. — Tämöistä ei monessa pääkaupungissa liene nähtävänä. —

— Tuskin, lapseni, — vastasi Patrik Jernfält. — Nuoruuteni päivinä matkustelin paljon, mutta en missään nähnyt niin kaunisseutuista kaupunkia kuin Tukholma on. Sen luonnon-ihana asema on yleisesti tunnettu Euroopassa.

Nyt olivat he saapuneet sillan päähän. Sen itäiselle korvalle oli kertynyt melkoinen joukko kansaa, jota poliisimiehet koettivat saada hajaantumaa, mutta huonolla menestyksellä.

— Katsotaan, mitä siellä on, — sanoi Valter.

— Oletko niin utelias? — huomautti Olga hymyillen.

— Olen vähän. Olenhan nyt tukholmalainen ja siksi täytyy olla utelias. —

— Näin sanoen hän jätti Olgan käden majurin kainaloon ja meni väkijoukkoon, joka vapaaehtoisesti teki tietä nähtyään suomalaisen uniformun.

Kohta pääsikin Valter toivottuun paikkaan. Mutta se, mitä hän näki, sai hänet ehdottomasti häpsähtämään.

Siinä seisoi hänen edessään sillan kaidepuuta vasten kolme Savon jääkäriä repaleisissa puvuissa. He ojentelivat läsnäolijoille päähineitään almuja pyytäen, että pääsisivät takasin kotimaahaan Suomeen.

Valterin silmissä milt'ei musteni. Ensi hämmästyksestä olivat jääkärit pudottaa lakkinsa lanteineen. Samassa he huudahtivat yhteen ääneen:

— Kapteeni Jernfält! —

— Kokko, Kärki ja Onni, — virkkoi Valter ja ojensi uskollisille sotatovereilleen kätensä.

— Jos tahdotte jäädä tänne, niin saatte elatusenne kuolinpäiväänne asti, mutta jos aijotte

matkustaa kotiinne, niin annan teille runsaat matkarahat. —

— Me ikävöimme Sulkavalle ja omaistemme luo, — sanoivat Kokko ja Kärki yht'aikaa.

— Ja minä äidin ja iso-isän luo Lehtoniemen kärkeen, — virkkoi Onni katsahtaen ihastellen tähteä rinnassaan.

— Olkoon menneeksi, tapahtukoon teidän tahtonne, mutta täällä ei teidän enää tarvitse olla töllistelemässä. Tulkaa! —

Ja kansajoukon kaikuvasti hurratessa poistuivat Valter Jernfält ja hänen kolme toveriaan.

Muutamia päiviä tämän jälkeen läksi eräs purjealus suoraan Helsinkiin. Sen kannella seisoi kolme jääkäriä. Molemmat Jernfältit olivat antaneet heille runsaasti matkatarpeita ja nyt jättivät he ainiaaksi Ruotsin palaten iloisina ja onnellisina armaaseen syntymämaahansa, jonka edestä he olivat niin uskollisesti ja miehuullisesti taistelleet ja vertaan vuodattaneet.

Paljoa ei enää ole lisättävä kertomukseemme. Majuri Patrik Jernfält osti itselleen kauniin tilan lähellä pääkaupunkia, jonne hän usein matkusti leikkimään ja loruamaan nuorten Jernfälttien vallattomien poikien kanssa.

Ja kun Valter Jernfält ei ollut kadottanut haluaan sotatoimiin, astui hän erään ruotsalaisen rykmentin palvelukseen yleten täällä aikaa myöten korkeammille arvoasteille.

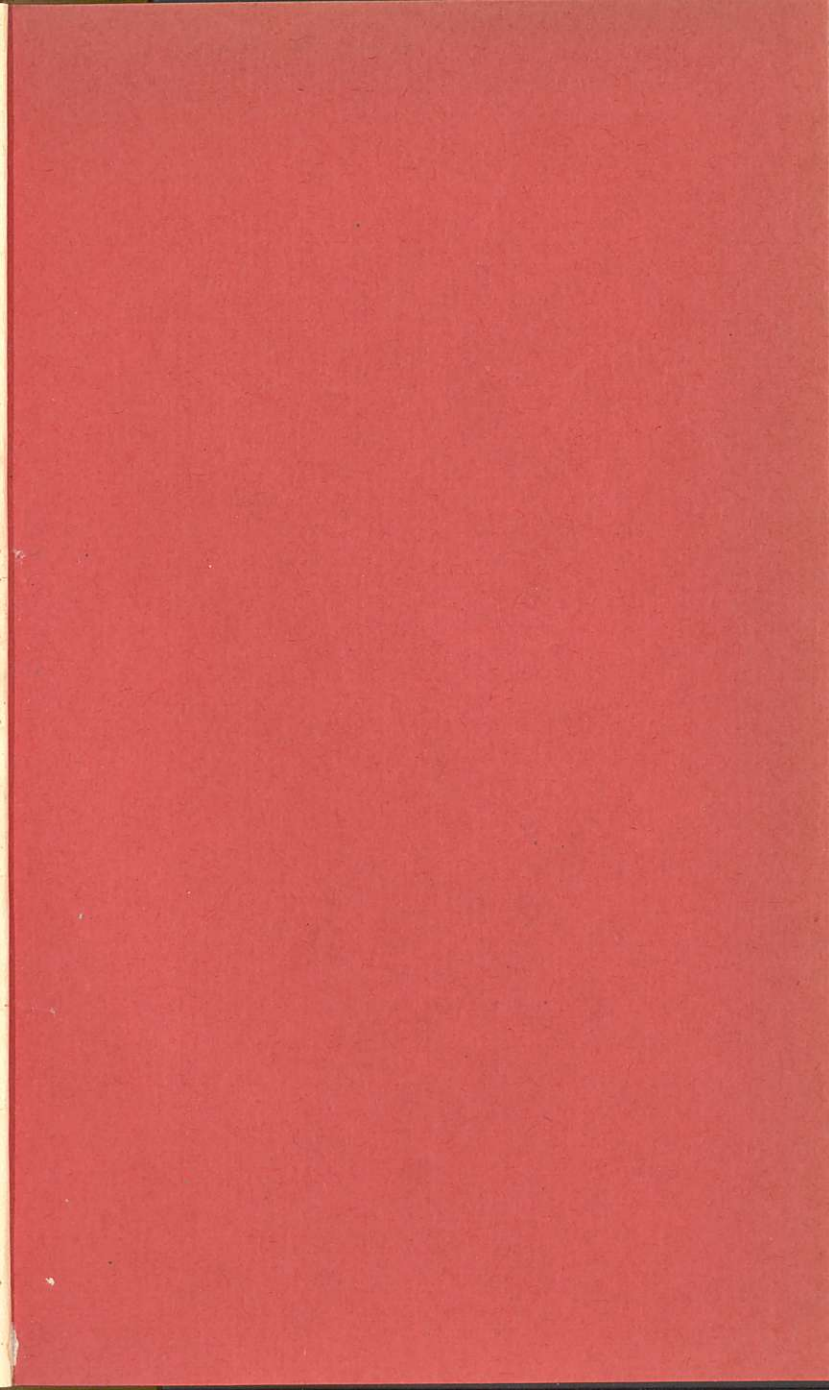
Kokko ja Kärki saapuivat onnellisesti Sulkavalle. He luopuivat kokonaan sotilasammattista, koska eivät tahtoneet olla venäläisten päällikkyyden alla.

Lehtoniemen kären pienessä pirtissä syntyi iloa ja elämää Onnin tultua kotiin. Hänkin

erosi palveluksestaan ja hoiti sittemmin lapsen hellyydellä äitiään ja iso-isäänsä näiden kuolemaan saakka. Ja kun nämä muutaman vuoden kuluttua muuttivat mananmajoille, meni Onni naimisiin erään varakkaan talonpojan tyttären kanssa Jynkässä päästen näin vauraaksi tilanomistajaksi.

Virran noidasta Katrasta ei kuulunut mitään muuta, kuin että hänet Iisalmen asukkaat olivat löytäneet eräänä päivänä keväällä 1809 Virtajoesta hukkuneena. Luultavasti oli hän joutunut pakenevien venäläisten pariin ja hirveässä sekasorrossa saanut aalloissa kuolemansa.

Näin taisteli ja kärsi viides brigaadi, tuo Sandelsin urhea joukko, ja sen kunniakas maine on kautta aikojen aina säilyvä kirkkaana.

Kustannuksellamme on ennen ilmestynyt:

Anton Tshehow: Kertomuksia 1. Suomentanut

Rob. A. Seppänen. Hinta 2 mk.

Martti Vuori: Kun piiat ovat lakossa. Ivallinen
ilveily 3:na näytöksenä. Hinta 2 mk.

Erinomaisen sopiva ja hauska seuranäytelmä! Kaikkien seurojen ehdottomasti hankittava!

Ed. Bernstein: Lakko. (Suomennos.) Hinta 1 mk.

Jonas Lie: Dyre Rein. Suomentanut A. Helve.
Hinta 2 mk.

Saatavina kirjakaupoista.

Kustannusosakeyhtiö *Kataja*,

Helsinki.

Hinta 2 mk.